

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

PUBLICISTICKÁ ČINNOST FRANTIŠKY F. PLAMÍNKOVÉ

(Publishing Activity of Františka F. Plamínková.)

Diplomová práce

Autor: Bc. Milan Hanzl
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Hradec Králové, 2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Milan Hanzl

Studium: F13113

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: Publicistická činnost Františky F. Plamínkové

Název diplomové práce AJ: Publishing Activity of Františka F. Plamínková

Anotace:

Cílem diplomové práce je vytvořit ucelený text, která by analyzoval a shrnul osobní filozofii a publicistickou činnost významné osobnosti českého ženského hnutí první třetiny 20. století F. F. Plamínkové. Toto téma nebylo dosud zpracováno. Základním pramenem budou publicistická díla F. F. Plamínkové a její pozůstalost uložená v Archivu Národního muzea v Praze.

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Oponent: Mgr. Jana Papežová

Datum zadání závěrečné práce: 8. 12. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce: 6. 5. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucí diplomové práce) samostatně a uvedl jsem veškeré použité prameny a odbornou literaturu.

V Hradci Králové dne 12. 3. 2015

.....

Bc. Milan Hanzl

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucí této diplomové práce doc. PhDr. Dana Musilová, CSc. za odbornou pomoc a připomínky během zpracování tohoto tématu.

Anotace

HANZL, MILAN. *Publicistická činnost Františky F. Plamínkové*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015. Diplomová práce.

Publicistická činnost Františky F. Plamínkové je nezbytnou součástí jejího pohledu na politické, společenské, hospodářské a kulturní problémy z období na konci 19. století a především z první poloviny 20. století. Její jednotlivé práce podávají cenný zdroj o soudobých soukromých i veřejných otázkách, zejména z oblasti vztahu mezi ženou a mužem.

Tato diplomová práce analyzuje a do dobového kontextu zařazuje problémy, které F. Plamínková ve své publicistické činnosti charakterizovala. Jedná se o problematiku vnuceného celibátu výdělečně činných žen, postavení a smyslu profese učitelek, tehdejší dívčí výchovy, významu občanské rovnoprávnosti, nerovnoměrného postavení výdělečně činných žen v období první Československé republiky, podstaty demokracie a v neposlední řadě poměr Tomáše Garrigua Masaryka k českému ženskému hnutí.

Klíčová slova: Františka F. Plamínková, publicistická činnost, české ženské hnutí, feminismus, občanská rovnoprávnost.

Annotation:

HANZL, Milan. *Publishing Activity of Františka F. Plamínková*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015. Diploma thesis.

The publication activity of Františka F. Plamínková is very important part of her view on the political, social, economic and cultural problems of the end of 19. century and mainly of the first half of 20. century. Her single publications provide valuable source of contemporary private and public questions, mainly of the relationship of women and men.

This diploma thesis analyzed and classified the problems, which F. Plamínková characterized in her publications. She tried to describe issues like imposed celibacy of gainfully employed women, status and importance of profession of teachers, girl's education at that time, importance of the foundation the Czechoslovakian Republic, nature of democracy and relation of Tomáš Garigue Masaryk to Czech Women's Movement at the end.

Key words: Františka F. Plamínková, publishing activity, Czech Women's Movement, Feminism, civic equality.

OBSAH:

ÚVOD.....	1
1. ŽIVOTNÍ CESTA FRANTIŠKY F. PLAMÍNKOVÉ.....	6
1.1. RODINNÉ A ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ.....	6
1.2. BOJ ZA OBČANSKOU ROVNOPRÁVNOST ŽEN.....	9
1.3. ŽENSKÝ KLUB ČESKÝ.....	16
1.4. ŽENSKÁ REVUE A T. G. MASARYK.....	17
1.5. OBDOBÍ 1914 – 1942.....	20
1.6. ŽIVOT PO ŽIVOTĚ.....	26
2. OSOBNÍ FILOZOFIE A PUBLICISTICKÁ ČINNOST.....	30
2.1. OBECNÝ CHARAKTER PUBLICISTICKÉ ČINNOSTI FRANTIŠKY PLAMÍNKOVÉ.....	30
2.2. UČITELSKÁ PROFESE, CELIBÁT A DÍVČÍ VÝCHOVA.....	33
2.3. OBČANSKÁ ROVNOPRÁVNOST ŽEN NA KONCI 19. STOLETÍ A V PRVNÍ TŘETINĚ 20. STOLETÍ.....	45
2.4. PROBLEMATIKA VÝDĚLEČNĚ ČINNÝCH ŽEN V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ.....	63
2.5. ŽENA V DEMOKRACII.....	71
ZÁVĚR.....	84
PRAMENY A LITERATURA.....	87
SEZNAM PŘÍLOH.....	91
PŘÍLOHY.....	92

ÚVOD

Zapojení žen do politického života a prosazení jejich základních občanských práv bylo nedílnou součástí historického vývoje formující se evropské občanské společnosti, která vyvrcholila v druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století. Snaha dosáhnout rovného postavení žen s muži ve veřejném a soukromém životě se uskutečnila s různými časovými rozdíly a s různým stupněm intenzity v celé Evropě. V Českém království a později v první Československé republice je tato snaha spjata s několika osobnostmi, především však s osobou a prací učitelky, političky, novinářky a bojovnicí za ženská práva Františky Ferdinandy Plamínkové.

Vytváření svobodného československého demokratického státu, založeného na základních občanských právech a rovnoprávnosti pohlaví ve všech odvětvích společenské činnosti, nemohlo dojít bez boje a sebeobětování za tyto vysoké ideály. Mnoho těch, kteří se zasloužili o výše zmíněné ideály, upadají v paměti národa v zapomnění. Stejně tomu je bohužel i v případě Františky F. Plamínkové, která je námětem celé diplomové práce pro „oživení“ významné osobnosti českých moderních dějin.

Primárním cílem práce bylo vytvořit ucelenou a objektivní syntézu, jež by shrnula a co nejdůležitěji analyzovala její publicistickou činnost, osobní filosofii a názory na různé problémy tehdejší doby, zejména na sociální a politické. Doposavad nebyla vypracována syntéza, jež by shrnovala a utřídila publicistickou činnost F. Plamínkové.

Základní metodou práce k dosažení primárního cíle patřila především analýza písemných pramenů z archivních fondů Františky F. Plamínkové v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze¹ a z Archivu Národního muzea v Praze.² Mezi písemné prameny, které jsou v této práci analyzovány, patří veřejná i soukromá korespondence, jednotlivé články prezentované v brožurách, novinách či časopisech, veřejné projevy, gratulace či v neposlední řadě vzpomínky současnic i současníků.

Vedle písemných pramenů bylo nezbytné zařadit její publicistickou činnost do kontextu sledovaného období, proto práce vychází z literatury zabývající se

¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, f. Plamínková Františka, kart. 1., inv. č.: 541, č.j.: 22/76.

² Archiv Národního muzea Praha, f. Plamínková Františka.

vývojem českého a evropského ženského hnutí s akcentem na motivy F. Plamínkové vedoucí k sepsání jejích publicistických pracích.

Pro úplnost bylo využito internetových zdrojů a veřejného průzkumu s cílem získat informace týkající se současného společenského mínění o F. Plamínkové.

Práce je rozčleněna na dvě základní části. První část práce shrnuje jednotlivé etapy jejího osobního života, kariéry a především její veřejnou činnost. Narození a dětství v Praze, kde vyrůstala v rodině obuvníka jako nejmladší ze tří dcer, školní docházku (obecná a měšťanská škola, Státní učitelský ústav), učitelské činnosti v Táboře, Soběslavi a v Praze a zejména její činnost v různých ženských spolcích a v dalších organizacích. Předmětem zájmu je hlavně působení v učitelských organizacích, v Ženském klubu českém a v Ženské národní radě, v České straně národně sociální, kam vstoupila na jaře 1918, ve Výboru za volební právo žen, v zastupitelstvu hlavního města Prahy, v senátu Národního shromáždění první Československé republiky, působnost v humanitárních a sociálních spolcích, spolupráce s Albínou Honzákovou na tvorbě hesla Ženské emancipace (feminismu) v Ottově slovníku naučném, přátelský vztah s Tomášem Garriguem Masarykem a jeho rodinou, novinářská práce před vznikem ČSR, kdy svými články přispívala do časopisu Ženská revue a především její boj za zrovnoprávnění mužů a žen v rodině a ve společnosti. V neposlední řadě je věnována pozornost závěrečnému období života F. Plamínkové s důrazem na léta 1938–1942. Tyto jednotlivé etapy jsou dány do kontextu s vývojem emancipačního ženského hnutí v českých zemích, od zakládání ženských spolků v 60. letech 19. století přes vstup žen na vysoké školy, až po aktivní politiku žen v první Československé republice. Podstatou prvního úseku práce bylo co nejvýstižněji interpretovat jednotlivé životní faktory, které utvářely osobní postoj F. Plamínkové na soudobé poměry.

Zvolenou metodou první části práce byla v první řadě analýza osobní korespondence (přijaté i odeslané) s některými korporacemi či s významnými osobnostmi doby, především korespondence s prezidentem T. G. Masarykem a jeho rodinou, která nám poskytuje cenný dokumentární materiál o jejich vzájemném vztahu. Podstatným zdrojem informací pro první část práce byla také analýza veřejných projevů či významných publicistických prací, které v souladu s vývojem sledovaného období interpretují její pohled na jednotlivé dobové problémy.

V úvodní části této diplomové práce je použita zejména metoda dedukce pomocí výše zmíněných pramenů a literatury, což je zřejmé mimo jiné v podkapitole

Boj za občanskou rovnoprávnost žen, kde se nejprve věnuji obecnému pohledu na nerovnocenný vztah mezi ženou a mužem před první světovou válkou a následně interpretuji konkrétní činnost F. Plamínkové v ženském hnutí usilující od odstranění výše zmíněné nerovnosti. Literatura je využívána především k obecnějšímu pohledu na společenský vývoj genderové problematiky nejen v rámci českého státu, ale rovněž v rámci celoevropského vývoje. Publikace, které jsem primárně využíval v první části práce, se zabývaly tehdejší politickou angažovaností žen, jako je především publikace Dany Musilové, a společenskými změnami ve vztahu mezi ženami a muži, kterými se věnuje třeba publikace Mileny Lenderové.³ Životní cestu F. Plamínkové nejlépe charakterizuje souhrn jednotlivých vzpomínek v publikaci Albíny Honzákové.⁴

Závěr první části práce je věnován především jejímu odkazu. Touto problematikou se zabývá podkapitola *Život po životě*. Jsou zde popsány jednotlivé úhly pohledu na dílo a život F. Plamínkové od konce druhé světové války až do současnosti. Hlavním zdrojem informací v závěru první části práce jsou jednotlivé paměti a vzpomínky jejích současnic (např. Milady Horákové,⁵ Věry Urbanové⁶ či Antonie Maxové). Dalším zdrojem informací v závěru první části jsou články v časopisech, v novinách,⁷ na internetových stránkách,⁸ ale rovněž názvy ulice⁹ či základní školy Františky F. Plamínkové v Praze.¹⁰

Vzpomínky současnic či články v časopisech a novinách byly při vytváření života po životě nejdůležitějším zdrojem informací, neboť pomáhaly nadále zachovávat její zásady a odkaz během tzv. třetí republiky. V období mezi léty 1948 až 1989 jsou informace získávány z novinových článků zabývajících se pouze pietní účastí k výročí jejího narození a změny názvu ulice Františky Plamínkové na Františka Křížka. Díky internetovým zdrojům a veřejnému průzkumu jsem získal informace týkající se veřejného mínění o její osobě po roce 1989.

³ Milena LENDEROVÁ – Eduard MAUR – Božena KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

⁴ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, Praha 1935.

⁵ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., Ilustrační materiál: Milada Horáková, poslední setkání, Rada žen 1946, roč.: 2, č. 5., s. 1.

⁶ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 5., Rada Žen srpen 1945, roč.: 1. č. 1. s. 3.

⁷ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

⁸ <http://www.totalmag.cz/spolecnost/59-people-galerie-osobnosti/3258-frantika-plaminkova-521875-3061942.html> Citováno dne 13. 6. 2014.

⁹ <http://www.letenskaplan.webgarden.cz/rubriky/ulice-seznam/frantiska-krizka-502m> Citováno dne 13. 6. 2014.

¹⁰ <http://www.plaminkova.cz/> Citováno dne 13. 6. 2014.

Druhá část práce se zabývá analýzou jednotlivých děl publicistické činnosti Františky F. Plamínkové, její osobní filosofií a názory na sociální a politické problémy doby, ve které žila; tudíž nám poskytuje objektivní pohled na její osobnost. Výchozím postupem druhé části bylo zpracování na základě analýzy jejích publicistických prací, brožur (např.: *Žena v demokracii*,¹¹ *Občanská rovnoprávnost žen*,¹² *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*¹³ nebo *Učitelka – žena člověk*¹⁴) a článků v různých profesních a ženských časopisech (např. *Ženská revue* či *Ženská rada*¹⁵). Z jednotlivých publicistických prací jsou patrné typické úhly pohledu F. Plamínkové na konkrétní prvky tvořící tehdejší soukromý a veřejný život žen, což je názorné například v práci *Občanská rovnoprávnost žen*,¹⁶ kde odůvodňuje zapojení žen do politického života v prvních letech Československé republiky. Snaží se ve výše zmíněné práci mimo jiné popsat pozitivní příklady z jednotlivých států, které si zvolily ženy do svých zákonodárných sborů. Zapojení žen do politického života chápala jako nezbytnou součást demokratického vývoje společnosti, protože některé politické a společenské problémy může vyřešit pouze žena, jež vnese do politiky nové mravní ovzduší. Velice důležité je zmínit, že F. Plamínková, podobně jako prezident T. G. Masaryk, chápala demokratický vývoj a rovnoprávnost pohlaví jako proces, který nevzniká ze dne na den, ale je to dlouhá a náročná cesta oproštění se od tradičního chápání světa a postupné osvojování si nových impulsů doby. Důležitým zdrojem informací druhé části jsou osobní fondy Františky Plamínkové v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze¹⁷ a v Archivu Národního muzea v Praze,¹⁸ nebo její jednotlivé články v soudobých ženských časopisech.¹⁹ Na rozdíl od první části práce zde již není dáván primárně důraz na korespondenci, ani na literaturu týkající se její osobnosti či vývoje českého ženského hnutí, nýbrž vychází v první řadě z literatury, která se vztahuje k analyzované problematice, jak je třeba patrné z podkapitoly *Učitelka profesně, celibát a dívčí výchova*, kde indukční metodou konkrétní pohled F. Plamínkové na dívčí výchovu v době před první světovou válkou stavím do obecné společenské změny v postoji k ženám na počátku

¹¹ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, Praha 1924.

¹² Františka PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, Praha 1920.

¹³ Františka PLAMÍNKOVÁ, *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*, Praha 1934.

¹⁴ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Učitelka – žena člověk*, Praha 1933.

¹⁵ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart.6., inv.č.: 2988–2989, č.j.: 22/76.

¹⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*.

¹⁷ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 1., inv.č.: 541, č.j.: 22/76.

¹⁸ ANM, f. Plamínková Františka.

¹⁹ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

20. století. Zdrojem k tomuto zobecnění byly hlavně publikace Richarda Lewinsohna,²⁰ Gillese Lipovetského²¹ nebo Augusta Bebela.²² Bohužel v archivních materiálech se nenachází žádný osobní deník, jenž by pomohl detailněji odhalit její další názory na určité dobové problémy.

Předkládaná diplomová práce by rovněž měla vytvořit prostor pro jiné badatele, kteří se budou v budoucnosti zabývat osobností F. Plamínkové nebo problematikou českého ženského hnutí v první polovině 20. století.

²⁰ Richard LEWINSOHN, *Světové dějiny sexuality*, Praha 1992.

²¹ Gilles LIPOVETSKY, *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*, Praha 2000.

²² August BEBEL, *Žena a socialismus*, Praha 1962.

1. ŽIVOTNÍ CESTA FRANTIŠKY F. PLAMÍNKOVÉ

1.1. RODINNÉ A ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ

Výchova a prostředí, které mladou Františku Plamínkovou obklopovalo, mělo zásadní vliv na její pozdější působnost nejen v učitelské praxi či v politické angažovanosti, ale rovněž v jejím vztahu k sociálním problémům, jež interpretovala mimo jiné ve své publicistické činnosti.²³

V tomto období docházelo v Rakousko – Uherském soustátí k dynamickým změnám, které se dotýkaly všech občanů. Důsledkem stabilizace politického systému a hospodářského rozmachu se měnila celá tehdejší společnost – ekonomická struktura státu, zejména se dotvářela moderní buržoazní společnost. Docházelo také k prudké změně v mezilidských vztazích, ať už se jednalo o vztahy mezi generacemi či vztahy mezi ženou a mužem.²⁴

Nové příležitosti ekonomického rozvoje využil i otec F. Plamínkové, František. Jako mladý se rozhodl žít obuvnictvím. Otcova dílna se stala prvním místem skutečného kontaktu Františky s životními podmínkami dělníků a politickou situací tehdejší doby.²⁵ Otce, stejně jako ostatní malovýrobce v 70. letech 19. století, nedělil od chudoby moc velký rozdíl. Pouze houževnatost a určitá ztráta samostatnosti mohly přispět k možnému společenskému i ekonomickému vzestupu.²⁶ Právě otcova svědomitost a disciplinovanost v konkurenčním boji byla jedním z prvních momentů, kde mladá Františka získávala svůj vzor o tom, že úspěchu dosáhne jen ten, kdo je neústupný a jde si tvrdě za svým cílem. Jak se v pozdějších letech projevovalo nejen v její politické a sociální práci, nýbrž i v učitelské profesi: „*Ve své činnosti měla vždy pevnou linii, byla nekompromisní, neústupná.*“²⁷

Rodinný život měl na ni, stejně jako na jakékoliv dítě, důležitý vliv. Jedním z významných prvků na utváření osobnosti mladé Františky byly rozhodně rozdílné

²³ Františka Ferdinanda Plamínková se narodila v Praze 5. února 1875.

²⁴ Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 275.

²⁵ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 28–29.

²⁶ O. URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, s. 295.

²⁷ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 39.

povahy rodičů. Matka Františka byla aktivní a společenská žena,²⁸ která se neztotožňovala s tvrzením prezentované F. Plamínkovou v roce 1933 v publicistické práci *Učitelka – žena člověk*, že žena má být: „zástěrou, aby kryla muže.“²⁹ Otec na rozdíl od matky věnoval většinu svého času vlastní živnosti.³⁰

Z veškeré její činnosti a rovněž ze vzpomínek současníků i současnic se dozvídáme, že F. Plamínková byla velmi aktivní a cílevědomá osoba: „*Plamínková je plná vitality, představuje nám nepřetržitý proud činnosti. I za oddechu sleduje práci kolem sebe a snaží se vniknout k jádru. Práci řídí účelně, má přímo odpor proti zbytečným komplikacím, usiluje zjednodušovat, zjasňovat.*“³¹

Kritický úsudek a smysl pro správnost svého názoru, typický rys její publicistické práce v následujících letech, se postupem dospívání a rozšiřování si obzoru dostával na světlo světa, nejenom ve školních lavicích. Nekompromisní stanovisko vlastních názorů stálo pochopitelně u zrodu několika sporů. Což se ukázalo mimo jiné během školních prázdnin u svého strýce faráře, když hájila stanoviska mladočechů proti němu. Rovněž ve škole se dostala do konfliktu s učiteli při zastávání správnosti svých názorů: „*Nechtěla poslechnout, když rozkaz neuznala za správný, oponovala, hájila své právo. Že to také končovalo výpraskem, je pochopitelné.*“³²

Takže můžeme dojít k závěru, že nekompromisní stanovisko a smysl pro správnost vlastních názorů provázely F. Plamínkovou již od dětských let a hlavně ve společensky aktivním věku své získané zkušenosti přetransformovala do politické a společenské praxe, což bylo viditelné například při neústupném prosazování volebního práva žen: „*Domáháme se volebního práva nejen do říšské rady, nýbrž i do sněmů zemských a všech sborů samosprávných. Volební právo žen je prostě věc sociální spravedlnosti a nutnosti.*“³³

Ve školním prostředí na staroměstské měšťanské škole a v učitelském ústavu byla pro ni charakteristická také zvědavost a snaha proniknout k jádru problému. Cestou k úspěchu bylo pilné studium, proto si v těchto letech rozšiřovala obzor mimo

²⁸ *Tamtéž*, s. 29.

²⁹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Učitelka – žena člověk*, s. 12.

³⁰ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 29.

³¹ *Tamtéž*, s. 44.

³² *Tamtéž*, s. 30.

³³ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Za občanskou rovnoprávnost*, *Ženská revue (ŽR)* roč. 6., 1911, s. 162.

jiné četbou francouzské, ruské a samozřejmě i české literatury.³⁴ Rovněž výše zmíněná snaha proniknout k podstatě problému byla pro ni typická, jelikož si byla vědoma, že nelze obhajovat tvrzení bez podložených důkazů, jak je patrné v díle *Občanská rovnoprávnost žen*, kde své tvrzení o nutnosti ženského volebního práva obhájuje pozitivními ohlasy ze států, jenž léta praktikují volební právo žen.³⁵ Znalosti si rozšiřovala i během učitelké profese, kde se věnovala hře na piano, učení cizích jazyků, uměleckému kreslení a návštěvám univerzitních přednášek.³⁶

Profese učitelky v poslední třetině 19. století a na začátku 20. století výrazně přesahovala rámec běžné výuky. Měla navíc zahrnovat také veřejnou činnost, což se týkalo hlavně zdokonalování své odborné působnosti, aktivní práci ve spolcích a v neposlední řadě publicistické činnosti v ženských časopisech.

Právě profese učitelky byla jedním z charakteristických příkladů znázorňující diskriminaci žen, jelikož ženy měly nižší platy než muži či hůře hledaly profesní uplatnění. Zásadním a diskutabilním problémem učitelké profese byl až do roku 1919 celibát učitelek. Osoby hájící celibát učitelek³⁷ zdůvodňovaly vlastní názory týkající se neschopností učitelky vykonávat učitelské povolání se všemi jeho veřejnými činnostmi a zároveň se starat o vlastní rodinu. Proti přeživšímu postoji za zachování celibátu učitelek se ozývaly nespokojené ohlasy mezi feministkami i mezi některými muži. Diskuse na zmíněné téma probíhala na stránkách různých časopisů - *Naše doba*, *Čas*, *Ženský list*, *Ženské směry*³⁸ či *Ženská revue*: „*Mají prý učitelky plné právo chrániti svůj stud, třeba byl neoprávněn, tak jak činí jiné matky, které se v tomto stavu neukazují zbytečně na veřejnosti. Morálka dnešní společnosti! Ale my chceme jednou vybřednouti z kolejí současné lžimorálky.*“³⁹

Problém vnuceného celibátu učitelek byl v podstatě prvním krokem k publicistické činnosti F. Plamínkové. Prosazování vlastního přesvědčení o správnosti požadavku na zrušení celibátu učitelek pootvíral dveře mladé učitelce pro vstup do politického života. Snažila se vlastní postoj prosadit pomocí finančních příspěvků na mateřskou dovolenou učitelek, vyzývala poslance zemského sněmu,

³⁴ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 31–33.

³⁵ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 6–10.

³⁶ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 36–37.

³⁷ Mezi nimi byly i některé učitelky, např.: sestry Řehákovy.

³⁸ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 160–162.

³⁹ Božena PAVLOVSKÁ, *K celibátu učitelek*, ŽR roč. 11 – příloha Učitelka č. 8, 1916, s. 191.

aby realizovali její návrh, a své stanovisko rovněž zveřejňovala v časopise učitelek v oddílu feminismus. Pozitivní výsledek dlouholetého úsilí se dostavil 24. července 1919, kdy se jí podařilo přesvědčit zákonodárce o vydání zákona o zrušení celibátu učitelek č. 455/1919 Sb. Avšak zákon byl pro F. Plamínkovou nedostačující, jelikož nezahrnoval ostatní profese žen, na které se celibát vztahoval. V roce 1926 nastal další boj za udržení proticelibátního zákona, když vyvstaly pokusy zrušit výše zmíněný zákon z roku 1919. Boj za zrušení celibátu chápala jako věc ženské osobní a občanské svobody,⁴⁰ jež podporoval i profesor Tomáš Garrigue Masaryk osvětovou, veřejnou a pedagogickou aktivitou již od svého vstupu na pražskou univerzitu v roce 1882.⁴¹

V podstatě všechny výše zmíněné faktory, jako byly především osobní predispozice, rodinné prostředí, školní léta, učitelské zkušenosti či nerovnocenné poměry mezi ženou a mužem v Rakousko – Uherském soustátí měly zásadní podíl na její pozdější publicistické činnosti.

1.2. BOJ ZA OBČANSKOU ROVNOPRÁVNOST ŽEN

Narušováním mužského dominantního a po staletí zaběhlého postavení ve vztahu k opačnému pohlaví vyvolávalo mužské obranné reakce v podobě různých diskriminací vůči ženským emancipačním snahám. Tehdejší nerovnoměrný společenský vztah mezi pohlavími se zákonitě přesunul z profesní oblasti do světa politiky, kde jedině mohlo dojít k legislativnímu zakotvení rovnosti mezi mužem a ženou. S alternativou jejich vzájemné rovnosti vyvstaly zcela přirozeně otázky, zda nebude narušena tradiční úloha ženy v rodině. Stoupenci konzervativního pohledu na klasický statut ženy v rodině a ve společnosti nechtěli přijmout model ženy jako autonomní osoby s vlastními právy, podle jejich názoru ženám náležela úloha mateřství a ženský intelektuální potenciál je na nižší úrovni než mužský. Na druhé straně odpůrci tradičního ženského statutu v rodině i ve společnosti odmítali konzervativní postoje, jejich objektem zájmu byla žena jako člověk s vlastním životem, jenž se nevyčerpává pouze úkolem matky a manželky. Což vedlo k tomu,

⁴⁰ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 56–60.

⁴¹ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 453.

že během rostoucí industrializace a rozvoji politického života se postupně ženské hnutí v 19. století ekonomicky zpolarizovalo a zpolitizovalo se.⁴²

V roce 1908 F. Plamínková společně s lékařkou Annou Honzákovou důkladně zpracovaly a historicky objasnily heslo „*ženské emancipace*“ v posledním, sedmadvacátém svazku *Ottova slovníku naučného*. Jejich cílem bylo shrnutí ženského emancipačního hnutí jako obecného problému, obsahujícího prvky týkající se přístupu žen k povolání, vztahu ženy k dítěti či k muži, ženské osobní svobody, nutnosti odstranit odlišnosti v morálce mezi pohlavími, ženská politická práva a jejich právo na vzdělání.⁴³

Evropské feministky zahrnuly v první vlně feminismu boj za ženská politická práva. Vstupem žen do politiky se dle jejich soudu měla vytvořit možnost k dosažení rovnoprávnosti mezi pohlavími, a tudíž by se staly plnoprávními občanky a přispěly k rozvoji evropské demokracie. Nezbytným požadavkem žen pro vstup do světa politiky bylo prosazení rovného volebního práva, proto se ženy od šedesátých a sedmdesátých let 19. století organizovaly ve spolcích zasazující se o rovné volební právo. S otázkou vstupu žen do politiky vyvstaly veřejné diskuze přijímající i odmítající rovné volební právo. Většina veřejného mínění stála na straně odpůrců rovného volebního práva, kteří ženu vzhledem k reprodukční schopnosti stavěli blíže k přírodě, tedy dle tehdejšího chápání světa na nižší úroveň než muže, jenž byl naopak považován za kulturní a vyspělejší bytost. Mužovo postavení kulturní bytosti mu tak poskytovalo výsadní statut jak v rodinném životě, tak i ve společnosti. Stoupenci rovného volebního práva odmítali psychické i fyzické odlišnosti mezi ženou a mužem jako překážku v rozvoji demokratické společnosti vedoucí k zrovnoprávnění pohlaví.⁴⁴

Základním znakem českého feministického hnutí na přelomu 19. a 20. století byla typická jeho umírněnost a jistá opožděnost.⁴⁵ Opožděnost hnutí souvisela s dosaženým stupněm vývoje české občanské společnosti. Tzv. ženská otázka se stala na přelomu století součástí programu nově vytvořených občanských stran. České ženské hnutí bylo názorově a generačně rozděleno. Starší generace prosazovala stále rozvoj vzdělávacích možností a ženskou kulturní a osvětovou činnost, avšak zamítla

⁴² *Tamtéž*, s. 449–450.

⁴³ *Tamtéž*, s. 452.

⁴⁴ Milena LENDEROVÁ – Kateřina ČADKOVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 387–388.

⁴⁵ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 450.

doplnit svůj program o zavedení politický práv pro ženy. Na druhé straně mladá generace, spjata s rozvojem politického života, požadovala zrovnoprávnění žen s muži ve všech oblastech života jako nezbytnou podmínku pro demokratizaci české společnosti.

Nejviditelnější postavou mladá generace byla F. Plamínková. Uvědomovala si, že zrovnoprávnění pohlaví ve všech oblastech ženského života nepůjde realizovat pouze osvětovým a kulturním působením, ale musela svůj náročný požadavek prosadit permanentní politickou aktivitou. Cesta byla pro ženy vskutku trnitá, jelikož jejich podpora byla malá a také neměly přístup do politických spolků podle daného paragrafu spolkového zákona. Naopak vstup žen do politických stran rakouský právní řád nijak neupravoval, avšak členky politických stran do počátku 20. století neměly zastoupení ve vedení stranické hierarchie. Strany využívaly své členky především k bezplatné agitační a organizační činnosti v době předvolebních kampaní. Rovněž si představitelé politických stran uvědomovali potencionální rozšíření voličské základny, pokud se v budoucnosti prosadí volební právo pro ženy. Což si F. Plamínková také uvědomovala, zejména v době boje za všeobecné volební právo, kdy v roce 1905 založila Výbor pro volební právo žen s cílem získat podporu vlivných českých politiků k prosazení všeobecného, přímého, rovného a tajného volebního práva. Někteří poslanci říšské rady, jako byl Václav Choc, Bohuslav Franta či Tomáš Garrigue Masaryk, podporovali práci F. Plamínkové za rovné volební právo, avšak bezvýsledně. Dokud existoval rakouský mocenský řád, byly veškeré snahy radikálního křídla českého ženského hnutí marné; jelikož ženám nebylo dovoleno účastnit se politického života kvůli argumentům státní moci, že neplatí daně a nevykonávají brannou povinnost, tedy neplní povinnosti vůči státu.

F. Plamínková se společně s ostatními členkami Výboru za volební právo žen nevzdávala. K realizování zmíněného volebního záměru použila svou nejsilnější zbraň - slovo. Prostřednictvím petic, manifestací⁴⁶ a publicistickou činností neúnavně prosazovala svůj názor: *Manifestujeme⁴⁷ současně i základní a stejně neodkladný požadavek volebního práva pro ženy.* ⁴⁸

Vztahy ve Výboru pro volební právo žen byly velice přátelského, ba přímo rodinného charakteru. F. Plamínková ráda své kolegyně oslovovala jako své děti, jak

⁴⁶ M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 388–390.

⁴⁷ Manifestace je zde chápána jako deklarování určitého názoru.

⁴⁸ F. PLAMÍNKOVA, *Za občanskou rovnoprávnost*, ŽR roč. 6, 1911, s. 162.

se dozvídáme ze vzpomínek jedné z členek výboru Laury Schmidtové: „*Řekla totiž: „Děti (někdy nám řekla dívky, děvčata, holky, dámy, ženštiny atd., od ní nám bylo všechno milé), každá hleďte, ať jste zaměstnaná kdekoliv a ať děláte cokoliv, abyste svou práci vykonaly přesně, neboť jen tak své odpůrce umlčíte.““* Kolegyně na oplátku oslovovaly svou vůdkyni mámou: „*Plamínková se stala naší mámou, Tůmová naším tátou a my veleposlušnými dětmi a daly jsme se do práce.*“⁴⁹

Vzpomínky jednotlivých zainteresovaných osob z prvních let práce Výboru pro volební právo žen dokládají neúnavné nasazení a zápal F. Plamínkové pro svůj ideál: „*Pak přišly velké akce – kandidatury žen, jimž Plamínková věnovala všechn volný čas i odpočinek.*“ Podobná vzpomínka od Václava Choce je dalším důkazem jejího ohromného pracovního nasazení ve Výboru pro volební právo žen: „*Ale i druhé ženy dovedly povznášeti, ať tím že, se ujaly slova jako řečnice, anebo že pečovaly o hojně posluchačstvo. Ale Plamínková a Tůmová nejneúnavnější vůdkyně a řečnice.*“⁵⁰

Pozitivní výsledky stoupenkyň a stoupenců pro rovné volební právo se nakonec částečně dostavily zásluhou F. Plamínkové, která po zjištění, že zákon o volbě do říšské rady nepůjde obejít, rozhodla se zacílit na volební řád do českého zemského sněmu, poněvadž ten ženy výslovně volebního práva nezaboval. F. Plamínková využila zmiňovaného faktu ve volebním řádu do zemského sněmu s odvoláním na demokratický princip, že co není zakázáno, je dovoleno. Jinými slovy umožnila ženským kandidátkám, aby byly voleny do českého zemského sněmu.⁵¹ K dosažení úspěchu ženské kandidátky bylo také potřeba získat podporu u významných představitelů politických stran,⁵² což bylo nezbytnou součástí její volební strategie: „*S kandidaturou pí V. Kunětické souhlasí strana národně – sociální, dá se s jistotou předpokládati, že ostatní strany nepoškodí manifestace za práva žen tím spíše, že trvají na stanovisku rovných práv obou pohlaví.*“ Rovněž podporu ženské kandidátky burcovala mezi ostatními stoupenkyněmi rovného volebního práva: „*Ženy pražské uspořádají v nejbližších dnech tohoto týdne*

⁴⁹ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 232–233.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 201–202.

⁵¹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 30.

⁵² M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 391.

*manifestaci. Zúčastněme se ji hojně, buď osobně nebo písemně!*⁵³ Mimo jiné i jednotlivé vzpomínky jsou jasným dokladem její nevyčerpávající se činnosti v době boje za ženskou kandidátku do zemského sněmu: „*Mnoho styků přinesly propagační první ženské kandidatury poslanecké do zemského sněmu a zase tu byla neohroženou, vytrvalou a obávanou bojovnicí naše jubilatka.*“⁵⁴

Vítězství ženské kandidátky přece jen bylo dosaženo, když s podporou mladé generace aktivistek ženského hnutí byla v červnu 1912 v doplňovacích volbách do českého zemského sněmu za obvod Mladá Boleslav zvolena kandidátka Mladočechů spisovatelka Božena Viková – Kunětická.⁵⁵ Významná událost vývoje českého ženského hnutí jasně prezentovala kvalitní politické a organizační schopnosti F. Plamínkové,⁵⁶ jak mimo jiné bylo předneseno v rozhlase k třicátému výročí od založení Výboru za volební právo žen:⁵⁷ „*To sám šťastný osud dějin českých jako by zasáhl, že dal v pravý čas hnutí pro volební právo žen skutečného státníka v osobě ženy, F. Plamínkové. Ona prokázala v této velké kampani politický instinkt, smysl pro taktiku, psychologickou znalost politických činitelů a neobyčejnou obratnost diplomatickou.*“⁵⁸

Úspěch ženské kandidátky byl provázen již v počátcích nesouhlasnými reakcemi. V prvé řadě český místodržitel kníže František Thun odmítl uznat volební výsledek⁵⁹ a samotná Božena Viková – Kunětická se ve svém volebním obvodu setkala s odporem, který jasně v dopise vyjádřila F. Plamínkové: „*Vážená slečno, ponižující útok mladoboleslavských listů nutí mne, abych zastavila všechny své přednášky. Jsem nadobro otrávená. Pohybuji se se svou poctivou duší ve strašlivé špině, které nedovedu ničím čelit.*“ V dopise dále líčila svůj těžký úděl na politickém kolbišti: „*Mé postavení je trapnější a trapnější a nevím jak dlouho v něm vytrvám.*“⁶⁰

Přes všechny nesouhlasné argumenty pravdou zůstává, že houževnatou prací F. Plamínkové se spisovatelka B. Viková – Kunětická stala vedle Švédska a Norska

⁵³ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 5., inv.č.: 2832, č.j.: 22/76.

⁵⁴ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 211.

⁵⁵ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 30.

⁵⁶ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 64–65.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 61.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 65.

⁵⁹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 30.

⁶⁰ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 2., inv.č.: 2489–2490 č.j.: 22/76.

první ženou zvolenou v Evropských zemích na post poslankyně. Její úspěšná kandidátka vyvolala pozitivní ohlasy nejen mezi českými stoupenci a stoupenkyněmi rovného volebního práva, ale také v zahraničí. Žena, která se paradoxně nepovažovala za představitelku feminizmu⁶¹ a už vůbec ne za představitelku ideálů mladé generace aktivistek ženského hnutí, se stala díky své vítězné volbě jeho ikonou.⁶² Vítězství ženské kandidátky rozhodně přineslo důležitý politický význam v práci aktivistek ženského hnutí,⁶³ avšak byl to zatím dílčí úspěch v politickém zrovnoprávnění pohlaví.

Prosazování volebního práva pro ženy bylo jedním z mnoha zásadních problémů, jenž byl součástí tehdejšího vývoje českého ženského hnutí.⁶⁴ Nicméně boj za volební právo pro ženy na přelomu 19. a 20. století způsobil, že veřejnost již nemohla úplně opomíjet politickou ctižádost žen, musela se přinejmenším zamyslet nad jejich limity, potenciálem a dopady podílu žen v politickém životě společnosti. Většina českých politických reprezentantů si byla vědoma taktických výhod z možného zrovnoprávnění žen ve společnosti, ačkoliv se s ním vnitřně i navenek neztotožňovali. Vytvořená polarizace názorů na úlohu a schopnosti ženy v atmosféře doby přispěla k formování dokonalé představy budoucí političky.⁶⁵ Právě tato polarizace názorů na pohlaví vedla F. Plamínkovou k prosazování ženských práv, jak je patrné třeba z jejich přednášek: „*My nejsme první, které cítí nesprávnost dnešního systému, jímž pohlaví jsou od sebe do určité míry oddělována a kterým povstává bolestný konflikt, jímž trpí muž i žena, jakmile životem jsou postaveni k sobě, aby utvořili jednotku.*“⁶⁶ Rovněž je výše podotknutá polarizace názorů zřejmá i z některých jejich článků v ženských časopisech: „*Bylo by velmi vděčným probrati podrobně starý názor na ženu a objasnit, jak nutně z něho vyplývala zvrácená výchova, která, bohužel, ještě dnes u všech oněch se udržuje, ku kterým nevníkl nový názor na ženu, vlastně, z jichž duše nevypudil staré dogma, tradici, a u všech těch, kdož třeba přesvědčení o nedostatečnosti dnešní výchovy z pohodlnosti nebo*

⁶¹ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 461.

⁶² M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 397.

⁶³ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 30–31.

⁶⁴ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 65.

⁶⁵ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 463.

⁶⁶ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 5., inv.č.: 2833, č.j.: 22/76.

opatrnosti vyhýbají se nutným reformám.“ Dá se tedy s určitostí říci, že soudobá nespravedlnost vytvořila z F. Plamínkové bojovnici za spravedlivější svět.⁶⁷

K uzákonění rovného volebního práva pro obě pohlaví došlo až po vzniku samostatného Československa. Uzákoněním volebního práva pro ženy se veřejné mínění týkající se otázky zapojení žen do politického života nikterak zásadně nezměnilo, stále zůstávaly názory z části mužské i ženské populace usilující o vyloučení žen z politického života.⁶⁸ Výbor pro volební právo žen pokračoval i během existence ČSR, jako součást Ženské národní rady, aby dohlížel na praktikování pasivního volebního práva žen a nadále kontroloval politickou výchovu žen.⁶⁹ F. Plamínková své znepokojení nad každodenní realitou ženské angažovanosti v politice ČSR vyjádřila ve své brožuře *Žena v demokracii*, kde popsala soudobý skutečný stav žen v politickém životě, který nešel ruku v ruce s tím, co bylo uzákoněno. Tento stav vnímala jako úpadek demokracie.⁷⁰

Cílem budoucích političek neměl být dle jejího stanoviska hmotný užitek, vnitřní uspokojení nebo nová identita, ale především měly využít své vrozené rysy ženskosti k prosazování vyšších mravních, kulturních a národních ideálů; ochraňovat politickou morálku, obhajovat práva slabších a ohrožených, zkulturovat společenský život a v neposlední řadě prosazovat politické, hospodářské a společenské postuláty žen.⁷¹ Potlačování ženských vloh bylo dle přesvědčení F. Plamínkové nepřírozené a vedlo k anomáliím. Žena byla podle ní hlavně člověk s právem na vlastní sebeurčení a na poklidný rozvoj svých duševních a tělesných schopností.⁷²

Svůj liberální postoj k ženské otázce prezentovala širší veřejnosti spolkovou a publicistickou činností, což mělo podstatný vliv na její pozdější politickou angažovanost.

⁶⁷ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 5.

⁶⁸ M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 398–399.

⁶⁹ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 65.

⁷⁰ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 15–17.

⁷¹ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 463–464.

⁷² F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 6.

1.3. ŽENSKÝ KLUB ČESKÝ

Prostor pro všechny výše zmíněné ideály nabízel Ženský klub český, jenž F. Plamínková jako delegátka učitelek pomohla založit. Právě zde se plně ponořila do vlastní koncepce ženské otázky, navazovala zde kontakty s předními muži národa, vytvářela v klubu „malou lidovou universitu pro ženy.“ Jejím záměrem bylo učit ženy kriticky myslet, aby měly osobní názor na ekonomické, politické či kulturní otázky a byly tudíž vnitřně osvícené a svobodné. Přednášky se v první řadě zabývaly mravními záležitostmi z ženského pohledu v oblastech zdravotnictví, etiky, práva nebo sociologie. Nejviditelnější postavou vedle F. Plamínkové v interpretacích o mravním smyslu ženského hnutí a o představě moderní ženy byl profesor Masaryk.⁷³ Dokonce i jeho manželka Charlotta Masaryková⁷⁴ a dcera PhDr. Alice Masaryková byly členky klubu.⁷⁵

Důležitá byla skutečnost, že klub nebyl společensky, profesně ani politicky vyhrazen. Rovněž byl centrem spolkového života mnoha sdružení, včetně Výboru pro volební právo žen.⁷⁶ F. Plamínková s ostatními členkami se snažila mimo jiné zvětšovat materiální základnu knihovny zabývající se výhradně problematikou ženského hnutí a tím rozšiřovat tematické okruhy o vývoji ženském hnutí doma i v zahraničí. Témata se týkala například významných zahraničních žen, jako byla Marie Konopnická, Marry Wollstonecraftová nebo Soňa Kovalevská, dále světového vývoje názoru na ženu, zaměstnání a úkolů soudobé ženy, dějinami socialismu a mnohými dalšími zajímavými tématy. Součástí vzdělávání byla také levná výuka cizích jazyků a ženské manuální kursy.

V oblasti společenského života se členky snažily dosáhnout zrušení celibátu učitelek, prosazení volebního práva pro ženy, změny ve vzdělávání dívek na středních školách, reformu spolkového zákona o vylučování žen z politických spolků aj.⁷⁷ Veškerá politická činnost ženských spolků nebyla v Rakousko – Uherském soustátí dovolena, proto musely své politické aktivity v klubu vykonávat tajně pod

⁷³ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 66–68.

⁷⁴ Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 58.

⁷⁵ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 197.

⁷⁶ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Ženský Klub český v Praze*, ŽR roč. 1, 1906, s. 248.

⁷⁷ F. PLAMÍNKOVÁ, *Ženský Klub český v Praze*, ŽR roč. 1, 1906, s. 264–265.

klamným dojmem, že řeší kulturní a ekonomické problémy. I když F. Plamínkové za její politickou práci hrozila ztráta profesního postavení a existenční potíže, vykrytalizoval zde její primární směr ženského politického myšlení.⁷⁸

1.4. ŽENSKÁ REVUE A T. G. MASARYK

Postojovou platformou mladé generace aktivistek ženského hnutí v okruhu F. Plamínkové byl časopis vydaný roku 1905 Zdeňkou Wiedermannovou – Motyčkovou - Ženská revue, který se odchyloval od čistě vlastenecky zaměřeného programu ženského hnutí.⁷⁹ Ženská revue se stala místem, kde liberální křídlo ženského hnutí,⁸⁰ jejíž nevýznamnější představitelkou byla F. Plamínková,⁸¹ předávalo svá stanoviska ohledně ženských politických práv a základních záležitostí emancipace žen širší veřejnosti.⁸² V článcích časopisu se řešily takové tematické problémy, jako byl kupříkladu boj za volební právo žen,⁸³ reforma manželského práva,⁸⁴ dozor a soudy nad dětmi v USA,⁸⁵ boj proti prostituci,⁸⁶ alkoholismus a abstinence,⁸⁷ životní cesta Boženy Němcové⁸⁸ a mnohá další témata. F. Plamínková přispěla do časopisu také některými příspěvky zabývající se problematikou dívčí výchovy⁸⁹, činností Ženského klubu českého⁹⁰ či občanskou rovnoprávností žen.⁹¹ Aktivistky liberálního proudu vystupovaly radikálněji za prosazení svých cílů než ostatní aktivistky ženského hnutí v českém prostředí.⁹² Avšak jejich vystupování bylo v evropském kontextu ženského hnutí, jak již bylo podotknuto výše,

⁷⁸ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 198–199.

⁷⁹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 18.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 27.

⁸¹ Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001, s. 156.

⁸² D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 27.

⁸³ Olga STRÁNSKÁ, *Za volební právo žen*, ŽR roč. 3, 1907, s. 1–5.

⁸⁴ Josef SVOBODA, *O reformě práva manželského v Rakousku*, ŽR roč. 1, 1906, s. 239–243.

⁸⁵ Karel KRIVÝ, *Soudy a dozor nad dětmi v Americe*, ŽR roč. 6, 1911, s. 157–161.

⁸⁶ Josef ZÁLESKÝ, *K boji protiprostitučnímu*, ŽR roč. 9, 1914, s. 56–64.

⁸⁷ Alice MASARYKOVÁ, *Alkohol, abstinence a hnutí ženské*, ŽR roč. 1, 1906, s. 265–269.

⁸⁸ Věra VÁŠOVÁ, *Zapomenutý přítel Boženy Němcové*, ŽR roč. 7, 1912, s. 16–17.

⁸⁹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 5–11.

⁹⁰ F. PLAMÍNKOVÁ, *Ženský Klub český v Praze*, ŽR roč. 1, 1906, s. 247–249.

⁹¹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Za občanskou rovnoprávnost*, ŽR roč. 6, 1911, s. 162–167.

⁹² D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 24.

umírněné,⁹³ neztotožňovalo se s demonstracemi sufražetek v Anglii.⁹⁴ Šlo jim zejména o obměnu vztahů mezi ženami a muži přátelskou cestou a rovněž usilovaly o vnitřní změnu společnosti vstupem „ženského prvku“ do politického života.⁹⁵

Ideovým otcem a spoluvůrcem Ženské revue byl nejvýznamnější český „feminista“ profesor Masaryk.⁹⁶ Masarykova koncepce ženské otázky byla ústředním prvkem časopisu, jak dokazuje mimo jiné jeho výrok: „*Žena budiž postavena na roveň muži kulturně, právně i politicky*“ v podtitulu.⁹⁷ V článku *Moderní názor na ženu* charakterizoval svůj pohled na rovnost mezi pohlavími: „*Eva byla stvořena pro Adama. Muž a žena jsou si rovni. Jsou mezi nimi různosti, nikoli takové, že by se smělo mluvit o nerovnosti přirozené. Rozdíl mezi oběma je fyziologický. Duchovně jsou si muž a žena rovni, a také mravně. Muž není silnější rozumem.*“⁹⁸ Během existence časopisu se také některé články zabývaly Masarykovým postojem k ženské emancipaci a hnutí vůbec, byl to třeba článek Zdenky Wiedermannové – Motyčkové⁹⁹ či Olgy Stránské. Pod vlivem Masarykových výroků a názorů nabralo české ženské hnutí jiný směr¹⁰⁰ v čele s F. Plamínkovou.¹⁰¹

Byl to především profesor Masaryk, jenž svými filosofickými a mravními názory upoutal pozornost mladé učitelky. F. Plamínková chovala k Masarykovi veliký obdiv a mnohokrát na něj ve své publicistické činnosti odkazovala, chápala Masaryka jako národního vůdce a osvoboditele,¹⁰² proto lze jistě pochopit, jaký smutek pociťovala nad jeho úmrtím: „*Dnes doprovodili jsme s nejhlubším žalem k hrobu nejlepšího z nás...*“¹⁰³ Jejich přátelský vztah je patrný například ze vzájemné korespondence ještě v době před vznikem ČSR, kde mladou učitelku

⁹³ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 450.

⁹⁴ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 24.

⁹⁵ M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 394.

⁹⁶ M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 453–454.

⁹⁷ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 18.

⁹⁸ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Moderní názor na ženu*, ŽR roč. 1, 1905, s. 3.

⁹⁹ Zdenka WIEDERMANNOVÁ – MOTYČKOVÁ, *K šedesátiletému jubileu prof. Masaryka*, ŽR roč. 5, 1910, s. 53–54.

¹⁰⁰ Olga STRÁNSKÁ, *Význam prof. Masaryka pro ženské hnutí*, ŽR roč. 5, 1910, s. 55–61.

¹⁰¹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 18.

¹⁰² F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 4–5.

¹⁰³ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Řeč při tryzně ŽNR dne 21. září 1937*, Ženská rada – Smuteční číslo, 1937, s. 7.

oslovuje přátelsky - ctěná slečno. Později se již prezident Masaryk drží vzhledem ke svému úřadu formálnějšího oslovování - paní Plamínková či paní senátorko. Ovšem vzájemná úcta trvala po celý život, profesor, stejně jako prezident republiky, ukončoval Masaryk vzájemnou korespondenci slovy, Vám oddaný Masaryk. Korespondence dokládá rovněž přátelský vztah F. Plamínkové k Masarykově rodině, kdy prezident píše mimo jiné své zážitky z dovolené: „*Pozdravujeme Vás srdečně, Alice s Jendou jsou tu se mnou.*“¹⁰⁴ Anebo kdy dcera Alice odepisuje paní senátorce na dotaz ohledně prezidentova zdravotního stavu: „*Vážená paní senátorko, vím, že máte veliký zájem o otcův zdravotní stav, a proto mám radost, že Vám mohu říci, že den ze dne se lepší.*“ I po Masarykově smrti udržovala dcera Alice s paní senátkou nadále přátelskou komunikaci: „*Milá paní senátorko, s lítostí slyším, že jste nemocná a ještě k tomu máte velkou bolest. Přeji Vám, abyste se brzy uzdravila a vrátila k svým věrným, které na Vás velmi myslí!*“¹⁰⁵ Komunikace obsažená v korespondenci Masaryka¹⁰⁶ a jeho dcery s F. Plamínkovou se netýkala pouze osobních záležitostí, ale i problémů týkající se Ženského klubu českého, Výboru pro volební právo žen, Mezinárodní ženské rady¹⁰⁷ nebo politické situace v ČSR.¹⁰⁸

Ve své publicistické činnosti F. Plamínková opírala svůj názor na postavení ženy v moderní demokratické společnosti¹⁰⁹ s Masarykovou koncepcí moderní ženy,¹¹⁰ tedy ženy, která je postavena na roveň muži politicky, kulturně i právně, jak to vystihuje Masarykův výrok v *Občanské rovnoprávnosti žen*.¹¹¹ Především to však byla otázka mravnostní a humanitní, která oba spojovala. Mravnost byla pro ně smyslem demokracie.¹¹² Jak Masaryk, tak i F. Plamínková považovali ženu i muže za stejně mravné. Masaryk tuto tezi vyjádřil třeba v knize *Mnohoženství a jednoženství*: „*Žena není mravnější než muž a není nemravnější než muž.*“¹¹³ F. Plamínková stejnou tezi sdílela, když se zabývala smyslem občanské rovnoprávnosti.¹¹⁴

Důležitým faktem zůstává, že Masaryka v mnoha zásadních názorech, včetně moderního názoru na postavení žen ve společnosti a v rodině, ovlivnila jeho žena;

¹⁰⁴ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 1., inv.č.: 2417–2422, č.j.: 22/76.

¹⁰⁵ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 1., inv.č.: 2423–2429, č.j.: 22/76.

¹⁰⁶ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 1., inv.č.: 2417–2422, č.j.: 22/76.

¹⁰⁷ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 1., inv.č.: 2423–2429, č.j.: 22/76.

¹⁰⁸ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 2., inv.č.: 2641–2644, č.j.: 22/76.

¹⁰⁹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 4–5.

¹¹⁰ T. G. MASARYK, *Moderní názor na ženu*, ŽR roč. 1, 1905, s. 3–7.

¹¹¹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 3.

¹¹² F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 36–37.

¹¹³ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Mnohoženství a jednoženství*, Praha 1925, s. 17.

¹¹⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 11.

Charlotta Garrigue Masaryková, jak Masaryk v pozdějších letech podotkl: „,,*V tom, pravda, jsem měl zvláštní výhodu a štěstí, že se moje životní pouť křížila s životní dráhou Charlotty Garriguové; bez ní bych si nebyl ujasnil smysl života a svůj politický úkol.*“ Budoucí první dáma ČSR mimochodem přispěla k překladu knihy Johna Stuarta Milla *O poddanství žen*; několikrát uváděné v publicistických pracích F. Plamínkové.¹¹⁵

Její publicistická činnost prezentovaná před první světovou válkou v ženských časopisech nám poskytuje pohled na dobové problémy a ztotožnění se s Masarykovou koncepcí ženské otázky, která se stala jádrem českého liberálního ženského hnutí.

1.5. OBDOBÍ 1914 – 1942

Příchod světové války v roce 1914 byl vnímán liberálními aktivistkami jako příchod nové doby. Stránky *Ženské revue* vzrušeně popisovaly ony kritické události v předvečer války. Téma končilo výstižnými slovy: „*Co bude následovati?!*“¹¹⁶ Stejně vzrušeně byly v *Ženské revue* popisovány i dny, kdy se očekával vznik samostatného státu: „*Má-li národ náš po válce zaujmouti mezi národy místo, jež mu přísluší, třeba veškeré síly národní organisovati, aby společně pracovaly na společném díle. Česká demokracie nemůže a nebude hájiti nespravedlnosti.*“¹¹⁷ Důležité není co se dělo během války, ale jaké důsledky válka měla pro český stát. Podle F. Plamínkové válka a boj o českou existenci sblížily muže i ženu a ukázaly doposud přehlížené ženské vlastnosti.¹¹⁸

Vznik samostatného československého státu chápala jako závazek vytvořit stát vnitřně naplněný ideou demokracie a humanity.¹¹⁹ Analýza a syntéza jednotlivých publicistických prací F. Plamínkové jasně vypovídá o jejím přesvědčení, že mladá Československá republika se má stát demokratickým státem, kde žena bude politicky, právně i kulturně stát na stejné úrovni jako muž.

¹¹⁵ Marie LACHMANOVÁ NEUDORFLOVÁ, *Charlotta Garrigue Masaryková – první dáma intelektem i srdcem*, in: *První dámy...osud?...poslání?...úděl!?: Středočeský vlastivědný sborník 30*, ed. M. Šášinková, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy 2012, s. 19–21.

¹¹⁶ Ludmila KUČEROVÁ, *Světová válka*, ŽR roč. 9, 1914, s. 101–102.

¹¹⁷ Ludmila KONEČNÁ, *Čekáme*, ŽR roč. 13, 1918, s. 1.

¹¹⁸ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 4.

¹¹⁹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 3.

Pád Rakousko – Uherského soustátí a vznik samostatné republiky vedl k naplnění očekávaného pohlavního zrovnoprávnění, které bylo snahou ženského hnutí v posledních desetiletích před vznikem ČSR a slibem některých českých politických reprezentantů. Úsilí F. Plamínkové a jejích spolupracovnic v ženských organizacích přispělo k tomu, že ústavní listina Republiky Československé z února 1920 v § 106 obsahovala formuli: „*Výsady rodu, pohlaví a zaměstnávání se neuznávají.*“ Bohužel, každodenní realita později ukázala, že uvedení výše zmíněné formule do praxe bude náročnější, jelikož stále přetrvával obraz veřejně a politicky pasivní ženy z předchozího období.¹²⁰ Stále totiž přežívaly argumenty z doby před první světovou válkou, kdy část ženské i mužské populace zpochybňovala vstup žen do politického života, ozývaly se dokonce některé názory ohledně vyloučení žen z politiky. Ze zmíněných důvodů musely političky před veřejností stále obhajovat význam a cíl svého úsilí, podobně jako před první světovou válkou. Proto F. Plamínková pokračovala v meziválečném období ve své činnosti o skutečném občanském zrovnoprávnění žen.¹²¹

Rok 1918 byl pro F. Plamínkovou vsutku přelomový, zejména co se týče politické činnosti. V tomto roce se plně pustila do aktivní politiky; v březnu vstoupila do strany národních socialistů,¹²² v říjnu byla jmenována do správní komise hlavního města Prahy za stranu národních socialistů.¹²³ Program národních socialistů jí byl jistě sympatický, poněvadž obsahoval úvahy Masaryka a Beneše o tzv. humanitní demokracii, jež byla dle jejich názoru doplněním české národní demokratické tradice. Demokracie byla v koncepci národních socialistů především pojmem řešící otázky mravní výchovy,¹²⁴ což se F. Plamínková snažila jako zkušená učitelka během své politické kariéry, stejně jako během celé své veřejné angažovanosti, předávat občanům prostřednictvím přednášek a rozhovorů.¹²⁵ Usilovala zejména o politickou výchovu občanů k demokratickým zásadám,¹²⁶ jak je nejzřejmější v díle *Žena v demokracii*, kde nejlépe charakterizovala svůj obecný pohled na demokracii a

¹²⁰ J. BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 59.

¹²¹ M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 398–400.

¹²² A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 74.

¹²³ *Tamtéž*, s. 78.

¹²⁴ Josef HARNA, *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*, Praha 1978, s. 86.

¹²⁵ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 83.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 85.

demokratickou společnost, již z doby husitství.¹²⁷ Rovněž se zasazovala o sociální politiku obyčejných lidí a snažila se poznat jejich všední život.¹²⁸

Jak ubíhal čas od prvních euforických let samostatného československého státu, vracel se tradiční pohled na postavení ženy ve společnosti, občanská rovnoprávnost žen zanesená v ústavě nešla ruku v ruce s každodenní realitou. Toho si byla dobře vědoma F. Plamínková. Především vnímala, že demokracii, tak jak ji chápala v duchu Masarykovy koncepce o občanské rovnosti muže a ženy, nelze budovat bez žen. Z těchto zmíněných důvodů založila společně s členkami pokrokových spolků Ženskou národní radu (ŽNR),¹²⁹ kde byla od roku 1923 až do roku 1942 předsedkyní.¹³⁰

Z dochovaných archivních materiálů týkajících se ŽNR jsou zřejmé její organizační a řídicí schopnosti, stejně jako z doby před vznikem ČSR. Z mnoha příkladů zmíněný fakt potvrzují mimo jiné její pokyny pro kancelář ŽNR: „*Vše velmi spěchá. Doporučuji zjistit, kdo ze členů voleb. výb. byl by ochoten jednat s jednotlivými stranami – tj. kdo jest v té které straně a chce jednat s ní.*“¹³¹ Postupem let se členská základna stala masovou organizací, která byla zapojená do padesáti místních ženských spolků¹³² a mezinárodní i domácí prestiž její předsedkyně¹³³ a samotné organizace rostla,¹³⁴ což je možné doložit z různých pozdravů, gratulací či ocenění, jako bylo například udělení čestného členství F. Plamínkové od Sdružení rodičů a přátel Pokusné školy v Praze nebo gratulace od Svazu Ukrajinských žen v ČSR: „*Velevážená paní senátorko! Ukrajinské ženy emigrantky srdečně pozdravují Vás co člena nejvyššího sboru republiky Československé.*“¹³⁵ Za celoživotní práci věnovali představitelé ŽNR mimořádné číslo svého časopisu k šedesátinám F. Plamínkové, kde shrnuli její dlouholeté zásluhy v oblasti veřejné, politické i pedagogické práce.

¹²⁷ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 3–15.

¹²⁸ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 84–85.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 93–94.

¹³⁰ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 111.

¹³¹ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 3., inv.č.: 2741–2799, č.j.: 22/76.

¹³² M. LENDEROVÁ – E. MAUR – B. KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 469.

¹³³ Byla zvolena místopředsedkyní Mezinárodní ženské rady, Mezinárodní Aliance pro volební právo žen, Open Door International a Federace výdělečně činných žen. Byla předsedkyní Malé ženské dohody. Bylo jí uděleno vyznamenání jugoslávského krále a francouzského prezidenta.

¹³⁴ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹³⁵ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 1., II. korespondence, pozdravné diplomy, zdravice.

Během meziválečného období se stala bezpochyby uznávanou vůdkyní českého ženského hnutí.¹³⁶

Na politické kolbiště celostátní úrovně vstupovala F. Plamínková¹³⁷ s dlouholetou praxí v politické a veřejné činnosti. Ačkoliv pro ni byl smysl politické práce hlavně v prosazování základních lidských práv žen i dětí, musela se potýkat s parlamentární realitou, kde k obhajování ženských zájmů zůstávalo málo místa. Ideály, jež utvářely obraz političky v době bojů za rovné volební právo, byly parlamentární realitou všedních dnů výrazně změněny.

I ve vnitrostranické diskuzi národních socialistů o politické budoucnosti se dostávala do situace, kdy byla nucena obhajovat své stanovisko, aby nebyla ze strany vyloučena. Systém vázaných kandidátek, věrnost k vedení politické strany a její aktivní členství nenabízelo prostor pro realizaci specifických ženských vlastností, které by kultivovaly parlamentární život tak hojně diskutovaných v době před první světovou válkou.¹³⁸ Přes všechny neshody si straničtí funkcionáři vážili politické práce své sestry,¹³⁹ výstižně její úsilí pro národní záležitosti popsal tehdejší ministr zahraničních věcí doktor Edvard Beneš u příležitosti jejího životního jubilea: „*Mně nezbyvá, než abych při této příležitosti zdůraznil Tvou práci na poli mezinárodním, kde jsi ukázala tolik energie, oddanosti, trpělivosti a lásky k naší národní věci a kde jsem v Tobě měl vždy spolehlivého a obětavého spolupracovníka v obhajobě národa a republiky.*“¹⁴⁰ Za tři roky mu projevovanou úctu vrátila, když se ho jako prezidenta republiky zastávala proti nespravedlivému obvinění ze strany německého kancléře Adolfa Hitlera: „*Historickými a národopisnými omyly, dotkl jste se těžkou urážkou našeho presidenta Dr. Beneše. I tato urážka snad je vysvětlitelnou nedostatkem informací, jimž podléhá diktátor.*“¹⁴¹ Další osobou, jež oceňovala politické vlastnosti, sociální cítění a neúnavné pracovní nasazení své kolegyně, byl Václav Klobučák: „*Plamínková sama vědomě ubližovat nedovede nikomu. Její rodinou jsou všichni, kdo potřebují pomoci. Nedovede dívati se lhostejně na bídu. U člověka, jako*

¹³⁶ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹³⁷ Byla třikrát zvolena v letech 1925–1939 senátorkou Národního shromáždění.

¹³⁸ M. LENDEROVÁ – K. ČADKOVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 402–405.

¹³⁹ Oslovování členek Československé strany národně socialistické.

¹⁴⁰ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 257.

¹⁴¹ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 1., II. korespondence – oficiální: dopis předsedkyně Ženské národní rady kancléři Hitlerovi.

je Plamínková, nemůže být ani řeči o oddechu, o odpočinku sebe kratším. Zasněžili jsme se myšlenkou služby a pro tu není konce.“¹⁴²

Celé meziválečné období, podobně jako období před vznikem ČSR, vyplnila bojem za spravedlivější svět. Hořce vnímala, jak se v následných letech po osamostatnění projevoval rozkol mezi jejím očekáváním a skutečností, jak bylo podotknuto výše, a proto stále zastávala své názory především mluveným a psaným slovem. Mezi ústní formy přesvědčování patřilo zejména její vystupování v senátu Národního shromáždění, kde se mimo jiné dotýkala problémů ekonomických: „*Představme si tu situaci dnes. Dnes je přes 80 tisíc nezaměstnaných. Dnes se nám vracejí lidé z ciziny, kde nám je vypovídají, není pro ně práce*“, politických: „*Když se podíváme zpátky na ten celý zápas, vidíme, že tu jsou dva světové proudy: liberalismus a socialismus.*“ či sociálních: „*Státník musí býti rád, jako my jsme rádi, že národ myslí. Vždyť to je náš kapitál, ten rozumný národ, ten myslící národ.*“¹⁴³ Psaným projevem byly samozřejmě stále publicistické práce, které se rovněž dotýkaly otázek hospodářských: „*Je mnoho zákonů naší republiky, které pozvedly pracovní schopnost širokých vrstev lidových, pokleslou bídou války.*“¹⁴⁴ politických: „*Sněmovní volby z r. 1920 ukázaly již pokles smyslu demokratického, rozpor teorie a praxe.*“¹⁴⁵ či sociálních: „*Žena mateřstvím koná sociální službu, a proto musí býti chráněna a podepřena.*“¹⁴⁶

Na konci 30. let 20. století se začala stahovat mračna nad československou demokracií. Dne 14. září 1937 zemřel bývalý prezident Masaryk a nad jeho odchodem vyvstalo zlé tušení o dalším osudu Československa.¹⁴⁷ Pro F. Plamínkovou odešel tělesný Masaryk, ale jeho duch zůstal, stejně jako jeho zásady, které nesměly být zapomenuty. Během tryzny 21. září 1937 interpretovala prezidentovy zásluhy v ženském emancipačním hnutí, zásluhy na osvobození českého státu či jeho představu demokratického života, rodiny a ženy. Rovněž byla přesvědčena, že republika a její vnější svoboda, ale také vnitřní svoboda, mohou nadále existovat pouze, pokud budou stát na principech Masarykova mravnostního učení. Některá slova při tryzně zněla jako věštba, kdy varovala, podobně jako

¹⁴² A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 453.

¹⁴³ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 170–177.

¹⁴⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 19–20.

¹⁴⁵ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 16.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 29.

¹⁴⁷ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 222.

Masaryk když odcházel z prezidentského úřadu, před nebezpečím ztráty ideje, jež vedla ke vzniku ČSR.¹⁴⁸ Těsně poté začal dramatický zápas o Československo.¹⁴⁹

Mnichovská dohoda způsobila zhroucení systému pluralitní parlamentní demokracie Československa a nastartovala přechodné období jeho úplné likvidace. Pro lidi, jako byla F. Plamínková, jež v roce 1918 nadšeně vítali vznik československého státu, to byla ohromná tragédie vyvolávající vztek a beznaděj.¹⁵⁰ Svůj hluboký pocit beznaděje nad ztrátou demokratických ideálů a likvidace dlouholeté působnosti žen v polickém životě, ale rovněž odhodlání bránit se, vyjádřila roku 1939 v dopise presidentu Emilu Háchovi: „*Cítím nesmírnou historickou odpovědnost za to, jak je postupováno v nových poměrech vůči ženám a proto v plné důvěře ve Vaši spravedlnost Vás prosím: nedopustíte, aby ženy v těchto těžkých dobách byly bez ženských zástupců jak v politické straně, tak ve všech institucích, jež budou určovati osud národa, nedopustíte, aby historická politická rovnoprávnost žen s muži a tedy jejich spolupráce byla přerušena.*“¹⁵¹

V posledních třech letech života byla stále velice aktivní. Některé korespondence z let 1939 až 1942 jasně vypovídají o jejím optimismu a nezdolném zápale pro vlastní přesvědčení. Korespondence z května 1939 kanceláři ŽNR o tom, jak postupovat proti direktivám policejního ředitelství, je toho zřejmým důkazem: „*Budete-li dotazovány příslušným Vaším okresním /policejním/ úřadem o tom, zda jste další svoji činnost oznámily, vykažte se tímto opisem.*“ Během posledních několika týdnů před popravou¹⁵² nostalgicky vzpomínala na léta strávená bojem za ženskou rovnoprávnost ve zprávě věnované v únoru 1942 představenstvu ŽNR: „*Vzpomínám, jak Kunětická jednou řekla: Žádná vnější svoboda neosvobodí ženu vnitřně!*“ Zmíněná zpráva z února 1942 dokládá hluboké přesvědčení její vůdkyně o nutnosti pokračovat v započaté práci a rovněž dokládá přátelský, ba přímo rodinný vztah F. Plamínkové ke svým kolegyním, které oslovuje dcerušky: „*Vidíte, dcerušky moje: Pro tuto práci nepotřebujeme mnoho, potřebujeme jen se vídat a stýkat se, vzájemně si rozumět nebo vyjasňovat si věci – to můžeme dělat, jakmile zase jsou povoleny schůze.*“¹⁵³ Ohromná pracovní důslednost a oddanost své idey pravdy do

¹⁴⁸ F. PLAMÍNKOVÁ, *Řeč při trýzně ŽNR dne 21. září 1937*, Ženská rada – Smuteční číslo, 1937, s. 7–10.

¹⁴⁹ V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 222–223.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, s. 288.

¹⁵¹ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 2., inv.č.: 2542, č.j.: 22/76.

¹⁵² F. Plamínková byla 30. června 1942 na Kobyliské střelnici popravena.

¹⁵³ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 2., inv.č.: 2735–2740, č.j.: 22/76.

úplného konce dokládá jedna z jejich posledních zpráv z května 1942 kolegyni Martě Bertelmanové: „*A já k smrti nerada mám věci nedodělané – já sama mnohdy bych tak ráda už nechala některé věci, které se ne a ne hnout – ale nepovolím, sebe přinutím jen dál a dál – dodělat k tečce, která stejně je tečkou jen pro tuto dobu, ti po nás budou vědět zas mnoho nového a budou mít nové potřeby a požadavky.*“¹⁵⁴ Tímto souvětím jakoby tušila, co jí asi očekává a chtěla naznačit, že pravdu nelze umlčet v žádné době, jak také prozrazují poslední slova z jejího nejznámějšího dopisu Adolfu Hitlerovi: „*Pravda vítězí.*“¹⁵⁵

Ze vzpomínky Milady Horákové je zcela zřejmý obdiv ze statečnosti a důstojnosti, jež F. Plamínková okolo sebe vyzařovala v posledních dnech života; byl to její určitý magnetismus, kterým lidi okolo sebe dokázala k sobě připoutat, jak sama řekla: „*Je dobré, že jsem vás už mnohé tímto svým pojetím práce nakazila.*“¹⁵⁶

Za osm let bez tří dnů na den přesně, bude popravena i Milada Horáková jiným totalitním režimem.¹⁵⁷ Hloubku niterních pocitů, které v ní zanechala F. Plamínková, popsala ve výše zmíněných vzpomínkách z pevnosti Terezín: „*Těch čtrnáct společných dnů dalo odkaz práce takové hloubky a všestrannosti, že povolává ke svému uskutečnění nejen všechny mé síly a schopnosti, ale stejně je určením a zaměřením pro úsilí všech těch, kdož odkazu tomu porozuměli a věrni zůstanou.*“ Je velice pravděpodobné, že vzpomínky na odvalu, důstojnost a hlavně nadosobní zápas za spravedlivé ideály F. Plamínkové jí pomáhaly během posledních dní života vzdorovat svým utiskovatelům a nakonec zvítězit nad smrtí.¹⁵⁸

1.6. ŽIVOT PO ŽIVOTĚ

V prvních týdnech poválečné svobody na stránkách časopisu *Rada žen* stále zůstávala zřejmá naděje, že snad F. Plamínková mohla nacistickou hrůzovládou přežít. Avšak i přes veškeré naděje se členky Ženské rady a ostatní lidé, kteří ji znali, museli smířit s hořkou realitou.

¹⁵⁴ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 2., inv.č.: 2526, č.j.: 22/76.

¹⁵⁵ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 1., II. Korespondence – oficiální: dopis předsedkyně Ženské národní rady kancléři Hitlerovi.

¹⁵⁶ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál: Milada Horáková, poslední setkání, *Rada žen* 1946, roč.: 2, č. 5., s. 1.

¹⁵⁷ Jiří PERNES, *Československo 1946 – 1992: dějiny v obrazech*, Praha 1997, s. 18.

¹⁵⁸ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál: Milada Horáková, poslední setkání, *Rada žen* 1946, roč.: 2, č. 5., s. 1.

Právě Věra Urbanová, jež k šedesátiletému jubileu F. Plamínkové zhodnotila její zásluhy zejména na poli publicistické činnosti, se nostalgicky vracela v srpnu 1945 ke stručné, ale výstižné vzpomínce na její osobnost a zásluhy. Především spatřovala v jejím politickém úsilí a mezinárodní angažovanosti nedocenení, jelikož své pracovní nasazení na různých kongresech nevnímala jako formální účast, ale jako živou a efektivní oddanou státní službu a vzájemné kulturní sblížování jednotlivých národů. Rovněž se Věra Urbanová vrátila k její publicistické činnosti, ve které spatřovala jistou interpretaci historie ženského hnutí v několika pro ně významných desetiletích, proto si dle jejího stanoviska zaslouží, aby se dočkala roztřídění, zhodnocení a byla vydána jako její literární pozůstalost.

Zvláště si Věra Urbanová či doktorka L. Nosilová všímaly jejího nekompromisního vůdčího postavení v ženském hnutí, v němž usilovala o vyšší, spravedlivý a hlavně vnitřně svobodný svět. A právě F. Plamínková v jejích očích byla osobností, jež bojem za výše zmíněný ideál překročila vlastní existenci: „*odešla podle slov básnickových „v svobodu smrti nedohlednou“, a nám zbývá jen její příklad, její odkaz, její životní dílo.*“¹⁵⁹

Představitelky ŽNR se rozhodly oživit a zvěčnit památku první z nich, jak samy často uváděly, a přenést ji na mladou generaci; proto vytvořily Společnost F. F. Plamínkové, která s úzkou spoluprací s Radou československých žen měla udržovat její odkaz:¹⁶⁰ „*Nám zbývá nejen bolest, ale i pracovní odkaz. A tak z vědomí, že bohatství ducha i srdce, tryskající z osobnosti F. F. Plamínkové je nesmírné a že není zdaleka zachyceno a na mladou generaci přeneseno, z vůle, uctíti ji samu, z pracovní i citové touhy, oživiti a zvěčniti její památku v historickém zpracování jejího života a doby, kterou spoluvytvořila, ustavila se Společnost F. F. Plamínkové.*“¹⁶¹

V roce 1947 pronesla u příležitosti nadcházejícího pátého výročí od její popravy předsedkyně Společnosti F. Plamínkové Antonie Maxová základní postuláty této společnosti: „*Chceme-li uctíti její památku, která je nám všem tak drahá, musíme se stále a stále vraceti ke kořenům, z nichž její dílo vyrostlo, k ideovým základům, jimiž bylo nesené.*“ Pro jednotlivé členy Společnosti stále představovala vůdčí idol českého ženského hnutí, jak je také zřejmé z oslovování, které ji její

¹⁵⁹ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 5., Rada Žen srpen 1945, roč.: 1. č. 1. s. 3.

¹⁶⁰ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 5., Rada Žen prosinec 1945, roč. 1. č. 13. s. 2.

¹⁶¹ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál, 12. F. F. Plamínková, Za lepšími ideály lidstva.

následnice přiřazovaly: „...*národní hrdinka F. F. Plamínková, budovatelka českého ženského hnutí, bojovnice za práva žen a spravedlivější pro všechny.*“

V podstatě jádrem výše zmíněné společnosti bylo zachovat pro další generace celoživotní dílo F. Plamínkové, proto členky Společnosti shromažďovaly dokumentární materiály o její osobnosti, který následně interpretovaly širší veřejnosti. Usilovaly ze získaných materiálů vytvářet přesvědčivější obraz o díle F. Plamínkové a rovněž založit vědeckou platformu pro výzkum ženského hnutí. Na základě těchto materiálů sepsaly členky Společnosti syntetickou práci, jež byla rozčleněna na tři základní části. První část vycházela ze životopisné studie, kterou vypracovala Albína Honzáková. Druhá část se věnovala období před její popravou, kde se studie zaměřovala na vzpomínky spoluvězňů a přátel, kteří v poslední dny strávili v její přítomnosti, a především vzpomínky Milady Horákové. Závěrečná část práce se zabírala projevy pronesené při její tryzně v roce 1945, jež měly ukázat smysl osobnosti F. Plamínkové, zejména ze smutečního projevu Antonie Maxové.¹⁶²

Jednotlivé domácí, ale také zahraniční novinové články či různé brožury si připomínaly její zásluhy a životní cestu. Vedle Antonie Maxové, Milady Horákové či Věry Urbanové zveřejnila zásluhy své spolubojovnice v domácím tisku i Fráňa Zemínová v článku z roku 1945¹⁶³ nebo Anna Auředníčková rovněž z roku 1945 ve Svobodném slovu.¹⁶⁴ Mezi zahraničními tiskovinami to byla mimo jiné brožura týkající se vzpomínky na ni, která vyšla již v roce 1943 v Anglii.¹⁶⁵

Jinou významnou akcí na uctění památky F. Plamínkové během tzv. třetí republiky bylo odhalení pamětní desky na Staroměstském náměstí v Praze u domu číslo 8., kde bývalá senátorka žila a pracovala, některými předními osobnostmi státu.¹⁶⁶

Zásadní zlom pro stoupence demokracie přišel s „vládou jedné strany“ po tzv. únorovém převratu Komunistickou stranou Československa v roce 1948. Nový totalitní režim postupně likvidoval vše, co bylo neslučitelné s jeho představou státu, především demokratické ideály.¹⁶⁷

¹⁶² LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹⁶³ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál, 14. Zemínová, Fráňa: Památce velké ženy – F. F. Plamínkové, 1945, č. 3.

¹⁶⁴ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál, 15. Auředníčková, Anna: Senátorka Plamínková, Svobodné slovo, 4. 10. 1945.

¹⁶⁵ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál, 10. In Memory of Františka Plamínková, Londýn 1943.

¹⁶⁶ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹⁶⁷ J. PERNES, *Československo 1946 – 1992: dějiny v obrazech*, s. 12.

S úpadkem demokratického charakteru státu upadalo i během tohoto totalitního režimu povědomí ve vnímání významu a zásluhách F. Plamínkové, což je zřejmé například ze změny názvů ulic v Praze, kde byla ulice Františky Plamínkové přejmenována na ulici Františka Křížka, redaktora Rudého práva. Kromě toho jistý pokles byl v uctění její památky v den 75. narozenin na Staroměstském náměstí u jejího domu, kdy se pietního aktu účastnila početně i významově menší skupina osob než v předešlých letech.¹⁶⁸ V neposlední řadě to byly také politické procesy významných spolubojovnic za demokratické ideály, Milady Horákové¹⁶⁹ a Fráňky Zeminové, které jednoznačně ukázaly odpor nového režimu k jejich politickým zásadám.¹⁷⁰ Rozhodně stojí za zmínku jeden z posledních dopisů Milady Horákové týkající se uctění památky své bývalé kolegyně: „*Dne 30. června položte za mne kytičku k desce mé mateřské přítelkyně, popravené senátorky F. Plamínkové.*“¹⁷¹

Po roce 1989 se částečně navrátilo povědomí o F. Plamínkové do veřejného života. Byla vyznamenána v roce 1992 in memoriam Řádem T. G. Masaryka III. třídy,¹⁷² její jméno nese Základní škola v Praze¹⁷³ nebo ulice rovněž v Praze.¹⁷⁴

Navzdory výše zmíněnému povědomí o její osobnosti a významu v české historii zůstává nadále ve veřejném mínění téměř neznámou, jak je patrné z veřejného průzkumu, který byl pro účely této práce proveden v březnu roku 2015. Z náhodně vybraného počtu respondentů napříč generacemi správně odpověděli na otázku, zda znají či někdy slyšeli o Františce Plamínkové, pouze jeden muž a jedna žena ze 74 dotazovaných osob.

¹⁶⁸ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart.6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹⁶⁹ J. PERNES, *Československo 1946 – 1992: dějiny v obrazech*, s. 18.

¹⁷⁰ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 121.

¹⁷¹ <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vzpominka-na-vyznamnou-ceskou-feministku-frantisku-plaminkovou> Citováno dne 13. 2. 2015.

¹⁷² <http://www.vets.estranky.cz/clanky/galerie-hrdinu/frantiska-plaminkova.html> Citováno dne 13. 2. 2015.

¹⁷³ <http://www.plaminkova.cz/historie> Citováno dne 1. 3. 2015.

¹⁷⁴ <http://vladislavsvoboda.blog.idnes.cz/c/443298/Frantiska-Plaminkova-zena-s-velkym-Z.html> Citováno dne 25. 3. 2015.

2. OSOBNÍ FILOSOFIE A PUBLICISTICKÁ ČINNOST

2.1. OBECNÝ CHARAKTER PUBLICISTICKÉ ČINNOSTI FRANTIŠKY PLAMÍNKOVÉ

K šedesátinám F. Plamínkové se několik současníků a současnic rozhodlo vytvořit syntetickou práci o jejím osobním a profesním životě, nejen z pedagogické a politické oblasti, ale zejména z jejího veřejného působení. Snaha objektivně charakterizovat její osobní profil by nebyla úplná, kdyby do ní nebyla zahrnuta vlastní publicistická činnost. Slovy jedné z jejich současnic, Věry Urbanové, publicistická činnost F. Plamínkové obsahovala všechny náležitosti, které se dají připsat správnému novináři: „*Smysl pro aktualitu a korektnost, bystrost postřehu a úsudku, teplý vztah k životní skutečnosti a úsilí zachytiti ji v její bohaté a složité plnosti.*“

Dalším důležitým faktem, kterého si během posuzování její publicistické činnosti všimla, je: „*oddanost idej, nesmlouvavá čestnost a statečnost projevu, etické cítění, jimiž řídila své vztahy k lidem a věcem.*“ Právě oddanost vlastnímu ideálu a vyššímu řádu s vnitřní zákonností tvoří hlavní stavební kámen celé její publicistické činnosti.

Jiný poznatek, jež rovněž reflektovala v její publicistické činnosti, bylo udržování jednotné linie v soudech a názorech F. Plamínkové a porozumění společenské situaci na základě životních skutečností. Především problémy doby, ženská otázka, vývoj ženského hnutí, požadavky a cíle ženského hnutí byly podle soudu Věry Urbanové stěžejními prvky její publicistické činnosti. Jednotlivé problémy, ať se to týkalo ženského pole působnosti či společenských problémů, dokázala F. Plamínková barvitě, přesně a výstižně rozebrat a najít k nim řešení.

Věra Urbanová přehledně kategorizovala její publicistické práce na ty, jež uveřejňovala ve veřejných časopisech či na přednáškách, tedy práce, které tvořily součást aktuálně řešené otázky, a na samostatné práce jako byly brožury nebo publikace, například *Moderní žena, Žena v demokracii, Občanská rovnoprávnost žen v republice československé* či *O právu vdaných žen na výdělečnou práci* apod.

Poslední kategorií jsou její jednotlivé přednášky či projevy pronesené jak v tuzemsku, tak v cizině.¹⁷⁵

Z publicistické činnosti F. Plamínkové se rovněž dovídáme, jak se snažila zavést své jednotlivé názory do každodenní praxe, jak je patrné mimo jiné z článku uveřejněného projevu,¹⁷⁶ který nemohla v roce 1935 přednést senátu.

Právě tento článek je typickým dokladem jejího originálního publicistického stylu a kvalitního rétorického talentu, zvláště používáním vytríbených slovních obrátů: „*takže vlastně máme si složit úcty z toho, kam jsme došli za cíli, jež jsme si položili, vcházejíce po prvé jako zvolenci lidu ve zdi této památné budovy.*“

Co se samotného obsahu týče, odhaluje nám některé charakteristické rysy jejího publicistického stylu; jako již mnohokrát i nyní se držela a informovala o Masarykových mravoučných koncepcích: „*...jdeme v duchu Masarykově, který vždy a všude hájil demokracii každého dne, nejen sváteční. Řekl: „Demokracie jest nový světový názor a způsob života.*““ Vracela se do minulosti a srovnávala, čeho bylo či nebylo dosaženo: „*Je tomu právě 10 let, kdy jsem měla příležitost důkladně rozebrati problém ženy v demokracii...A od té doby – co tu bylo zápasů! Není jediného zákona, kde se vůbec mohlo ženám ublížit, aby se jim neublížilo!*“ Snažila se svůj argument odůvodnit konkrétními případy, kde je také velice často patrné její sociální citění: „*Propouštěli se na železnicích přebyteční zaměstnanci. Samozřejmě, že i ženy. Tak byla propuštěna též i vdova, matka 4 dětí, a to bez odbytného, bez pense, po 19 letech služby!*“ Jako správná řečnice kladla často čtenáři či posluchači otázky: „*Táží se: Co jsme skutečně tak daleko od pramenů ryzí českosti a tak proniklí duchem rakouského poddanství, že nechápeme hlasů svých nejlepších mužů?*“

Rovněž se držela tématu, usilovala proniknout k jádru zkoumaného problému, zachovávala jednotnou linii v textu, snažila se být neosobní¹⁷⁷ nebo se držela určitých osobnostních vzorů; zcela jednoznačně to byl prezident Masaryk, kterého nalezneme snad ve všech jejích nejvýznamnějších dílech, jako je *Učitelka – žena člověk*,¹⁷⁸ *Občanská rovnoprávnost žen*,¹⁷⁹ *O právu vdaných žen na výdělečnou*

¹⁷⁵ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹⁷⁶ Titul článku se nazýval: *Shlukem okolností se stalo, že v rozpočtové debatě senátního plenu nemohla jsem promluvit, ač věc byla sjednána. Je právě v tomto okamžiku příliš důležitým to, co jsem chtěla zákonodárcům říci. Proto uveřejňuji věc tak, jak jsem ji připravila.*

¹⁷⁷ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 2., III. Rukopisy: *Shlukem okolností stalo se...*(nepřednesený projev v senátě v r. 1935).

¹⁷⁸ F. PLAMÍNKOVÁ, *Učitelka – žena člověk*, s. 13.

¹⁷⁹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 28–29.

práci¹⁸⁰ a především v *Ženě v demokracii*.¹⁸¹ Další osobností, kterou častokrát uváděla, především v problematice týkající se občanské rovnoprávnosti žen, byl John Stuart Mill, jehož najdeme v díle *Učitelka – žena člověk*,¹⁸² v *Občanské rovnoprávnosti žen*,¹⁸³ či v *Ženě v demokracii*.¹⁸⁴ V koncepci demokratické společnosti často uváděla vedle Masaryka také prezidenta Thomase Woodrow Wilsona, najdeme ho v *Ženě v demokracii*,¹⁸⁵ či v *Občanské rovnoprávnosti žen*.¹⁸⁶

Mezi ženami, které interpretovala ve své publicistické činnosti, to byla mimo jiné babička ruské revoluce, Kateřina Breškovská.¹⁸⁷ Její životní osud popsala F. Plamínková v jednom ze svých článků v *Ženské radě*. Jinými ženskými osobnostmi, jež v její publicistické činnosti nalézáme, je třeba zakladatelka Mezinárodní Aliance pro rovná práva žena Carrie Chapman Catt nebo učitelka a umělkyně Bohumila Rosenkrancová.¹⁸⁸

Hlavní atributem však byla její přesvědčovací schopnost a především nenásilná snaha o prosazení spravedlivého řádu, rovnocennosti žen s muži a demokratických principů: „*Demokratu jsou určité cesty a prostředky zakázány. Jsou to cesty a prostředky ovládnání druhých mocí bez jejich souhlasu...*“¹⁸⁹

K prosazování takovýchto nadosobních ideálů bylo potřeba velké množství odvahy a čisté mysli. F. Plamínkové však odvaha a čistá mysl rozhodně nechyběla. Byly jedním ze základních rysů její osobnosti, což je snad nejpatrnější nejenom z otevřeného dopisu Adolfu Hitlerovi, ale především ze vzpomínek doktorky Milady Horákové na dny, které společně strávily v pevnosti Terezín, než F. Plamínkovou nacisté popravili: „*Odvážně zavolala: „Horák je tu také.“ To by nebyla ani paní Plamínková, kdyby každým svým slovem, každým pohybem a činem nesledovala vždycky účelnost, věc a širší zájem. Tímto chtěla naznačit mně, že přivezli také současně s ní mého muže a že je v pevnosti.*“ Během svých posledních dnů se snažila být neustále a důsledně ponořená, stejně jako během celého svého života, do vlastní práce, které zasvětila celý svůj osobní život: „*Říkala: „Pamatuj si, že když se*

¹⁸⁰ F. PLAMÍNKOVÁ, *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*, s. 3.

¹⁸¹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 36–39.

¹⁸² F. PLAMÍNKOVÁ, *Učitelka – žena člověk*, s. 12.

¹⁸³ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 12–13.

¹⁸⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 16.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, s. 12.

¹⁸⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 4.

¹⁸⁷ Orlando FIGES, *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891 – 1924*, Praha 2000, s. 434.

¹⁸⁸ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 2., III. Rukopisy: Ženská rada, leden 1929, s. 2–6.

¹⁸⁹ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 2., III. Rukopisy: Shlukem okolností stalo se... (nepřednesený projev v senátě v r. 1935).

něco má pořádně udělat, musí se to dělat celou bytostí. Mne práce vždycky brala celou sebou.“ I za zdmi pevnosti plánovala a přemýšlela o dalším osudu ŽNR.¹⁹⁰

Výše zmíněná charakteristika její publicistické práce je psaná v obecné rovině. Pod jednotlivými oblastmi jejího zájmu se nachází řada konkrétních prvků, které F. Plamínková rozebírá a vyvozuje z nich vlastní závěr. Jedná se především o svobodu individuálního vývoje, hlavní otázky feminismu, svobodnou volbu povolání, volné cesty ke vzdělání, zrušení vnuceného celibátu zaměstnaných žen nebo rovné právní postavení pohlaví. Stručně řečeno: jádrem její publicistické činnosti je nejenom znovu objevit svět ženy, ale především přestavět jej od základů pro budoucí svobodný vývoj.¹⁹¹ Důležitým faktem, který sama F. Plamínková potvrzuje ve své publicistické práci *Učitelka – žena člověk*, mimo jiné zůstává, že během svého života neměnila vlastní myšlenkový ani pracovní směr: „*Tvrdím vám to já, někdo, kdo měl štěstí, že šel v životě vždycky přímo a nemusil nikdy měnit ani svůj myšlenkový ani pracovní směr.*“¹⁹²

Souhrn celé její publicistické práce je cenným dokumentárním materiálem, jenž nám umožňuje bližší poznání nejen historie českého ženského hnutí v jeho průkopnickém období, nýbrž nám také poskytuje zhodnocení a poznání osobnosti F. Plamínkové.

2.2. UČITELSKÁ PROFESE, CELIBÁT A DÍVČÍ VÝCHOVA

Do první světové války se F. Plamínková ve veřejné činnosti věnovala primárně třem soudobým problémům - celibátu výdělečně činných žen, vzdělávací činnosti žen v rámci Ženského klubu českého a zápasu za volební právo žen či celkově za ženskou občanskou rovnoprávnost. Publicistickou činností chtěla hlavně vyjádřit nesouhlas se soudobými nespravedlnostmi.

Pod pseudonymem Racková napsala svůj první článek, který se týkal protestu vůči celibátu.¹⁹³ Vnímala ho jako nedemokratický a nejnemravnější středověký pozůstatek. Celibát výdělečně činných žen zejména ve veřejných službách považovala za škodlivý ve všech ohledech, nejen pro jednotlivce, na něž se vztahuje,

¹⁹⁰ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál: Milada Horáková, poslední setkání, Rada žen 1946, roč.: 2, č. 5., s. 1.

¹⁹¹ LA PNP, f. Plamínková Františka, kart. 6., inv.č.: 2992–3009, č.j.: 22/76.

¹⁹² F. PLAMÍNKOVÁ, *Učitelka – žena člověk*, s. 13.

¹⁹³ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 55–56.

ale i pro celou lidskou společnost. Jelikož jeho respektováním u jednotlivců docházelo k narušení jejich přirozeného vývoje a na druhé straně nedodržování vedlo ke vzniku nezákonných svazků a slabé opory dětem narozených z těchto svazků, především v ekonomicky náročných dobách. Pro společnost byl rovněž podle ní škodlivý, poněvadž byl zhoubou přirozeného vztahu mezi ženou a mužem či manželství jako instituce pro ochranu dětí a matek. Ženy, které chtěly vykonávat výdělečně činnou práci, se zároveň stavěly před otázku, zda zvolit celibát nebo ztrátu existence.¹⁹⁴ F. Plamínková jako členka Pražského spolku učitelek prosazovala, aby nejdříve samotné učitelky přijaly proticelibátní stanovisko.¹⁹⁵

Oblastí zcela související s učitelskou profesí byl přetrvávající postoj k dívčí výchově, jenž vzbuzoval u F. Plamínkové nesouhlasné reakce. Svůj názor k této problematice vyjádřila v roce 1907 na stránkách časopisu *Ženská revue*. Zastaralé vnímání žen jako celku, vedlo dle jejího stanoviska k zvrhlé výchově, jelikož doposud nedošlo k zvnitřnění nového názoru na ženu. Příčiny nedostatků ve výchově viděla v neuskutečnění potřebných reforem, což bylo způsobeno společenskou obezřetností, strnulostí a lhostejností. Jádrem problému bylo jejími slovy špatné pochopení životních cílů ženy, protože byla vyzdvihována ženská sexuální stránka a opomíjelo se vnímat ženu jako lidskou bytost. Veškeré omezování osobního rozvoje vedlo k disharmonii života způsobující u žen pasivitu a nemohoucnost. Žena tudíž ztrácela svou osobnost, a aby uspokojila mužovu náklonnost, aniž by k němu chovala vnitřní sympatie, musela se přetvářet. Takto odosobněný postoj ženy z nich utvářel osoby s omezenými obzory a nízkými zájmy; slovy F. Plamínkové: „*směšné figury parádivosti ba frivolnosti*.“ Za nastalé situace, kdy jediným životním cílem ženy měl být sňatek a mateřství, docházelo k případům, že žena bez naplnění výše podotknutého cíle ztrácela smysl života a upadala do beznadějného stavu.¹⁹⁶

Stanovisko F. Plamínkové se neslo v souladu s postupnou změnou pohledu na sexuální život na přelomu 19. a 20. století, kdy končila nadvláda pruderie z minulé generace, a vyvstával zájem o analýzu sexuálních otázek, což na druhé straně mnohdy způsobovalo falešné závěry. Změny byly v podstatě reakcí na pruderní postoj předešlé generace, neboť ženy postupně toužily po životním stylu dle vlastních představ. Již se vytrácela představa dívky střežící své panenství pro

¹⁹⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *O právu vdáných žen na výdělečnou práci*, s. 4–5.

¹⁹⁵ A. HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, s. 56.

¹⁹⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 5–6.

manžela do doby sňatku, začala vznikat moderní sebevědomá žena, která byla pyšná na své pohlaví, což také způsobilo, že některé ženy vstoupily na university, věnovaly se sportu apod.¹⁹⁷

Moderní liberální vlivy doby nejen ve sféře soukromé, nýbrž i ve sféře hospodářské a sociální viděl rovněž Masaryk. Tématu se dotkl ve své knize *Mnohoženství a jednoženství*, kde charakterizoval společenský význam rodiny a sexuálního života. V jeho koncepci vyvstávají tři příznačné společenské názory na smysl rodiny a sexuálního života. Je to názor křesťanský, moderní a socialistický. Ačkoliv všechny tři názory jsou protichůdné, mají společný znak, což je materialistický pohled soudobé společnosti na poměr mezi pohlavími.¹⁹⁸

F. Plamínková ve svém článku o výchově dívek doplňuje následky způsobené přílišným důrazem kladeným na pohlavní stránku žen o prostituci, kterou vnímala ve své době jako velice rozšířenou: „*ale pohleďte jen kol sebe v život a užíte příklady všeho toho, ne ojedinělé, ale přímo ve skupinách v řadách dívek i mužů.*“¹⁹⁹ Problém prostituce byl na přelomu 19. a 20. století hojně diskutovaným tématem, především s rostoucím počtem zjištěných pohlavních chorob²⁰⁰ a mravním úpadkem,²⁰¹ jež způsoboval rozklad rodin a národa.²⁰²

Publicistickou činností F. Plamínková poukazovala na stereotypy výchovy žen v rodině. Jejím slovy to nebyla skutečná výchova v pravém slova smyslu. Byla to z jejího pohledu povrchní výchova, jež se starala o vytvoření co možná nejlepšího obrazu ženy na veřejnosti pomocí pěstování hudby a společenské okázalosti. Rodinná výchova směřovala ke sňatku, a když žena vstoupila do manželství, nebyla v mnoha ohledech skutečně připravená zvládat povinnosti nové životní fáze. Nepostrádala jen vnitřní velkomyslnost a obzor, ale také jí chyběla fyzická síla a smysl pro povinnosti i práci. Všechny nedostatky po sňatku neblaze pocítila většina mužů zásluhou akcentu kladeného na pohlaví a neporozumění oddělené výchovy.

Zaběhlé výchovné stereotypy nezmění dle jejího soudu pouze reforma dívčí výchovy, ale řešení nacházela v celkové změně postoje vůči ženám: „*Nevychází se*

¹⁹⁷ R. LEWINSOHN, *Světové dějiny sexuality*, s. 226–227.

¹⁹⁸ T. G. MASARYK, *Mnohoženství a jednoženství*, s. 15–16.

¹⁹⁹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 6.

²⁰⁰ R. LEWINSOHN, *Světové dějiny sexuality*, s. 241.

²⁰¹ T. G. MASARYK, *Mnohoženství a jednoženství*, s. 24–25.

²⁰² J. ZÁLESKÝ, *K boji protiprostitučnímu*, ŽR roč. 9, 1914, s. 62.

od moderního názoru na ženu. Tak i na místech rozhodujících; proto spíše se záplatuje, než aby se budovalo ze základu.“²⁰³

V období nazývané jako „la belle époque“²⁰⁴ se žena postupně vytěsňovala z mužovy vůle. Stávala se nezávislou, jelikož si byla vědoma, že muž ji v ničem nepřevyšuje. Muž tedy ztrácel své výsadní postavení získané v minulosti.²⁰⁵ V první řadě docházelo k vyjádření žen, že chtějí získat moc nad sebou samými ve všech oblastech života, čímž se moderní žena poprvé v dějinách vyskytla v nepředvídatelné situaci, kdy se před ní objevovaly nové strukturální otevřenosti.²⁰⁶ Tento ideál moderní ženy se snažila F. Plamínková vštípit svým čtenářkám či čtenářům: „*Je nutno pochopiti a procítiti, dáti se proniknouti přesvědčením, že žena jest na prvním místě člověkem s duší schopnou vývoje a žádající si ho jako muž.*“ Veškeré omezování fyzických i psychických schopností, anebo zamezování svobodnému sebeurčení, vede z jejího pohledu k anomáliím: „*Že všeliké potlačování přirozených vloh vede ku zruďnosti.*“²⁰⁷ Právě ve společnosti z přelomu 19. a 20. století byla silně pocíťována sexuální zvrhlost,²⁰⁸ nárůst prostituce,²⁰⁹ pohlavních chorob²¹⁰ a nemanželských dětí, kdy některé ženy z existenčních důvodů dokonce zabily dítě i sebe.²¹¹

Cestu jak vybědnout ze začarovaného kruhu nedostatečné výchovy popsala F. Plamínková v *Ženské revue*. Byla přesvědčena, že se žena musí stát v první řadě osobností, teprve potom může být správnou ženou, manželkou či matkou. Vlastní svobodu a životní povolání získá řádnou prací odpovídající jejím vlohám a schopnostem dokázat se uživit. Nesouhlasila s tím, že dívkám bylo předem určováno povolání, aniž by se braly ohledy na jejich nadání, vůli a racionální či emocionální vzdělání. Nejprve, než se začne věnovat konkrétnímu povolání, musí podle jejího stanoviska vedle vzdělávání najít vnitřní touhu pro to či ono povolání. F. Plamínková uvedla výše zmíněný názor na příkladu hospodyně: „*Často slýcháme: „K čemu toho neb onoho jest děvčeti třeba? Tomu stačí, bude-li dobrou hospodyní.*“ *A naprosto se neuvažuje, že jí ve většině případů nebude, nebyl-li dříve probuzen duch, který vše oživuje.*“ I když činnost hospodyně nebyla chápána jako povolání, ale stav, F.

²⁰³ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 6.

²⁰⁴ R. LEWINSOHN, *Světové dějiny sexuality*, s. 239.

²⁰⁵ *Tamtéž*, s. 227.

²⁰⁶ G. LIPOVETSKY, *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*, s. 222.

²⁰⁷ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 6.

²⁰⁸ R. LEWINSOHN, *Světové dějiny sexuality*, s. 226.

²⁰⁹ A. BEBEL, *Žena a socialismus*, s. 207–211.

²¹⁰ R. LEWINSOHN, *Světové dějiny sexuality*, s. 241.

²¹¹ A. BEBEL, *Žena a socialismus*, s. 213–214.

Plamínková to tak neviděla, podle ní byla činnost hospodyně stejně zodpovědná jako kvalifikovaná povolání: „*Úřad hospodyně jest právě tak zodpovědné a celkem odborné zaměstnání, jako obchodní, průmyslové aj.*“

Podobně se stavěla i k roli matky, která byla v obecném mínění ženě předurčena přírodou. Matka musela být dle jejího přesvědčení osobou s pevným charakterem, aby ze sebe výchovou a vzděláním vytvořila co možná nejušlechtilější ženu: „*Čím ušlechtilější bude žena, tím lepší vychovatelkou.*“ Role mateřství obohacená ušlechtilostí zapříčiní z jejího pohledu to, že žena již nebude zajatcem domácnosti s nízkými zájmy a nestane se figurou parádivosti, nýbrž bude díky správné výchově a vzdělávání posilněna řádnou prací a obdařena schopností přemýšlet.²¹² Ideál ženy matky oddávající se práci v domácnosti nebyl výhradně záležitostí měšťanských vrstev, jak by se při studiu publicistických prací F. Plamínkové mohlo zdát, ale postupně se rozšiřuje do všech společenských vrstev.²¹³ V meziválečném období se měnil obraz ženy v domácnosti vlivem společenského okouzlení konzumem. Duch oddanosti byl postupně přebíjen přitažlivostí konzumního štěstí, ovšem i nadále pokračoval vzor dobré matky a manželky.²¹⁴

Jako ústřední problém špatné soudobé výchovy dívek spatřovala v nemravné dvojí morálce, jež činila rozdíl mezi mužem a ženou. Vzniklá nerovnost musí být podle F. Plamínkové odstraněna již v rodičovské výchově, která byla poznamenána špatnou výchovou z minulosti. Prosazovala názor, že rodiče nesmí dále zachovat přežitky staré výchovy; nesmí nadále dělat rozdíl mezi synem a dcerou. Neboť již v raných fázích jejich života jim rodiče vytváří představu dvojí morálky. Své tvrzení o dvojí morálce podporovala běžnými příklady z života, kde hoch má daleko více volnosti než dívka: „*Hoch má vždy úplnou volnost pohybu, nevázanost, děvčeti se však nedovolí ani skok, ani proběhnutí, tak nutné dětskému tělu!*“ Dalším příkladem nemravné dvojí morálky mezi dětmi shledávala v nadržování hochovi během mravnostních prohršků: „*Hochovi promine se nejhrubší porušení slušnosti (říká se: musí se vybouřit!), u děvčete jest hříchem vybočení z prázdné normy!*“ Poslední příklad oné nerovnosti pohlaví uváděla z rozdílného prožívání volnočasových aktivit: „*Mimoškolní čas náleží hochovi a jeho hrám. A děvče? Nepomáhá-li v domácnosti, jest odsouzeno seděti a seděti při malicherné ruční práci k ničemu se nehodící.*“

²¹² F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 6–7.

²¹³ G. LIPOVETSKY, *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*, s. 195.

²¹⁴ *Tamtéž*, s. 198–199.

Úkolem ženských vzdělávacích spolků nemělo být podle ní v první řadě pouze přesvědčování matek prostřednictvím knih, časopisů, přednášek či rozhovorů o rovnocennosti mezi duší dcery a duší syna, ale rovněž pěstovat stejnou důslednost v psychické i fyzické výchově mezi oběma pohlavími. Ztotožňovala se s primárními postuláty moderního ženského hnutí zabývající se špatnostmi ve specifické dívčí výchově, která zvětšovala propast mezi pohlavími. Proto tvrdila: *„Vzdělávejme obě pohlaví stejně, pokud lze, společně!“*

Výchova otce i matky jako nejsilnějšího faktoru mající vliv na dětskou psychiku byla dle jejího stanoviska nezbytným předpokladem ke zlepšení soudobých poměrů. Tudiž právě u nich bylo potřeba začít se změnou výchovy. Správnou výchovu viděla nejen ve vědomém působení matky, ale rovněž i otce. Oba by se nejprve z jejího pohledu měly stát příkladem ve výchově pro dítě a následně by se měly podílet na odstraňování přeživších anomálií. Pokud tomu tak nebude, způsobí to slovy F. Plamínkové, že: *„Popřejeme jen dětem hodně volnosti, pohybu, vzduchu, světla v ohledu tělesném i duševním. Žádné šněrování, upínání – za to čistota, pořádek, jednoduchost ve stravě, oděvě, v celém životě.“*

Za jádro rodičovské výchovy považovala široký obecný mravní základ, jehož tvoří: *„láska k pravdě, odvaha k jejímu projevení; chuť k práci a radost z ní; smysl pro povinnost, pro zodpovědnost; úcta k sobě samému i k druhému, umění najít a ocenit duši v každém.“* Také rodičovská výchova se měla podle ní držet zásady; nečini druhému nic, co nechceš, aby on činil tobě. Vycházela z toho, že všechny výše uváděné výchovné zásady budou platné za všech okolností a budou mít význam v každé společenské vrstvě a ve všech povoláních. Jen díky nim bude v každém jedinci vytvářen smysl pro skutečnou svobodu i opravdové sociální cítění. Souhrn výše popsaných mravních zásad by nebyl kompletní, kdyby jej nedoplnila ještě o další potřebné předpoklady rodičovské výchovy; mezi ně patří: vlastní kritické myšlení, život podle svého přesvědčení nikoliv na něčí úkor, cokoliv konat z vnitřního přesvědčení, toužit po dobru a pravdě, projevovat zdravě emoce bez sentimentálnosti, naučit se oddanosti k sobě samým a milovat samostatnost.

Poté co rodina vytvoří stabilní základ u dítěte, následuje vliv školy. Školní výchovu chápala především jako pokračování individuálního rozvoje dítěte. Škola tedy činila správně, pokud se zasazovala o to být blíže rodině: *„Škola je tím lepší, čím více blíží se rodině, tím horší, čím více se od ní vzdaluje.“* Důležitou stránkou školní výchovy bylo pro ni mimo jiné nezanedbávat úspěšný tělesný vývoj, který by

měla posilovat otužováním a sportem, jelikož má blahodárný vliv na tělesnou sílu a chrání před předčasným pohlavním rozvojem. Aby škola dosáhla úspěšného fyzického i psychického rozvoje dítěte, potřebuje dle jejího názoru využít zdárného vzoru společné výchovy i výuky praktikované na univerzitách, venkovských školách či se inspirovat příklady z jiných zemí, kde byla koedukace zavedena na všech školních stupních.

Z těchto důvodů nesouhlasila se zřizováním dívčích lyceí, jež sice stály na vyšší úrovni než městské školy, ale byly na nižší úrovni než chlapecké střední školy. Tudiž studijní příprava dívek pro vstup na univerzitu, kde směly studovat, dosahovala nižší úrovně než u chlapců. Dívčí lycea přinášela očima F. Plamínkové téměř nulové výhody dívkám: „*Přijímáme-li dnes lycea, jest to prostě z toho důvodu, že je prý lepší něco nežli nic.*“ Východisko z nerovnocenné situace viděla ve vstupu dívek do reálků a do chlapeckých gymnázií. A právě ženská sdružení se měla zasazovat o přesvědčování ve vlivných kruzích k zavedení výše uvedeného úsudku do běžné praxe; jak uskutečnili třeba na reálce v Příbrami, kde dovolili dívkám navštěvovat některé předměty. Realizaci vzájemné výchovy a výuky na reálkách a chlapeckých gymnáziích by slovy F. Plamínkové došlo k tomu, že: „*Tak poskytnuta by byla dívkám příležitost k všeobecnému vzdělání vysokého stupně.*“

Poskytnutí vyššího vzdělání dívkám by mělo dle jejího soudu rovněž odpovídat vlohám dívky, protože jinak by se některé dívky trápily během studia, podobně jak bylo patrné u studia některých psychicky i fyzicky slabších chlapců, které náročnost studia psychicky poznamenala. Cíl a cesty vzdělávání musí tedy z jejího pohledu stanovit vlohy dítěte. Vzdělávání by tudíž nemělo nutně vycházet z předávání dogmat či vědomostí, jež psychika dítěte nedovede vstřebat, ale mělo by v první řadě zušlechťovat a zvětšovat jeho přirozené schopnosti. Považovala za správné při vzdělávání dítěte řádně sledovat a přemýšlet, jestli není zbytečně přetěžováno.

Rovněž si uvědomovala, že po absolvování konkrétního typu školy je pro společnost nezbytné, aby se chlapci i dívky odborně vzdělávaly a věnovaly své profesionální práci. Přes všechny námitky byla F. Plamínková přesvědčena o svém názoru, neboť ať chceme nebo ne, tímto směrem podle ní půjde nutně vývoj. Základ slušné obživy spatřovala v jakékoliv práci, jež bude odpovídat dívčím vlohám a pečlivě získané odbornosti. Odborně vzdělaná žena se tím pádem stane nejen schopnou uživit se v případě, že bude nucena se živit sama, nýbrž hlavně pozná

výchovnou cenu práce a ekonomickou nezávislost, kterou dosáhne osobní svobody; jedině tak získá partnera z lásky a ne z postranních úmyslů.

Častou zhoubou se z jejího pohledu pro ně stávalo právě období mezi ukončením školy a sňatkem, jelikož mnoho žen nevyplnilo toto období řádnou prací. Představa ženy v popsaném období jako pomocnice matky a učící se hospodařit se v názoru F. Plamínkové rozchází s realitou, kde budoucí manželka pracuje, jen když chce a čas promarnuje zahálkou, aniž by se věnovala zodpovědně práci. V takové chvíli hrozilo, že upadne do stavu čekání na svého vysvoboditele, který charakterizovala F. Plamínková jako: „*stav blouznivosti, románů, přepjatosti, sentimentality.*“ Což bylo často důvodem ukvapených sňatků, jež způsobovalo ženě mnoho dalších špatností v životě. Zamezit všem neblahým důsledkům bylo podle ní zejména věcí rodičů, kteří svými přáními a představami o budoucím zaměstnání svého dítěte často nezohledňovali jeho schopnosti: „*Rodičové musí mít odvahu snést, že dítě půjde jiným směrem, než jejich přání šla!*“ Silní jedinci se nakonec nesmíří s jejich předurčeným stavem a budou vyžadovat rozvinutí svých sil, aby mohli uplatnit vlastní schopnosti.

Z pohledu F. Plamínkové na význam práce, lze usuzovat, že smysluplně konaná práce měla pro ni v životě zásadní a nezastupitelné místo. Člověk oddaný jakémukoliv druhu práce se dle jejich představ stává umělcem. Představa života bez práce přinášející zalíbení jí připadala ohromným neštěstím: „*Neznám většího neštěstí, než býti přikovánu po celý život k práci, pro niž nemám zalíbení.*“ Zvláště v tehdejší době, kdy docházelo k rychlému rozvoji pracovních oborů, zlepšování výrobních technologií a prostředků, si uvědomovala zaostávání odborného vzdělávání dívek k potencionálnímu zaměstnání: „*A odborných škol dívčích skoro nemáme. Nestací obchodní a průmyslové školy!*“ Dívčí odborné vzdělávání tudíž zůstávalo nesystematické, jelikož některé obory byly přeplněné dívkami a jiné ležely ladem. Řešení shledává podobně jako v případě vztahu ke školnímu vzdělávání na chlapeckých gymnáziích a dívčích lyceích; tedy umožnit dívkám vstoupit do mužských odborných učilišť, jak bylo realizováno v jiných zemích. Vnímala také riziko z nastalé situace u dívčího dorostu ze zklerikalizování: „*Kláštéry pochopily, kde je nedostatek – a zde zasadily svůj rýč. Pokračovací školy dívčí jsou jejich hlavní doménou. Pedagogia nyní i gymnasia – – ! Nutno vzchopiti se včas!*“

I jiné aktivistky ženského hnutí ve své publicistické činnosti poukazovaly na rizika spojená s klerikalismem vůči dívčí výchově. Jedna z nich byla Zdeňka

Wiedermannová – Motyčková: „*Proto není příčiny zatajovati, že ženy přímo úpí dnes v temnotách far a klášterů, jež dlouhé, černé stíny vrhají do výchovy dívčí, do výchovy rodinné, do celé společnosti.*“

Dalším zneklidňujícím problémem dívčí výchovy, kterým se F. Plamínková v publicistické činnosti zabývala, bylo rovněž vzdělávání a výchova sociálně znevýhodněných dívek. Pro dívky nemající takové štěstí, aby pokračovaly ve studiu na odborných školách, požadovala povinně navštěvovat večerní nebo ještě lépe odpolední pokračovací školy. Poukazovala opět na podotknutém problému rozkol mezi tím, co bylo uvedeno v živnostenském zákoně o návštěvách průmyslových večerních pokračovacích škol pro obě pohlaví a běžnou denní praxí, kde bývaly dívky stavěny výhradně mimo uvedený zákon.

Nejhorší situaci spatřovala u dívek pracujících jako služky, jelikož se už od čtrnácti let musely postarat samy o sebe a naučit se řádně plnit požadavky svého zaměstnaní. Problém služek chtěla vyřešit zavedením řádných škol pro chůvy a dále poskytnout těmto dívkám kulturní program v podobě nedělních dýchánek, besídek či zadarmo nabízené návštěvy lidových koncertů. Důvody doplnění volného času kulturním programem byly zcela účelné, protože slovy F. Plamínkové nedospělé dívky mohly v cizích městech: „*upadnouti v špatnou společnost, v zábavy hospodské a znemravňující.*“

Důležitým atributem vzdělávání považovala to, že člověk získá touhu se nadále vzdělávat. A především u žen pokládala za nutné, aby dosáhly oné touhy se dál a dál vzdělávat; zvláště kvůli tomu, že byly dlouhou dobu znevýhodňované a vnitřně omezované konvencemi.

To platilo mimo jiné i pro vzdělávání hospodyní. Podobně jako u školního vzdělávání i zde vytvářela obraz kvalitní práce hospodyně na základě výše inteligence. Zejména hospodyňské vzdělávání prostřednictvím kurzů pro hospodyně mělo sloužit rolnickým dívkám. Hospodyňské kurzy by podle představy F. Plamínkové měly být budovány s nízkými náklady v osadách, bez povinné docházky a dívky by se jim mohly věnovat třeba v době po skončení školního vzdělávání či před vstupem do manželství, kdy by měly být postupně nahrazeny například zdravotnickými kurzy, kurzy věnující se dětskému ošetřování, bezplatnými knihovnamí nebo čítárnami apod. Jejím záměrem bylo na moderních základech vytvořit uvědomělou dívku s hospodyňskými dovednostmi, což bylo předpokladem, aby mohly být dobrými hospodyněmi a dobrými matkami: „*Uzpůsobme vážnou*

práci a vzděláním dívky, aby změnila román pochybné ceny za knihu poučnou – a budou i dobrými matkami i dobrými hospodyněmi.“

Každý kriticky myslící člověk, jenž pozoroval dění kolem sebe, nutně dle soudu F. Plamínkové musel zaujmout k otázkám soudobé výchovy dívek osobní stanovisko. Dosažením společné výchovy obou pohlaví budou z jejího pohledu ženy i muži vzájemně aktivní ve veřejném a národním životě.

F. Plamínková svými publicistickými pracemi se snažila povzbudit především ženské aktivistky k činnosti daný problém řešit, jak je zřejmé z problematiky tehdejší výchovy dívek, kde často vysvětluje, jaký mají zaujmout postoj k té či oné otázce. Typickým příkladem je třeba otázka odborného vzdělávání dívek: „*Ženské spolky musí zasáhnouti a domáhati se toho, aby všecka odborná učiliště mužská byla otevřena i dívkám.*“ Jiný příklad z problematiky dívčí výchovy se týkal nutnosti dívčí školní reformy: „*Uvědomělé ženy jednotlivé, a ovšem hlavně spolky ženské, musí pracovati ve svém okruhu k přiblížení této budoucnosti snahami o reformu školství dívčího a dále působením ženy dospělé.*“²¹⁵

Pokud se mimo jiné podíváme na stanovisko Marie Riegrové – Palacké ohledně dívčího vzdělávání získáme zcela jiný pohled, než který zastávala F. Plamínková: „*Není protivnějšího tvora nežli ženská, která by ráda každému se pochlubila, že ví to a ono a že myslí to neb ono.*“²¹⁶ Další rozdílné stanovisko k problematice dívčího vzdělávání charakterizuje text z knihy *Sedmero panenský P* od Jana Jandy, která byla poprvé vydána v roce 1878 a podruhé v roce 1908. Text se zasazoval o křesťanské ctnosti žen a zcela se míjel modernímu pohledu na výchovu a vzdělávání dívek: „*Pokora jest vám, panny křesťanské, tolik potřebná ctnost, že bez ní nelze spasení věčného dosáhnouti. Věřte, panny křesťanské! Jenom láska k Bohu a ostatní panenské ctnosti jsou nejpůvabnější líčidlo.*“²¹⁷ Otázkami celibátu učitelek²¹⁸, jejich společenským postavením²¹⁹ či záležitostmi dívčí výchovy a vzděláváním se zabývaly i jiné osobnosti.²²⁰

Problematikou učitelské profese se zabývala po celý život, zejména úlohou učitelky ve společnosti. Učitelka jako nejuvědomělejší ze všech povolání měla stát

²¹⁵ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 7–12.

²¹⁶ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 42.

²¹⁷ *Tamtéž*, s. 93–95.

²¹⁸ B. PAVLOVSKÁ, *K celibátu učitelek*, ŽR roč. 11 – příloha Učitelka č. 8, 1916, s. 190–192.

²¹⁹ Aloisie LANGOVÁ, *Druhý sjezd českých učitelek*, Praha 1904, s. 45–49.

²²⁰ Jaroslav MIKAN, *Výchova služebných děvčat*, ŽR roč. 4, 1909, s. 189–190.

podle ní v čele prosazování pohlavní rovnoprávnosti ve společnosti: „*Kolegyně na nás je, abychom byly tím kvasem, abychom přebudovaly na prvním místě ženskou společnost.*“

Avšak doba, kdy bojovaly učitelky společně uprostřed ženského hnutí za to, aby mohly uzavírat sňatky, mít děti a vlastní domácnost, se změnila. V roce 1933 se ve své publicistické práci *Učitelka – žena člověk* vracela do doby výše podotknuté osobní omezenosti učitelek a společného boje uvnitř ženského hnutí za zrušení oné osobní nesvobody. Především chtěla touto prací vyjádřit rozkol mezi angažovaností uvědomělých učitelek v ženském hnutí před první světovou válkou a soudobým poklesem jejich uvědomělosti a vnitřní svobody. Dosažením možnosti založit si rodinu je na druhé straně odklonilo za posledních deset až patnáct let od ženského hnutí, kterému vděčí za své rodinné štěstí. Důsledek vzniklé situace viděla v atmosféře doby, kde již ženy byly rozptýleny v mnoha oblastech lidské činnosti, což mělo učitelky zavést do oblastí ženské působnosti a svou prací měly ženy přirozeně ovlivňovat k jejich rovnoprávnosti. V první řadě je nabádala, aby vytvořily nové veřejné mínění o ženě prostřednictvím ženského tisku, jeho následné distribuce a přesvědčováním, aby si daný tisk přečetly a zamilovaly.

Vyvstalý problém nevnímala F. Plamínková pouze jako ženskou mravní krizi, nýbrž také krizi celé společnosti a zejména jako mužskou krizi. Chápala tehdejší situaci podobně jako například dobu boje za volební právo žen na začátku 20. století. Učitelky, nejuvědomělejší z ženského hnutí, měly dle jejich představ opět zaujmout primární postavení v ženských spolcích usilujících o vybědnutí z nastalé mravní společenské krize: „*Je absolutně nutno, abychom zase my, učitelky, vzaly na sebe nové břímě, abychom se staly jádrem Společenských klubů.*“ Ovlivňovat se neměly jenom ženy, ale i muži, kteří budou společně s ženami vytvářet nové veřejné mínění o společenských poměrech. Pozice podle ní by již neměla být tak obtížná, jak tomu bylo v čase bojů za volební právo žen, zejména díky větší svobodě.

Jedním z typických příkladů cesty vedoucí k zrovnoprávnění žen z pozice učitelek v meziválečné éře popsala v užívání jednotné titulatury mezi pohlavími, o který se zasazovala. Nechápala, proč by měl být civilní stav žen věcí veřejnou: „*civilní stav ženin má být její soukromou záležitostí, jako je u mužů.*“ Rozlišování mezi oslovením slečno učitelko a paní učitelko jí připadalo krajně nevyhovující.

K novému pracovnímu nasazení v otázce rovnoprávnosti pohlaví vyzývala své kolegyně, jelikož nedocházelo z jejího pohledu mezi provdanými ženami

k vnitřní svobodě: „*A přece není většího útlaku osobnosti než v manželství.*“ A co bylo pro ni nejhorší, že podotknutý útlak byl uzákoněn. Tehdy totiž přetrvával již 121 let starý občanský zákoník, který obsahoval nerovnoprávné postavení žen a nový zákoník měl slovy F. Plamínkové v této praxi pokračovat, což vedlo k nebezpečí nejen pro vdané ženy, ale pro všechny ženy, neboť se v tom zrcadlila tehdejší zákonná tvář, která ukazovala, jak si ženy stojí na svém a jak jsou vnímány.²²¹ Stejně jako v práci *Žena v demokracii*²²² i v práci *Učitelka – žena člověk* líčí tvrzení Johna Stuarta Milla z knihy *Poddanství žen*, že jedině zákonem schvalované otroctví, je otroctví žen v domácnosti.

Především, tedy rozměr lidskosti musel být podle ní výchozím prvkem všeho konání a jedině díky němu bude dosaženo vnitřní svobody, jak vyzývala své kolegyně, učitelky. Jelikož učitelky přicházejí do styku s dětmi, které jim mohou jistou měrou část lidství předat: „*Děti jsou lidství nejbliž. Tomu se můžeme od nich naučiti, budeme-li se dobře dívati a dobře poslouchati.*“ Přes zmíněný pohled na rozměr lidství u dětí, však považovala jejich svět za omezený, a tudíž by učitelé i učitelky neměly pouze v něm setrvávat, stejně jako neměly setrvávat pouze ve svém stavovském světě: „*jestliže učitelky a učitelé zůstanou v tomto omezeném dětském světě, jako běda, zůstanou-li jen ve svém stavovském světě.*“ Ale měly také ze svých pozic vykročit do společnosti a mezi zaměstnané, protože jejich stavovské zájmy se postupně spojovaly se zájmy ostatních zaměstnaných i státu: „*Ten dětský svět musí být východiskem k lidem všem, jako stavovský svět musí být východiskem k pracujícím lidem všem.*“²²³ Podobně jako tvrdil Masaryk, že škola je společností a společnost je školou.²²⁴

Úsilí jakého dosáhly v meziválečném období zastánkyně a zastánci zrovnoprávnění učitelké profese pro představu jasně vystihuje rozdílný pohled na profesu učitelky ze 70. let 19. století: „*Žena jest na svém místě jenom v rodině. Učitelky mají povolávati se jenom k vyučování industriálnímu a pro jednotlivé obory, ale nikdy jako učitelky třídní.*“²²⁵

²²¹ F. PLAMÍNKOVA, *Učitelka – žena člověk*, s. 4–12.

²²² F. PLAMÍNKOVA, *Žena v demokracii*, s. 28.

²²³ F. PLAMÍNKOVA, *Učitelka – žena člověk*, s. 12–15.

²²⁴ František HÝBL, *Československé školství, učitelstvo a Tomáš Garrigue Masaryk*, Přerov 1990, s. 41.

²²⁵ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 61.

Článek *Výchova dívek* v Ženské revue nebo publicistická práce *Učitelka – žena člověk* nám poskytují výpovědní hodnotu o vytyčených a dosažených cílech ženských aktivistek, především zrušení celibátu u učitelek a demokratizaci dívčího vzdělávání, avšak na druhé straně nám také dokládají, že F. Plamínková ve 30. letech 20. století stále ještě nebyla spokojena se stavem učitelské profese.

2.3. OBČANSKÁ ROVNOPRÁVNOST ŽEN NA KONCI 19. STOLETÍ A V PRVNÍ TŘETINĚ 20. STOLETÍ

V období krátce před první světovou válkou byl boj za změnu spolčovacího zákona týkajícího se politického vzdělávání žen a boj za volební právo žen jednou z primárních aktivit českého ženského hnutí. F. Plamínková svou publicistickou činností v srpnu roku 1911 manifestovala za požadavek volebního práva pro ženy, jež považovala za otázku společenské spravedlnosti a nutnosti. Z jejího stanoviska je zcela zřejmé, že byla přesvědčena o nezadržitelnosti společenského vývoje, který nesměřoval jen k demokratizaci a socializaci,²²⁶ nýbrž také k zrovnoprávnění pohlaví v rodině, ve škole a v zaměstnání. Takže kdokoliv se stavěl proti požadavku volebního práva žen nebo tento požadavek chápal jako záležitost vzdálené budoucnosti, stavěl se zároveň proti logickému a nutnému vyústění rovného zákonného postavení muže i ženy: „*Požadavek volebního práva žen je jen důsledkem všeho toho postupu, jen nutným, logickým závěrem jeho, snahou po legálním zařazení ženy vedle muže, tam, kam vývoj jí cestu určil.*“

F. Plamínková se současně pozastavovala nad otázkou, proč by měly být ženy s muži ve veřejném životě odděleny, když se vzájemně muž i žena potýkají v rodině, ve škole i ve společnosti s každodenní realitou, kdy oba platí daně, jsou výdělečně činní, doléhá na ně špatná správa či mají své společné soukromé problémy. A důsledkem nespravedlivého srovnávání muže s ženou a následném vyvozování obecných závěrů se domnívala, že dochází k chybnému posouzení schopnosti a výkonnosti žen s muži. Jelikož z jednoho určitého a nepřesného pohlavního vzorku se vytvářel všeobecný výsledek zkoumání: „*Chyba je v tom, myslím, že jsme ochotni generalisovati z jednoho nepříznivého pro ženu případu, že stavíme vždy určitou*

²²⁶ Socializace je zde chápána ve smyslu pronikání jednotlivých sociálních prvků do soukromé sféry jedince.

ženu proti muži určitému, ale ne z téhož prostředí vzdělanostního vyrostlé a tvoříme hned všeobecný závěr.“ Avšak vytváření dojmu hranice mezi pohlavími viděla i u mnohých myslících mužů, neboť se poddali nevědomky intenzitě tradice.

Dalším důvodem, proč by žena neměla být vylučována z veřejného života, byl dle soudu F. Plamínkové ten, že je nedílnou součástí historického vývoje, kde dochází ke změnám vládní moci. Své tvrzení doplnila stručným nástinem postupné historické proměny privilegovaného postavení ve společnosti. Na privilegované postavení v době vzniku státu stavěla duchovní a šlechtický stav, který byl během 11., 12. a 13. století doplněn městským stavem požadující podíl na veřejných záležitostech. Ze souboje mezi panovníkem a šlechtou o hegemonii ve státě vyšel vítězně v západní Evropě absolutistický model státu, jenž byl nakonec v 18. století otřesen myšlenkami osvícenství.

Zásadní změnu však spatřovala ve velké francouzské revoluci, která dosadila na výsadní místo ve veřejném životě mravní a racionální princip. Velká francouzská revoluce byla dle její představy doba, kdy historická přeživší práva měla být nahrazena přirozenými lidskými právy: *„hodnoty přirozené inteligence a sociálního citění měly zvítěziti nad zděděnou mocí historických institucí a osobností.*“ I přes období napoleonských válek se do doby na začátku 20. století zachovala revoluční myšlenka o podílu obyvatelstva na vládě, což mělo po výsadním postavení byrokracie a vojska ve státě vést k co největšímu zastoupení obyvatelstva na moci: *„Dnes vlastně nestojí stát již vojskem a byrokracií, ale síla a rozkvět jeho vyrůstá ze všeho obyvatelstva.*“ Získáním zákonné možnosti projevu by se podle ní zamezilo hromadění nespokojenosti a dosáhlo by se kompromisního stavu, kde by nedocházelo k vzájemnému poškozování. A právě z jejího pohledu uskutečnění podotknuté představy mělo být úkolem moderního člověka: *„zkrotiti v sobě dravce a posilovati v sobě kulturního člověka!*“ Ženy jako spolutvůrkyně výše popsaného vývoje měly tudíž mít podle jejího přesvědčení podíl na svých občanských právech, za které v minulosti bojovaly.²²⁷

Vždyť to byly právě ženy, jež se účastnily velkých mezníků moderní historie, ať se jedná například o jejich angažovanost během revolučních událostí ve Francii na přelomu 18. a 19. století,²²⁸ anebo podíl žen v ruské revoluci, kde 23. února 1917

²²⁷ F. PLAMÍNKOVÁ, *Za občanskou rovnoprávnost*, ŽR roč. 6, 1911, s. 162–163.

²²⁸ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 9.

ohromný dav žen z různých společenských vrstev se v Petrohradě účastnil protestního pochodu za rovná práva a sebou strhl i mužské protějšky, kteří s nimi požadovaly chleba a odstoupení cara. Svou akcí zažehly tzv.: únorovou revoluci, která ukončila carský režim.²²⁹ I Františka Plamínková se ve své publicistické činnosti zmínila o životě i zásluhách ruské socialistky a revolucionářky Kateřiny Breškovské, jež svůj život zasvětila nejenom boji proti carskému režimu, ale i boji za demokracii, socialismus a svobodu.²³⁰

Vedle aspektu eticko – historického spatřovala i aspekt hospodářský mající rovněž vliv na zrovnoprávnění ženy ve veřejném životě. Především proto, že rostoucí industrializace, obchod či změny dopravních prostředků zapříčinily rozpad uzavřenosti rodin a jejich hospodářské soběstačnosti. Neboť do doby, dokud rodina byla hospodářsky soběstačná, nedocházelo u žen k rozšiřování obzoru: „*ona byla král ve svém malém království, ale také vězněm jeho.*“ Na druhé straně muži získávali širší spojitosti, mimo jiné díky lovu či válce, o svém okolí. Což zákonitě u obou způsobilo odlišný duševní rozhled a životní názor: „*Tato uzavřenost vytvořila v ní jiný obzor duševní, jiný názor životní než v muži, který vycházejí na lov a do války, jinak znal souvislost domova se širším světem.*“

Z veřejného úhlu pohledu vnímala mnohé hospodářské záležitosti jako věc širokého politického charakteru, jak bylo patrné z rozsahu politického vlivu na hospodářské otázky. F. Plamínková se tedy pozastavovala nad tím, proč stavět v těchto hospodářsko – politických záležitostech ženu do pasivní pozice a neumožnit jí veřejně vyjádřit vlastní názor: „*aby prostě passivně přijímala poměry, jak jsou, aby se ani neptala, proč takové jsou a nesnažila se eventuálně o jejich zlepšení? Jak nemyslím tvorem to chceme ženu mít...*“

Jiným problémem, kde došlo vlivem společenského vývoje ke změně poměrů mezi ženou a veřejností, byla dle jejího názoru výchova dětí, jež byla původně věcí rodiny a postupně se vytěsňovala z jejího bezprostředního pole působnosti. Zásluhou povinné školní docházky došlo ke vzniku dělicí čáry ve výchově dítěte mezi matkou a veřejností. Obdobné problémy shledávala i u odloučení syna z matčiny výchovy, kvůli vojenské povinnosti nebo prohlubujícimu se pronikání veřejného vlivu do soukromých poměrů, ať už se jednalo o postupující socializaci v péči o seniory, nemocné, invalidy či psychicky narušené jedince: „*péče o choré, neplnomyslné, o*

²²⁹ O. FIGES, *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891 – 1924*, s. 305–306.

²³⁰ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Kateřina Breškovská*, *Ženská rada* roč. 4, 1928, s. 4–5.

staré, invalidy, všude se jeví socialisace, všude zřejmě stále rostoucí zasahování veřejnosti do poměrů soukromých.“ Všechny výše popsané příklady změn z veřejné a soukromé oblasti se přímo dotýkaly žen, proto F. Plamínková považovala za nutné umožnit ženám spoluúčast během jejich úprav. Rovněž obhajovala tuto spoluúčast z důvodu některých rozdílných vlastností mezi pohlavími, poněvadž si byla vědoma, že se logicky nevylučuje ženský prvek z blahodárného podílu na společenském rozvoji. Pokud nebude ženský prvek součástí školních či sociálních institucí, stanou se podle ní jednostrannými, což by bylo pro celou společnost nebezpečné. Bez zapojení onoho ženského prvku do vzájemné spolupráce nastane slovy F. Plamínkové to, že: „*tak nevytvoří se zdravý základ pro další vývoj.*“²³¹

Dalším významným atributem F. Plamínkové nejen v publicistické činnosti, ale i ve veřejné a politické práci během ČSR a hlavně v období před vznikem ČSR, bylo prosazování volebního práva žen. Většinové veřejné mínění zastávalo v Rakousko – Uherském soustátí k volebnímu právu žen, nebo k hlasovacímu právu, jak bylo v dobové terminologii nazýváno, negativní postoj. Chápalo zapojení žen do politického života za nepřirozený či nebezpečný jev pro tradiční společenské uspořádání. Dokonce i některé představitelky českého ženského hnutí jako byla například Eliška Krásnohorská na přelomu 19. a 20. století zavrhovaly včlenit do svého programu požadavek rovného volebního práva pro ženy a nadále prosazovaly zejména vzdělávání v kulturní a osvětové činnosti.²³² Výstižně svůj negativní pohled na volební právo žen vyjádřila Marie Koucká: „*Domáhání se žen o volební právo mám za věc zbytečnou, ba neoprávněnou, a skoro bych řekla škodlivou.*“²³³

Skupina mladších aktivistek ženského hnutí, kde nejviditelnější postavou byla F. Plamínková, vycházela již v devadesátých letech 19. století z Masarykových názorů o rovném postavení mezi ženou a mužem. Nekompromisní součástí programu těchto mladých aktivistek byl požadavek politických práv pro ženy.²³⁴ Společné úsilí z počátku 20. století shrnovala F. Plamínková v publikaci *O ženě: „Úsilí o občanskou rovnoprávnost (od roku 1904) je zvlášť charakteristické. Přes zákaz politického spolčování vybudovaly si naše ženy silné volební hnutí, dokonce se*

²³¹ F. PLAMÍNKOVÁ, *Za občanskou rovnoprávnost*, ŽR roč. 6, 1911, s. 164–165.

²³² D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 16.

²³³ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 147.

²³⁴ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 16.

připojily k mezinárodní organizaci. Získaly dávno před válkou všechny politické strany, mimo stranu konservativní všechny se vyslovily i pro pasivní volební právo žen.²³⁵ V *Občanské rovnoprávnosti žen* se rovněž vracela do let, kdy s ostatními zastánci i zastánkyněmi občanské rovnoprávnosti bojovali za získání všeobecného a rovného volebního práva do vídeňského parlamentu a založili v roce 1905 Výbor pro volební právo žen, čímž vytvořili podmínky pro rovnoprávnost žen: „České ženy posledních 15 let soustavně a usilovně pracovaly pro získání občanských práv. Roku 1905 se účastnily živého zápasu za všeobecné a rovné právo volební do vídeňského parlamentu – je známo, že je dostali všichni muži od 24 let, ale ani jediná žena, ač do té doby velkostatkářky volily. – Tehdy vzniklo volné sdružení „Výbor pro volební právo žen,“ nesčetné schůze o tisících návštěvníků, petice s desetitisíci podpisy, ženské kandidatury pro zemský sněm, zvolení ženy poslancem českého sněmu, stálé jednání, tisk a jiné akce bezesporně připravily půdu pro rovnoprávnost žen.“²³⁶

Z jejího pohledu občanská rovnoprávnost získáním volebního práva pro ženy měla pět základních významů. Za první a nejpodstatnější pokládala mravní význam, neboť vycházela z předpokladu vzájemné rovnosti pohlaví a ne ze zastaralého vnímání většiny mužů, kteří neuznávali za sobě rovný ženský úsudek, jejich práci nebo ženy stavěly na stejnou úroveň jako nezletilé a duševně nemocné osoby, jimž také odpírali volební právo. Později vznikem ČSR byla žena, alespoň zákonem zrovnoprávněna s muži, což byl očima F. Plamínkové nezbytný krok k tomu, aby muži a ženy mezi sebou vytvořili přátelský vztah.

Druhý význam občanské rovnoprávnosti spatřovala v možnosti podílet se na řízení státu, jelikož získáním volebního práva si uvědomovala, jako již na konci 18. století ženy v USA či Angličanka Mary Wollstonecraftová ve své *Obraně práv žen*, že ženy mohou mít podíl ovlivňovat nejenom vlastní osud, ale i osud svých dětí.

Za třetí význam považovala to, že volební právo žen je v podstatě jejich přirozeným právem, neboť postupem civilizace společnost na sebe čím dál tím více přebírá určitá práva jednotlivců a naopak jim za to poskytuje pomoc, podporu vývoje či ochranu. Ženy tedy jako nedílná součást společnosti mají přirozené právo spolurozhodovat o jejím řízení. Opět svůj argument opírala, jako již několikrát v problematice občanské rovnoprávnosti žen, o výroky Johna Stuarta Milla, který

²³⁵ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *O ženě: několik poznámek o práci československých žen*, Praha 1930, s. 14–15.

²³⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 3–4.

ve volebním právu spatřoval nezbytný krok k uskutečnění dalších požadavků týkajících se občanského zrovnoprávnění žen, třeba hospodářské samostatnosti a především právo sebeochrany náležející všem jednotlivcům, jelikož bez tohoto práva by nadále docházelo k zneužívání moci nad ženami, jak bylo zřejmé v předešlých desetiletích, kdy byly omezovány ve studiu, v mateřských právech, poručenských právech a dále jim byly určovány nižší platy, nesměly svědčit nebo v neposlední řadě se na výdělečně činné ženy vztahovaly zákony celibátu.

Ve čtvrtém významu občanské rovnoprávnosti spatřovala výchovné působení volebního práva, jak se osvědčilo v různých státech, kde ho již ženy delší dobu vykonávaly, zejména v USA. O výchovném vlivu volebního práva na ženy se zmínil například americký prezident Theodor Roosevelt, pro něhož žena mající zájem o věci veřejné a je-li do nich zapojená, dokáže lépe pracovat pro vlastní domácnost: „*Žena dovede lépe pracovat pro svou domácnost, má-li zdravý zájem pro věci veřejné a má-li i účast v nich.*“²³⁷ Rovněž i americký státní návladní z Mc. Mullen z Wyomingu i obě australské sněmovny souhlasili s pozitivními výchovnými vlivy na ženy, díky získání volebního práva. Ženy se v obou výše podotknutých státech po jeho dosažení více zajímaly o veřejný život a nedošlo tedy u jejich žen vlivem občanské bezprávnosti k občanské lhostejnosti, která byla zřejmá u českých žen. Dosažení volebního práva znamenalo pro F. Plamínkovou také obohacení niterního života každého jednotlivce, neboť vnější podněty vyvolávají vnitřní zpětnou vazbu.

Poslední význam občanské rovnoprávnosti viděla ve vzniku nového věcného vztahu mezi ženou a mužem, protože vzájemné úsilí za právo prohloubí jejich vztahy, jak tomu bylo v dělnických organizacích a v organizacích socialistické mládeže, kde obě pohlaví přivedlo zápasení o svá práva do stejných pozic a prohloubilo jejich vztahy. Ztotožňovala se s výkladem ženevského profesora Emila Spira, který ve své knize *O povinnosti volební* v podstatě potvrzoval její argument, že vědomí vlastního politického významu bylo jedním z určujících faktorů, jež působily na zlikvidování překážek stojících v cestě k rozvoji moci lidu a konvenčního dogmatu týkajícího se podřízeného postavení lidu údajně vyplývajícího z přírodních zákonů i historické zkušenosti v moderních kulturních státech.²³⁷

Soudobé poměry v Českém království nedopřávaly ženám možnost podílet se na veřejné práci; tudíž jako národ jsme z jejího pohledu nebyli schopni poznat naše

²³⁷ *Tamtéž*, s. 11–14.

postavení vůči jiným národům a také jsme nedokázali najít vlastní potřeby a chyby. Sice si uvědomovala, že situace se zlepšuje, protože mnozí lidé již chtěli, aby se žena zabývala veřejnými otázkami. Avšak podle ní jejich angažovanost ve veřejném dění nebude pevná a neporostou stále se zvyšující výchovné hodnoty, dokud ženy nezískají volební právo: „*Ale všechen zájem o ten veřejný život je na vodě a nebude trvale stoupající výchovné hodnoty, dokud nebude mít žena volebního lístku v ruce.*“ Získáním volebního práva by se žena musela rozhodovat, koho zvolí; tedy by přemýšlela o schopnostech svého kandidáta nebo o jeho programu.

Každopádně F. Plamínková zcela chápala, že spolupodílením se ženy na politickém životě vzroste její hodnota a působnost. Jestli žena jako matka a první vychovatelka dorostu dosáhne dostatečného porozumění ve všech bodech národní existence týkající se veřejné mravnosti, společenského citění, spoluzodpovědnosti nebo ostatních občansky ceněných hodnot, jež předá vychovávaným, vytvoří tak z jejího soudu u dorostu svobodnější a kritické přemýšlení během rozhodování o vlastní politické příslušnosti: „*Dorůstající hoch nebude pak míčem v rukou často nedosti svědomitých agitátorů, ale máje základ z rodinného poučení, volněji rozhodne o své politické příslušnosti.*“ Neboť si uvědomovala, že soudobá jednostrannost, kterou jednotlivé politické strany učí své členy, mu nedovolovala rozpoznat silné stránky jiných stran. V očích F. Plamínkové se spoluúčastí žen na politickém dění odbourává podotknutá politická jednostrannost a z dorostu tak nevytvoří fanaticky zapřisáhlé odpůrce ostatních, jež jsou jiné politické příslušnosti, avšak pomohou mu předchozím působením uznávat jejich kladné stránky: „*nebude také fanatickým, zarytým odpůrce ostatních, protože celková příprava jeho lépe mu ukáže dobré stránky druhých, než dnešní naprostá jednostrannost.*“ A právě ve zmiňovaných mravních zásadách viděla základní předpoklad politiky,²³⁸ na rozdíl od charakteru totalitních režimů v pozdějším meziválečném období, kdy docházelo k násilnému stíhání osob s odlišnými názory.

Masarykova koncepce vycházela z humanitního programu, který v politice vylučoval jakékoliv násilné praktiky a také požadoval národní snášenlivost.²³⁹ Na druhé straně Leninova koncepce prosazovala za morální všechno, co sloužilo cílům třídního boje a vedlo v historickém vývoji ke komunismu. A. Hitler ve své koncepci prosazoval aplikaci přírodních zákonů týkající se vítězství silnějšího na dějiny

²³⁸ F. PLAMÍNKOVÁ, *Za občanskou rovnoprávnost*, ŽR roč. 6, 1911, s. 165.

²³⁹ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Politické myšlenky*, Praha 1923, s. 82.

lidstva. Historie byla podle jeho představy stálým soubojem árijských národů proti slabším národům.²⁴⁰

F. Plamínková se rovněž pozastavovala nad otázkou, zda neutrpí vstupem žen do politického života jejich manželství. Byla toho názoru, že rozhodně neutrpí, neboť znala pozitivní ohlasy z jiných zemí, kde ženy získaly volební právo; a také se nebála, že by u velkomyslných lidí došlo k narušení úrovně vzájemné komunikace, pokud se budou zabývat politikou či národním hospodářstvím. Zastávala stanovisko, že politika jako taková není nečestné „řemeslo,“ poněvadž nečestné prvky do politiky přinášejí jen a jen samy lidé: *„Politika sama v sobě není, jak mnozí tvrdí, nečistá; jest jen na lidech, aby do ní nevnášeli vlastních nečností.“*

Zapojení žen do politického dění zapříčiní dle jejího pohledu mimo jiné vzestup hodnoty ženské práce i v dalších oborech, jako třeba ve filantropii. Vždyť právě u politicky školených žen pozbyla filantropie svého zastaralého charakteru almužnictví a stala se součástí sociální hygieny.²⁴¹ Žena tudíž bude podle ní ze své pozice v politické atmosféře jiným způsobem přistupovat k sociálním nemocem a také je bude jinak odstraňovat: *„choroby společnosti posuzovati bude s hlediska jiného než viny nebo nevin, proto i jinak k jejich odstranění přistupuje. Podobně v jiných oborech.“*

Důsledkem snahy žen po vlastní ekonomické nezávislosti, zvyšováním cen životních potřeb a životních požadavků, rozmachem požadované či potažmo přinejmenším stimulované kultury a v neposlední řadě vlivem industriálního rozvoje, dospěly ženy do bodu, kdy se dožadovaly, kvůli snazšímu získání obživy, vydobýt si své pevné místo ve společnosti, slovy F. Plamínkové: *„postavily ženu do zápasu o chléb.“* Díky výše zmíněným společenským změnám musí tedy být ženám dle jejího soudu dopřán rovný vliv v oblasti vzdělávání nebo zaměstnání, aby dosáhly snadněji obživy. Jelikož spatřovala, že vzhledem k oněm popsáním sociálně – ekonomickým vlivům dospěla situace ženy do momentu, kdy to spravedlnost a právo žádá.

Avšak postavení žen před první světovou válkou z pohledu F. Plamínkové stále zůstávalo v začarovaném kruhu. Poněvadž například v oblasti školství ženám nebylo na jedné straně dopřáno některé školy navštěvovat a reálky, gymnázia či obchodní akademie jim umožňovaly pouze částečný přístup, ačkoliv na druhé straně jim bylo vyčítáno, že jsou méně vzdělané než muži. Jako jiný příklad v začarovaném

²⁴⁰ Richard OVERY, *Diktátoři: Hitlerovo Německo, Stalinovo Rusko*, Praha 2006, s. 236–237.

²⁴¹ Chápáno ve smyslu odstranění nežádoucích společenských problémů.

kruhu shledávala požadavek na rovné mzdové ohodnocení mezi muži a ženami, jenž souvisel se vzděláním. Neboť ženy následkem omezenosti ve vzdělávání si nemohly nárokovat rovné mzdové ohodnocení jako muži. Dokonce na některých místech se někteří muži, třeba učitelé, zasazovaly o snížení mezd ženám. Soudobé veřejné poměry ženské nerovnoprávnosti vnímala poměrně sklíčeně: „*Co znamená v tomto zápase volební lístek v rukou nedosti citlivých voličů! Tím ovšem neříkám, že bych si přála, aby byl i u žen touto zbraní. Dnes však jsou naprosto bezbranný.*“ Neviděla postup v tom, že samotné ženy získáním volební práva mohou se zapojit do změny nastalých poměrů: „*Patrně z kusého tohoto rozkladu, že vlastně není logického pochodu v zařízeních, pokud se dotýkají žen, a to musíme nutně odtud odvodit, že nemohou hlasem svým samy spolupůsobiti na úpravě.*“

Mimo jiné nesouhlasila také s možností zavedení volebního práva žen pouze na plátkyně daní, jelikož plátcem daní byli všichni. Svě tvrzení doložila skutečností o vzrůstání nepřímých daní: „*přímých daní bylo v posledním roce 278,000.000 K, nepřímých 8,000.000 K.*“ Rovnoměrné rozvržení zdanění, ať již šlo o stravu či odívání, se v tehdejších poměrech dotýkalo všech spotřebitelů. Proto tedy neshledávala důvod, proč by se ve volebním právu měly činit rozdíly. Rovněž jako další obhajobu vlastního stanoviska uvedla skutečnost, že doposud existující český zemský volební řád se neopíral bezprostředně o poplatnost. Vlastně podstatu poplatnosti spatřovala v omezování nejrozsáhlejších lidových vrstev ve volebním právu. V neustále rostoucím zatížení obyvatelstva nepřímými daněmi pozorovala oprávnění všech občanů dohlížet, jak se s jejich daněmi hospodaří: „*A právě proto, že nepřímé daně stoupají stále tíživěji, každý musí míti právo kontrolovati, jak se s nimi hospodaří.*“

V rámci ženského hnutí nemělo být získání volebního práva pro ženy z jejího pohledu vyvrcholení emancipačního úsilí či odměna ženských aktivistek, nýbrž shledávala v tom nejen právo, ale především povinnost: „*my nepovažujeme volební právo za odměnu, za dar; neníť jen právem, ale na prvé místo povinností.*“ V dosažení volebního práva spatřovala také oporu v ostatní ženské práci.

Ženské aktivistky dospěly do stádia boje za volební právo přes řadu zkušeností, jelikož během své činnosti v oblasti filantropie, vzdělávání či

abstinance²⁴² nedosáhly takového výsledku, jenž by byl úměrný k jejich vynaloženému úsilí.

Především to bylo zapříčiněno nedostatečnou podporou v zákonodárství, ve veřejných institucích či ve veřejných financích, tudíž jejich úsilí bylo poskytováno pouze v malém dílčím rozsahu. Poněvadž práce zasahující do mužova vyhraněného rámce vzbuzovala podezření. V každodenní realitě pak důsledkem výše podotknutého tvrzení zastávaly ženy různé druhořadé funkce, například v poradních sborech či městských komisích. Získání právnického titulu či možnost volebního práva jim obecně muži nechtěli dopřát: *„Naši muži sice do jisté míry uznávají tuto drobnou práci ženy, volí ji na př. do různých sborů poradných, přípravných, komisí městských atd., ale dáti ženám právní titul, právo volby, jest nad jejich síly.“*

V samotné a usilovné práci žen nespatořovala naději ve změně jejich dosavadního nerovnoprávného postavení, nýbrž ve vytvoření zákona zaručujícího ženskou rovnoprávnost, jinak nadále lidé slabšího charakteru a méně vzdělaní lidé si zachovají svou oporu vůči všem ženám a jejich práci či úsilí v jakémkoliv okruhu působnosti. Byla si vědoma, že usilovnou aktivitou žen při snaze vydobýt si své místo ve společnosti ztrácejí potřebnou sílu, aby mohly vykonávat vlastní práci. Což chápala jako újmu v národní ekonomice, neboť náš malý národ činil špatně, když nevyužíval či zneužíval ženského talentu a vstřícnosti k pohodlné spolupráci: *„Jaká je v tom národohospodářská škoda, zneužívání a nevyužívání ochoty a nadání žen ke klidné spolupráci zvláště v našem malém národě.“*

Shledávala, že dozrála doba, aby již pokrokové ženy a muži nadále neotáleli se svými nároky požadující volební právo pro ženy, poněvadž se nacházeli ve stádiu, kdy měly probíhat důležité změny ve volebních řádech nejenom ve sněmu královského hlavního města Prahy či ve sněmu Českého království, ale hlavně ve volebním řádu do říšské rady. Dále postřehla, že vznikaly zákony na dlouhá léta dopředu, což jí přesvědčilo, že pokud nedosáhne v této době svého, potom bude řadu let pokračovat výše zmiňovaná občanská nerovnoprávnost žen: *„tu není možno, aby pokrovní muži a ženy čekaly déle se svými požadavky. U nás se dělají zákony na 50 let; prohrátí dnes, značí zůstatí bezprávným řady let.“* Rozhodně nemohla vědět, což je patrné z poslední citace, jaké dramatické změny a události se odehrají v následujících sedmi letech, než vznikne samostatné Československo.

²⁴² Chápáno ve smyslu boje proti alkoholismu, který byl několikrát interpretován na stránkách *Ženské revue*.

Obecně v jejích publicistických pracích je místy částečně patrný jistý druh přesvědčování, jako například u problematiky občanské rovnoprávnosti. F. Plamínková při svém přesvědčování užívala objektivní informace, jak se můžeme přesvědčit mimo jiné v článku z roku 1911 v *Ženské revue* týkající se tématu občanské rovnoprávnosti žen. Zde popsala pozitivní ohlasy ze zapojení žen do politického života z jiných států, kde ženy získaly volební právo, anebo z naší národní historie: „*ony svého práva dobře užívaly již před 40 lety, jak i konservativní Dr. K. Mattuš o tom vydává svědectví.*“²⁴³

Nakonec Výbor pro volební právo žen dosáhl svým ženským emancipačním hnutím po nezdarech konečně vítězství, když byla dne 13. 6. 1912 zvolena ve volbách do českého zemského sněmu ve volebním obvodu Mladá Boleslav – Nymburk spisovatelka Božena Viková – Kunětická.²⁴⁴

V jednotlivých publicistických pracích F. Plamínková častokrát porovnává a uvádí konkrétní příklady. Srovnávala například prosazování českého rovného volebního práva žen s jinými státy. Především se na jednotlivých příkladech ze států, jež zavedly volební právo žen, snažila ukázat, jaké výhody jim tento proces přinesl.

Z mimoevropských států jsou to zejména Spojené státy americké, kde F. Plamínková nacházela množství pozitivních příkladů, jež považovala za důsledek zavedení rovného volebního práva pro ženy. Jeden z nich pochází ze státu Wyoming, kde zavedení volebního práva žen napomohlo k odstraňování kriminality a přispělo ke zlepšení sociálních podmínek, stejně jako k dosažení vyšší úrovně ve vzdělávání, jak se můžeme přesvědčit z prohlášení wyomingského zastupitelstva, které bylo vydáno 12. listopadu roku 1894 ke všem parlamentům světa a kde jsou vyjádřeny dlouholeté zkušenosti ze zavedení pasivního i aktivního volebního práva ženám: „*Zavedení a vykonávání volebního práva žen nemělo ve Wyomingu špatných následků, nýbrž v mnohém směru jen následky dobré, zvláště pomáhalo odstraňovati zločiny a chudobu, a to beze všech opatření násilných, pomáhalo dále zavésti řádné klidné volby, dobrou vládu a pozoruhodný stupeň vzdělání a veřejného pořádku, s hrdostí můžeme říci, že za těch 25 let, co ženy mají právo volební, žádný kraj wyomingský nepotřebuje chudobince, vězení naše jsou téměř prázdná a zločin takřka něčím neznámým. Opírajíce se o zkušenosti, jichž jsme nabyli, naléhavě*

²⁴³ F. PLAMÍNKOVÁ, *Za občanskou rovnoprávnost*, ŽR roč. 6, 1911, s. 165–167.

²⁴⁴ J. BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 57–58.

doporučujeme, aby každý vzdělaný stát světa bez meškání volebního práva ženám poskytl. “

Dalším státem USA, který se dle F. Plamínkové může podělit o své pozitivní zkušenosti ze zavedení volebního práva žen, byl stát Colorado, jak zmiňoval soudce z Denveru, B. Lindsey: *„My v Coloradu máme nejdokonalejší zákony ze všech Spojených států, pokud jde o péči o rodinu a dítě, tento pravý základ národa. A za to děkujeme volební oprávněnosti žen. “*²⁴⁵

Pravě pozitivní ohlasy z pasivního i aktivního volebního práva žen z různých států světa, jež umožnily ženám volit a být voleny, staví proti soudobému pohledu většiny společnosti na vztah ženy k politice jako nepřirozený jev vůči společenskému řádu.²⁴⁶

F. Plamínková považovala tento stávající pohled za špatný a poukazovala na příkladech, že opak je pravdou. Vstup žen do politiky pokládala za pozitivní a přínosný v mnoha oblastech veřejného i soukromého života. Mezi jinými mimoevropskými státy, které výše popsala, je také Nový Zéland, kde již od roku 1893 měly ženy volební právo. Nenarušení rodinného života vstupem žen do politiky na Novém Zélandu obhajovala zprávou Ch. Ed. Russela: *„A jsou právě tak něžné, jako všude jinde na světě. Ujišťuji vás z vlastní zkušenosti, že proto ani nepřipálí polévku, ani nemají děti nemytých, ale mají domácnost spořádanou. Netráví všechn čas politikou, ani nepřinášejí politických rozbrojů do rodin, ačkoliv nevolí vždy žena tak, jak volí její muž. “* A zejména vstup žen do politického života umožnil na Novém Zélandu zavést kvalitní reformy, díky nimž se zlepšila životní úroveň tamních obyvatel, jak pokračoval ve své zprávě Ch. Ed. Russel: *„ A když odcházíte z rodin těchto žen – občanek rovnoprávných – a vidíte všechno to, co jest dílem této dobré vlády, když vidíte nádherné školy, podivuhodná zařízení zdravotnická – nejdokonalejší na celém světě! – když seznáte zdejší humánní systém vězeňský, pečlivý dozor tovární, zdravé byty, štěstí a blahobyt lidu zde, a uvědomíte si, že všechny tyto výborné reformy jsou výsledkem spolupráce žen novozélandských, pak pocítíte radostnou vděčnost k nim za to, že aspoň tento kouteček světa zachráněn jest zdrav. “*

²⁴⁵ F. PLAMÍNKOVA, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 7–8.

²⁴⁶ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 15.

Pozitivní praxi s pasivním a aktivním volebním právem žen z Evropy uvedla ve své publicistické práci *Občanská rovnoprávnost žen* také z Finska, které v roce 1906 přijalo oba druhy volebního práva pro ženy. Byla to hlavně hrozba ztráty autonomie Finska ze strany Ruska, jež v roce 1899 suspendovalo finskou ústavu, aby se ženy i muži spojili proti ruské agresii. Společný odpor obou pohlaví dosáhl vítězství po generální stávce roku 1905 a přispěl k tomu, že finské veřejné mínění pochopilo významnou úlohu žen v občanské společnosti. Výsledkem bylo zavedení rovného volebního práva pro občany starší 24 let. F. Plamínková poukazovala na správnost výše zmíněného rozhodnutí o rovném volebním právu Finů ze zprávy finského senátora Lea Mechelina, který popsal sedmiletou zkušenost s rovným volebním právem: „*Ženy zvolené do parlamentu jsou přílivem sil pro péči o všeobecné blaho, bez jejich zakročení mnohá otázka by zůstala muži nepovšimnuta. Ženy způsobily projednávání zejména reformy manželského práva majetkového, zlepšení právního postavení nemanželských dětí, mateřského pojištění, zavedení zdravotních inspektorek, podporování snah mravnostních, rozšíření práv žen ve státní službě.*“ Hlavně to byla z jejího pohledu soudržnost finského národa, jež umožnila vstup ženám do politiky,²⁴⁷ stejně jako tomu bylo během první světové války, kdy český národ bojoval za svou další existenci proti jeho utlačovatelům.²⁴⁸

Obdobná situace se odehrála i v jiném skandinávském státě, v Norsku, jež se snažilo v roce 1906 oddělit od Švédska pomocí referenda. Ačkoliv ženy neměly právo se referenda zúčastnit, rozhodly se volit samy. Jejich ctižádost a vytrvalost v národní otázce přispěla k tomu, že od roku 1907 mohly ženy platící daně nebo manželky poplatníků nabýt rovného volebního práva. Všeobecné volební právo bylo v Norsku zavedeno v roce 1913.

Svoboda národů od utlačovatelů byla dle jejího soudu hlavním atributem států, které zohlednily ženy v jejich volebním právu. Proto především státy, kde emigranti získali občanskou svobodu, byly prvními, kde bylo dosaženo rovného volebního práva. Takovými státy byla třeba Austrálie či některé státy USA. Většina evropských států udělila ženám oba druhy volebního práva během první světové války nebo těsně po jejím skončení. Byly to státy jako Island, Dánsko, Anglie, Švédsko, Itálie, Polsko, Německo, Belgie, Rusko, Irsko, Rakousko či Maďarsko.²⁴⁹

²⁴⁷ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 8–10.

²⁴⁸ *Tamtéž*, s. 4.

²⁴⁹ *Tamtéž*, s. 10–11.

Proces o dosažení rovného volebního práva probíhající v Evropě od dob francouzské revoluce na přelomu 18. a 19. století²⁵⁰ byl nakonec dovršen až po druhé světové válce.²⁵¹

Období mezi roky 1918 až 1920 bylo pro F. Plamínkovou doslova revoluční, neboť dosáhla svých dlouho očekávaných cílů. V roce 1919 ženy poprvé volily v obecních volbách podle rovného volebního práva; a v roce 1920 došlo k jeho formálnímu zanesení do ústavy.²⁵²

Po pěti letech od dosažení rovného volebního práva v samostatném Československu si však F. Plamínková všimla, že došlo k úpadku účasti žen v politickém životě. Důvod poklesu viděla ve strachu mužů z početní převahy žen v národě. Někteří právníci se dokonce pokoušeli o omezení žen v samosprávě obcí. Jednotlivé návrhy právníků, kteří chtěli omezit politickou působnost žen v ČSR, jasně popsala ve své publicistické práci *Žena v demokracii*: „*Aby ženy byly vyloučeny z úřadu starostenského v obci a náměstků starosty, dále aby nesmělo býti zvoleno žen do obec. zastupitelstev více než polovina.*“

V podstatě pociťovala zklamání z ideálů politické rovnoprávnosti, jež stály u vzniku ČSR a spatřovala v nastalé situaci „stíny“ z dob minulého režimu nedemokracie, jenž někteří lidé, včetně zmíněných právníků, praktikovali: „*Jak špatně znal navrhovatel své vrstevníky, na nichž po staletí pracoval rakousko – německý nedemokratický lis, bojící se každé svobody! Dnes, kdy vidí výsledky voleb, měl by vystoupiti na obranu práv žen.*“²⁵³ Nakonec byly tyto návrhy právníků na omezení žen v samosprávě zamítnuty socialistickými stranami, což bylo rovněž vlivem celosvětového vývoje směřujícího k zavedení rovného volebního práva.²⁵⁴

Přitom, jako již mnohokrát předtím, se odvolávala na občanskou rovnoprávnost, kde má být umožněno legislativou vykonávat svobodné volby: „*Zapomněli naši demokraté, že demokracie žádá, aby zastupitelské sbory vyjadřovaly též poměr početních sil ve státě a pak, že je v rukou občanstva, koho si zvolí. Zákon má jen dáti možnost svobodné volbě.*“²⁵⁵

²⁵⁰ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, s. 9.

²⁵¹ *Tamtéž*, s. 15.

²⁵² M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 204.

²⁵³ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 15–16.

²⁵⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 6.

²⁵⁵ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 15.

Jako další protiargument z obavy některých mužů nad početní převahou žen, hledala opět v jiných státech, kde již měly dlouholetou zkušenost s rovným volebním právem: „Ženy v žádné ze zemí, kde volební právo mají, své početní převahy neužily k volbě většiny žen. V Americe v počtu 150 poslanců bývá 12 žen, ve Finsku mezi 200 bylo nejvýše 25 žen.“²⁵⁶

Rozchod praxe s teorií byl částečně patrný již během sněmovních voleb v roce 1920. Špatný výsledek ženských kandidátek popsala F. Plamínková v *Ženě v demokracii*: „Zvoleno bylo 13 poslankyň na 304 mandáty, 3 senátorky na 150 mandátů (mezi nimi jediná Češka).“

Dalším selháním byly pro ni druhé obecní volby v Praze z roku 1923. V těchto volbách byl zcela jasně patrný úpadek angažovanosti žen v politickém životě: „Ve Velké Praze v r. 1919 zvoleno 12.8% žen, v r. 1923 toliko 7.9%. V r. 1919 ve vnitřní Praze byly 4 ženy v městské radě, v ostatních obcích řada městských radních, v Košířích a Kobylisích byly ženy náměstky starostovými. Po druhých volbách r. 1923 v celé Velké Praze jest jediná žena členem městské rady!“

Důvody postupných nezdarů od doby, kdy bylo ženám poskytnuto volební právo, spatřovala hlavně ve slabé podpoře žen ze strany mužů, kteří ženám stavěli různé překážky, podkopávali jejich důvěru a dokonce se jim vysmívali. Jejich nečastějším argumentem ze selhávání žen během politické kandidatury bylo podle ní to, že samy ženy nechtěly kandidovat. Kromě toho při vstupu na politické kolbiště nedostávaly nezkušené političky šanci se zapracovat, tudíž bylo pro ně složitější zvládat požadované úkoly, na rozdíl od mužů. O rozchodu teorie s každodenní realitou v politickém životě se F. Plamínková zmiňovala následovně: „Ženám ovšem se nikdy nedá příležitost, aby se zapracovaly. Od nich se žádá, aby se předem osvědčily; jak a kde, jest hádankou. A přece nelze neviděti větší chápavosti žen, schopnosti přemýšletí a rozhodovati se v důležitých momentech.“ Souhrn výše popisovaných skutečností byl dle jejího soudu příznakem krize demokracie v politickém životě ČSR.

Soudobý problém se z jejího pohledu měl řešit již během samostatného vzniku ČSR, tedy při budování demokratické a republikánské legislativy, jak tomu bylo například ve Finsku v roce 1907: „Jak jinak postupovalo malé Finsko, když r. 1907 dalo ženám volební právo. Při prvních volbách zvoleno 19 žen na 150 mandátů,

²⁵⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 6.

po druhé 25, po třetí 21. A také Finsko má nejlepší sociální zákonodárství, pokud jde o rodinu a děti – základy státu!“²⁵⁷

F. Plamínková si byla plně vědoma, že zrušením privilegovanosti pohlaví v ústavě nedošlo ke zrušení výsadního postavení mužů ve veřejné oblasti. Pšané právo se tedy opět rozcházelo s realitou všedního dne, jak to F. Plamínková viděla třeba v potlačování ženských práv na trhu práce: „*A má-li žena právo za stejných podmínek na práci, jak je možno, že nejsou přijímány doktorky práv, výborně kvalifikované, do některých státních služeb? Že je odmítá nejen soud, ale i politická správa, a že pomalu těch několik žen, které v první chvíli byly přijaty, mizí v knihovnách, kde nemají vůbec vlivu na úřední praxi toho kterého resortu? Jak je možno, potravinářská expertka nebyla ponechána na technice jako asistent jen proto, že je ženou? To jsou hanby demokracie.*“

Oblastí, kde také docházelo během prvních let ČSR k nespravedlivému vztahu mezi muži a ženami, shledávala v soudní moci, ačkoliv zákon uváděl, že ženy mají společně s muži působit v soudních porotách: „*V porotách, kde může se uplatniti laický živel, podle zákona mají ženy spolupůsobiti. V seznámech, připravených pro vylosování porotců, musí býti podle zákona 1/3 žen.*“ Jako hlavní důvod výše uváděné nesrovnalosti, viděla v nechuti mužů přijmout ženy do této sféry státní moci, jelikož se domnívali, že se ženy v porotách neosvědčily. F. Plamínková s tímto slabým protiargumentem zásadně nesouhlasila, protože vycházel z nepodložených údajů, které nemohou ženu takovým to způsobem omezit v jejím právnickém výkonu. Opět neobhajovala svou výčitku konkrétními příklady jenom z ČSR, ale také ze zahraničí: „*Pražská porota, v níž vedle 5 mužů bylo 7 žen, osvobodila politického vraha. V téže době v Lausanne (Švýcarsko) porota jen z mužů složená osvobodila taktéž politického vraha.*“ Jiný příklad oné diskriminace pocházel z Brna: „*V Brně po řadu porotních období jsou ženy, vylosované jako porotci, odmítány buď veřejným žalobcem, buď obhájcem, někdy oběma. Při posledním*

²⁵⁷ Avšak i na začátku 21. století představuje v českém politickém světě dominantní diskurz mužský princip a ženy mají stále obtížný úkol prosadit řešení aktuálních záležitostí či stanovisek o fungování politiky jako takové. Na základě průzkumu z prvního desetiletí 21. století česká veřejnost z drtivé většiny považuje za užitečné zainteresovanost žen ve veřejných funkcích. Na druhé straně však jsou ženy stále obklopeny společenskými překážkami pro vstup do politiky, které se víceméně podobají překážkám z dob první ČSR. Jedná se podle uskutečněného průzkumu české veřejnosti, která se v prvním desetiletí 21. století domnívala, že jde nejvíce o rodinné povinnosti, tradici, sociální podmínky a více jak polovina respondentů souhlasila s tvrzením, že muži mezi sebe v politice ženy nepustí.

velkém, rozrušujícím líčení bylo pak zvláště v tisku konstatováno, že není mezi porotci žen. Jest tento stav zdravý?‘‘

V jejich očích docházelo, stejně jako v politické praxi, tak i v justici, tímto diskriminačním zacházením k odporu žen vykonávat práci, ve které dosáhly výborné kvalifikace; a pokud opravdu chtěly vykonávat třeba pozici soudce, činily tak bez požadavku na konečné přijetí a práci dokonce vykonávaly bezplatně, což by žádný muž nepřijal.

Podobné znevýhodňování spatřovala také v administrativě, kde ženy nemohly obsazovat místa v centrálních úřadech, což vnímala jako velký hendikep této složky vlády, jelikož v mnoha ohledech všedního života dokázala pouze žena na základě své pozice a svých životních zkušeností vyřešit některé společné problémy: *„A je jí přece potřeba. Řeší se co den otázky, v nichž jsou ženy interesovány nejen jako občanky, ale i zvláště jako matky.‘‘*

Uvědomovala si, že nespolutpůsobení žen ve státní správě vedlo k rozhodování ze strany mužů o podstatných záležitostech, které se přímo dotýkaly každodenní existence žen. Stále na úřadech nacházela přeživší starý rakouský vztah k ženě. Neboť i během existence ČSR se vyskytlo velké množství diskriminace žen pracujících ve veřejné správě. F. Plamínková, podobně jako v případě politického života či justice, charakterizovala některé případy, kdy došlo k znevýhodnění žen ve státní správě: *„V posledních měsících jeden z našich centrálních úřadů propustil provdané zaměstnankyně i po 20leté bezvadné službě („„důvod se vždy najde“‘‘, řekl osobní referent) bez pense, bez odbytného, s poukazem, že jsou dobře zaopatřeny sňatkem (manžel měl 900 Kč, 1200 Kč, ale i jen 500 Kč měsíčně). Jen značné úsilí zjednal dodatečně, na chvíli, nápravu.‘‘*

Rovněž některé zákony znevýhodňovaly ženy úřednice, jako byl například zákon z prosince roku 1922, který ženám pracujících ve veřejném sektoru (ať se jednalo o manželku, družku či hospodyně) odejmul přídavky na děti a ponechal je pouze mužům.

K obhájení svého tvrzení o správnosti myšlenky, že ženy se osvědčily ve státní správě, použila pozitivní příklady z jiných států. Mezi státy, kde ženám vládní zplnomocnění umožnily zastávat elitní pracovní posty, uvedla F. Plamínková tradičně USA, ale také Rumunsko: *„Mám citovat Rumunsko, prý Orient, kde na universitě jsou profesorky, kde šéfem policejní služby lékařské jest lékařka, kde jest žena profesorem na akademii umění apod.‘‘*

Ve stručnosti řečeno, vstup žen do státní správy znamenal pro F. Plamínkovou důležitý předpoklad pro odstranění reálných i domnělých mravnostních nedostatků, jelikož žena si dokáže poradit během řešení důležitých životních otázek a odstraní zaběhlý zkostnatělý konzervatismus panující od dob Rakousko – Uherského soustátí.

Všemi výše zmiňovanými prvky diskriminace žen, včetně diskriminace v zaměstnání, nedocházelo podle soudu F. Plamínkové k naplnění ideálu demokracie. Podotkla, že demokratický stát je spíše tvořen lidosprávou, než lidovládou, jak tvrdil prezident Masaryk.

Stejně jako již před první světovou válkou, tak i během meziválečného období, byl Masaryk zastáncem zapojení žen do veřejného života, včetně oblastí týkajících se politiky a hospodářství. Nezapojení žen do veřejného života považoval za omezování rozvoje ženských psychických předpokladů: *„Tím jistá část duševních schopností duševních schopností ženiných zakrňuje: oddalování ženy od veřejného života zbavuje ženy mnohých nejlepších citů a přece pořád mluvíme, že žena je bytost citová atd.“*

Masarykova koncepce ženy v různých oblastech lidské činnosti zahrnuje tradiční ekonomický vztah mezi mužem a ženou. Žena dle jeho koncepce měla být nezávislá a společně se svým manželem měla vytvářet vlastní rodinný, ale také veřejný život. Podle Masarykova názoru se žena stává duchovně samostatnou, jakmile se začne věnovat práci mimo domov, a tudíž muž ji více chápe jako sobě rovnou a více ji respektuje. Masarykovy myšlenky na problematiku ekonomického nepoměru mezi mužem a ženou plně zrcadlila F. Plamínkové ve své publicistické činnosti.

F. Plamínková byla v podstatě přesvědčena, že v demokratickém státě se musí vláda co nejvíce snažit o dosažení rovnosti mezi pohlavími, je to zkrátka její poslání. Vládní činitelé mají získat důvěru všech občanů, tedy mužů i žen. Žena v *pravé demokracii* má dle jejího soudu ve všech oblastech rodinného i veřejného života stejné postavení jako muž a vláda musí přistupovat ke všem stejně: *„Jako negeneralisuje se u mužů, nesmí se generalisovati ani u žen. Demokracie vychovává osobnosti, váží si osobnosti, a to osobnosti muže stejně jako osobnosti ženiny.“* Hlavní oporou mezi politiky v jejím přesvědčení jí byl Masaryk, který nesouhlasil s názory o rozumových a citových rozdílech mezi mužem a ženou: *„Masaryk řekl své slovo, že ženy ani citově se neliší od mužů a nazývá tvrzení, že žije žena více*

citem, muž rozumem, povídačkami, třebas by tyto i ve vědeckých knihách byly opakovány.“²⁵⁸

Ve svém pojetí ženské otázky neviděl Masaryk žádné důvody, proč by měli být muži upřednostňováni před ženami. Jediný zásadní rozdíl shledával v tom, že žena musí zastávat mateřskou funkci, což je důvodem, proč muži obsadili v minulosti všechna zaměstnání, jelikož ženy při svých mateřských povinnostech neměly na ostatní povinnosti prostě čas. Zkrátka Masaryk si zachoval svůj zdravý úsudek nad danou problematikou a nenechával se ovlivňovat jinými názory z různých kruhů. Stěžejním východiskem pro něj bylo, že snaha F. Plamínkové a ostatních obhájců rovnoprávnosti pohlaví je správná: „*souhlasím s paní Plamínkovou a se všemi rozumnými zastánci žen, že úsilí žen o rovnoprávnost s muži je správné, a přeji mu proto všeho úspěchu.*“²⁵⁹

Masarykova koncepce týkající se postavení ženy ve společnosti, pozitivní příklady z jednotlivých zemí ze zapojení žen do veřejného života nebo v neposlední řadě postupující demokratizace české společnosti v první polovině 20. století utvrzovaly F. Plamínkovou, že její úsilí má význam, za který stojí bojovat. Její snaha o dosažení rovnoprávného postavení žen ve společnosti by se dala shrnout do tří základních fází. První z nich je boj za občanské zrovnoprávnění žen v období před vznikem ČSR, především získáním volebního práva pro ženy. Druhou fází je jistá euforie z oficiálního a částečně i ze skutečného dosažení rovnoprávného postavení žen v prvních letech ČSR. Třetí fází je zklamání, že vydaná práva nebyla uskutečňována v každodenní praxi.

2.4. PROBLEMATIKA VÝDĚLEČNĚ ČINNÝCH ŽEN V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Nezbytnou problematikou, jež se v rámci občanské rovnoprávnosti žen úzce prolínala s prací žen ve veřejném životě, byla snaha domoci se jejich rovného postavení ve výdělečně činné práci, což F. Plamínková interpretovala ve své publicistické práci *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*. Právě důsledkem hospodářské krize ve 30. letech 20. století se tato problematika stala aktuální, jelikož v krizi shledávala ohrožení dosavadních ženských práv, nejen práva v mateřství a

²⁵⁸ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 16–24.

²⁵⁹ T. G. MASARYK, *O ženě: několik poznámek o práci československých žen*, s. 17–19.

manželství, ale i ve výdělečné činnosti, především u mladých žen. Důsledky však byly podle ní hlubšího rázu, jelikož teoretická rovnoprávnost doposavad nešla ruku v ruce s reálnou rovnoprávností a právě hospodářská krize onu nerovnoprávnost odhalila v plném světle, neboť tlak tíživé hospodářské situace nejvíce působil na ženské hospodářské pozice, jež byly nejméně chráněné a stabilní. Výše popsany stav způsobil vznik nové etapy feministického hnutí, jež měla ráz hospodářského zápasu: „*teoretickou rovnoprávností ještě není získána faktická lidská rovnoprávnost, a že bohužel, nutno ještě velmi usilovně za ni bojovat. Tu je vznik nové fáze feministického hnutí, které – chtěj nechtěj – má po výtce ráz hospodářského zápasu.*“

Uskutečněním zákazu vykonávat výdělečnou práci provdanými ženami by se z jejího pohledu žena vrátila do doby před první světovou válkou, kdy se výdělečně činné ženy musely rozhodovat, zda si zvolí celibát nebo ztrátu vlastní existence. Představa návratu materialistického charakteru ve vztahu mezi mužem a ženou jí naháněla obavy, poněvadž by se ženy zákazem vykonávat výdělečnou práci provdanými ženami dostaly do problému, kdy by jim opět nezbývalo nic jiného, než vyhledávat sňatek z hmotného zaopatření. Naopak pro ni představovala moderní žena osobu, která zaujme mravní postoj k manželství, tudíž v něm nebude hledat zaopatření, ale sama se výdělečnou prací bude spolupodílet na obživě rodiny.

Provedení tohoto zákazu by bylo podle jejich slov: „*nelidské, nepraktické, národohospodářsky závadné, ale i nelogické.*“ Z jejího pohledu měla být ženám poskytnuta výchova, která by jim umožnila správně odhadnout vlastní pracovní schopnosti, porozumět svým podnětům a ztotožňovat se tak se svým zaměstnáním. Takovou cestou se z nich mohly stát nejenom moudré ženy, ale také spokojené matky a manželky. Nechtěla totiž připustit návrat zastaralého vnímání žen ve vztahu k jejich zaměstnání, kdy se tvrdilo, že ženy nemají ochotu samy sebe zdokonalovat, neboť zaměstnání pro ně bylo do sňatku přechodnou záležitostí, a tudíž bylo také vnímáno jako zbytečné plýtvání státními financemi.

Omezování žen ve výkonu práce chápala také jako narušování rozvoje osobnosti, poněvadž práce je lidská osobní potřeba, jejímž nenaplňováním nedochází podle ní k poklidnému vývoji ženy, ale i celé společnosti. Jelikož vyloučení žen z jejich zaměstnání považovala za vznik nebezpečí, že rodiče i školy nebudou nadále chtít nést náklady na nevýnosné vzdělávání dívek a žen, což by bylo velké riziko pro každou ženu a pro celonárodní kulturní vývoj. Rovněž obory náročné pro

zapracování by ženám byly uzavřeny, z důvodu nezájmu poskytnout ženám delší zapracování na dobu, než vstoupí do sňatku.

Kromě toho v možném realizování zákazu vdaných žen vykonávat výdělečnou práci spatřovala reakční řešení, které povede v konečném důsledku k rušení nových ženských zaměstnání, jako byly třeba krejčovské, učitelky v domácnosti, či kuchařky. Zkrátka zákaz vykonávat výdělečnou práci provdanými ženami ze středních vrstev by zapříčinil, že by se musely opět vrátit zpátky k práci v domácnosti, jež doposavad pro ně vykonávaly odborně školené síly, což bylo na tehdejší dobu velice pokrokové: „*Střední stav v mnohých zemích po této stránce zůstával na zcela primitivním stupni, obstarává své domácnosti neučenými dělnicemi (někde jimi jsou samy paní domu).*“ Jako škodlivý ji onen zákaz nepřipadal jen u žen středních vrstev, ale také u žen všech vrstev i u mužů, kteří měli zájem na zvyšování kultury své domácnosti. Shledávala v tom hlavně další nespravedlnost vůči ženám, jelikož ty ženy, jež chtěly dosáhnout svých životních cílů, se již od dětství snažily svým nadáním probojovat přes různé předsudky a obětování svých hmotných prostředků, aby získaly požadované vzdělání, k zaměstnání v rodině, kde jim byl poskytován určitý finanční příjem; a v soudobé situaci by měly rázem přijít o svůj příjem a tudíž se vzdát svého kladného vztahu k životu, který jim zajišťoval radost ze života. F. Plamínková se ztotožňovala s tvrzením, že soudobá nejistá situace vedla u vdaných žen následně k určité nervozitě a pravděpodobně i k pochopitelné nenávisti vůči společnosti a její správě, jež je okrádala o výše charakterizované právo.

Ačkoliv v ČSR ženy získaly rovná občanská práva, nacházela F. Plamínková příčiny nespravedlivého zákazu vykonávat výdělečnou práci vdanými ženami v nedostatečném uplatnění žen v politickém životě, ve slabém zájmu vedoucích politiků a tisku hledět na ženy z perspektivy demokracie a nových úkolů z ní vyplývajících, dále v konzervativním pohledu na rodinný život s pasivní rolí manželky a v neposlední řadě to byla snaha společnosti i samotných žen řešit soudobé problémy starými prostředky.

Podle jejího názoru se zastánci zmiňovaného zákazu v žádné zemi neodhodlali prezentovat jeho pozitiva, až údajně na jeden: „*Vraťte ženu rodině!*“ Citovanou argumentaci považovala nejen za krátkozrakou, ale především za určitou záminku.

Krátkozrakou ji považovala v tom smyslu, že takováto rodina bude mít méně prostředků k obživě, horší vzdělávání dětí či slabší odbornou způsobilost ke svému provozu. Nejvíce obtížný „návrát“ k rodině spatřovala u žen s vyšším příjmem, které bývají mnohdy starší, tudíž téměř neschopné přetransformovat svoji výdělečnou práci na práci v domácnosti.

Spíše výše citovanou argumentaci vnímala jako záminku k omezování žen zaměstnaných ve vyšších službách, jež díky dosažené vyšší hospodářské úrovni a vzdělání si mohly dovolit za sebe zjednat kompenzaci ve své domácnosti: *„toto volání vzniklo až tehdy, když jde o ženy ve vyšších službách, které jak svým vzděláním, tak i vyšší hospodářskou úrovní jsou s to, aby svým vedením poskytly rodině náhradu za sebe po dobu své služby mimo domov.“*

Na druhé straně F. Plamínková poukazovala na opačné případy, kdy u matek dělnických dětí, které neměly dlouhou dobu čas a sílu věnovat se svým dětem, nebylo v minulosti podniknuto nic, co by jim umožnilo věnovat se činností v rodině než vyčerpávajícímu zaměstnání. Podobná situace byla i u vdaných veřejných zaměstnankyň, kde dlouhá desetiletí se vedl neúspěšný zápas o získání náležitého odstupného jako náhrady za jejich penzi, což jim mělo finančně usnadnit „návrát“ k rodině, pokud se tak rozhodly.

Další vážný problém způsobený návrhem na zrušení výdělečně činné práce pro vdané ženy spatřovala v bezdětnosti nebo v porodnosti malého počtu dětí u mladých manželských párů, jelikož měly obavy o svou další existenci v případě realizování onoho návrhu. Své stanovisko zaměřené proti argumentům o škodlivých důsledcích v rodinném životě u žen vykonávající výdělečnou práci obhajovala protiargumentem, že se doposavad v žádném státě, žádný politik neodvážil prokázat zanedbávání rodičovské péče či domácnosti u výdělečně činných žen ze středních vrstev: *„Žádný muž, politik, v žádném státě se neodvážil ani v nejprudší kampani proti zaměstnání provdaných žen středních vrstev dokazovat, že by děti těchto žen nebo jejich domácnosti byly zanedbávány!“*

Z pohledu F. Plamínkové veškeré argumenty o správnosti výše charakterizovaného návrhu měly dva společné znaky, nedomyšlenost a neupřímnost. Dále upozorňovala, že některé z nich byly trvalého charakteru a jiné vyvolala hospodářská krize. Proti jednotlivým argumentům stavěla protiargumenty, které také obhajovala.

První z nich se týkal údajné horší kvality práce u provdaných zaměstnankyň na rozdíl od mužů, dřívějšího odchodu do penze, častějších absencí v zaměstnání či používání svých příjmů pouze na luxusní život. Na druhou stranu F. Plamínková ve výše zmíněných argumentech poukazovala, že jednotlivé negativní případy se u mužů považují za výjimky, zatímco u žen se jejich negativní případy zobecňují. Rovněž odmítla klamný pohled na mateřskou dovolenou jako na něco, co je pro ženu výhodou. F. Plamínková naopak považovala tento pohled za barbarský, jelikož mateřskou dovolenou vnímala jako těžce vydřenou službu ve prospěch národa jako celku, tudíž by měla být náležitě ceněná. Z těchto důvodů požadovala zastoupení žen v lékařských a personálních komisích pro kontrolu potřeb penzí a dovolených, aby spravedlivě zohlednily specifika v životě ženy.

Druhý z argumentů podle ní vycházel z hospodářské krize, neboť nesouhlasila s tvrzením, že vdané ženy důsledkem nezaměstnanosti měly uvolnit své pracovní pozice, jelikož lépe snesou ztrátu existence. Shledávala ve výše uvedeném argumentu, že nezaměstnaností byla nejvíce postižena mladá manželství, jež vznikala v období poválečné drahoty, byla to především kategorie nízko příjmové skupiny zaměstnanců. Do této skupiny patřily podle dotazníku ŽNR osoby, jež byly zadlužené stavbou rodinného domu, vysokým nájemným či si své dluhy nesly ještě z dob studia apod. Jádro jejího protiargumentu tedy tkvělo v tom, že tyto manželské svazky vznikaly většinou pouze pod podmínkou vzájemné výdělečné práce, tudíž ztráta zaměstnání u žen vedla velice často k rozpadu těchto manželství: „Z dotazníku, o nichž jsem se zmínila, je patrné, že mnohá manželství se rozešla anebo rozvedla, protože nemohou finančně existovat bez příjmu ženy!“ Rozlukou či rozvodem manželství by to však podle ní zdaleka nekončilo, neboť by ztráta manželství zapříčinila další neblahé skutečnosti, jako třeba více nemanželských dětí, nemanželského soužití či potratů, které se již vyskytovaly v zaměstnáních, kde zaměstnavatel svým zaměstnankyním nedovolal uzavírat sňatek. Vztahovalo se to například na ženy zaměstnané v sociálních pojišťovnách či železniční správě.

Rozpad manželství považovala z mravního hlediska za mnohem horší než omezování mládeže při hledání pracovních pozic, jelikož řada mladých lidí před první světovou válkou také čekala delší dobu, než získala zaměstnání a u mnohých z nich rodiče zatím nepožadovali okamžitý příjem, tudíž si mládež ještě mohla rozšiřovat vzdělání pomocí studijních cest, výuky cizích jazyků či praktického vzdělávání. Na druhé straně u mládeže, která již nemohla zůstat bez příjmu,

usuzovala, že se jim do pracovního procesu eventuálně podaří začlenit se: „*Ty však z mladých, kteří nutně potřebují výdělek, nutno vstřebat do pracovního procesu, a já soudím, že je to i možno.*“

Naději na získání zaměstnání, nejen u mládeže, viděla v rovnoměrném rozvržení pracovních sil v jednotlivých oborech na trhu práce. V některých pracovních oborech spatřovala nedostatek pracovních sil, naopak ve velkém množství jiných oborů byli zaměstnanci přetěžováni. Typickým příkladem byla učitelská profese, neboť někteří učitelé museli učit přeplněné třídy a v některých oblastech ČSR naopak zůstávala stále negramotnost: „*Učitelstvo na př. ruinuje své zdraví v přeplněných třídách a množstvím týdenních hodin; v některých krajích je ještě analfabetism...*“ Řešení shledávala ve výstavbě nových škol a poskytování nezaměstnaným jiné pracovní obory na přechodnou dobu, dokud jim lepší hospodářská situace umožní nalézt si pracovní obor, v němž mají požadovanou kvalifikaci.

Získání finančních prostředků na pokrytí nákladů spojených s uvedeným zlepšením situace na trhu práce se mělo z jejího pohledu dosáhnout spravedlivým přerozdělováním odměn, poněvadž v soudobé těžké hospodářské situaci se stále povyšovali vysocí úředníci či se zvyšovaly platy velkému množství dobře odměňovaných osob: „*Správným zatížením čistých příjmů všech, kdo je mají, bylo by možno získati prostředky a přijmout potřebné pracovníky – a tak vstřebat onu mladou inteligenci, která nutně výdělek potřebuje.*“

Jiný neblahý důsledek v rozhodnutí propouštět vdané ženy ze zaměstnání viděla v poklesu spotřebitelské síly vlivem rozpadu manželství, což mimo jiné způsobovalo zvyšování nezaměstnanosti.

S propuštěním vdaných žen ze zaměstnání následkem nezaměstnanosti souvisel podle jejího soudu další argument, jenž předpokládal, že uvolněním vdaných žen z jejich pracovních pozic se vytvoří tisíce volných pozic. F. Plamínková považovala výše popsany argument za zkreslenou informaci a vše uvedla na pravou míru: „*Zapomíná se, že v počtu provdaných státních zaměstnankyň je více než třetina dělnic, že 90% ostatních jsou ženy s malými platy...*“

Nesprávný pohled na lepší schopnost vdané ženy uživit se při ztrátě zaměstnání než jiné společenské vrstvy zcela vyvracela, protože spatřovala v porovnávání příjmů vdaných žen s jinými příjmovými skupinami, jako byly například rodiny vysokých úředníků, jednotlivci ve veřejné správě, rodiny s více

členy mající příjem či veřejní zaměstnanci s privátním majetkem, věny apod., za zavádějící. Z uvedeného porovnávání dopadne pochopitelně nejlépe provdaná zaměstnankyně, jelikož ztrátou příjmu teoreticky nejméně utrpí na rozdíl od ostatních. V onom pochybném výsledku nacházela cestu, jak se došlo k nemravnému pohledu na dvojí příjem manželů: „Z předcházejících vývodů také je jasno, jak podivnou cestou se došlo k tomu, aby se zatracoval, za nemravný považoval dvojí příjem manželů, zatím co třeba čtvrtý v jiné rodině byl vždy a je i dnes pokládán za nezávadný.“

Podobnou zavádějící informaci viděla v klamavém přesvědčování vdaných žen, aby dobrovolně opustily své zaměstnání s odůvodněním, že se jedná o přechodné opatření. Protože si byla dobře vědoma, že nebyly rozvedené, ovdovělé či opuštěné ženy, jež kvůli sňatku musely odejít ze svého zaměstnání, přijímány opět na své pracovní pozice ani v době konjunktury: „Nechci zde uvádět, jak je fikcí tvrzení, že by šlo o přechodné opatření. Proč nebyly – i v době konjunktury – přijaty zpět do služby opuštěné, ovdovělé nebo rozvedené ženy, které při sňatku službu opustily?“

Poukazovala také na jiné odůvodnění týkající se tvrzení, že vdaná žena snadněji snese nezaměstnanost. Jelikož občanský zákoník jasně ukládal povinnost manželovi, aby svou manželku živil. Výše podotknuté odůvodnění z mravního hlediska zcela zamítala, protože žena se prací ve své domácnosti živila sama, na rozdíl od stanoviska společnosti vycházející z představy, že muž živí ženu.

Dále shledávala v tomto odůvodnění další nemravný důsledek, jenž se týkal ztráty ženské nezávislosti. Žena by se dle jejího názoru stala opět závislá na svém manželovi, čímž by došlo k zásadní změně vzájemného poměru v jejich vztahu, který vznikl na nemateriálním principu.

A co se týče občanského zákoníku, ten považovala za zastaralý, poněvadž uložená povinnost ženy pomáhat manželovi ve výdělku vznikla v době jiné hospodářské situace, především když se jednalo o pomoc v zemědělství. Požadovala tedy, aby zákonodárci se snažili vytvářet zákony odpovídající novým poměrům, neboť pro ni bylo nelogické, aby se na jeden druh zaměstnání zákon vztahoval a na druhý nikoliv: „Je přímo proti logice, aby jen na některé stavy měl se zákon vtahovat – u jiných jeho plnění aby bylo považováno dokonce za nemravnost.“

Všechny popsané nesprávnosti vztahující se k zákazu či omezování práva vdaných žen na výdělečně činnou práci považovala za další rozhodování o ženách bez žen, což chápala jako hlavní chybu vůči demokracii. Místo toho, aby se hledaly

spravedlivé cesty k nápravě soudobé hospodářské a společenské situace, hledaly se podle ní oběti, a nejslabší rezistence byla právě u žen: „na poškození žen se vzpomene hned, protože tu jde o cestu nejmenšího odporu, cestu konjunkturální, kdy se chce dáti oběť nevinného veřejného mínění...“

Impulsy měnící se doby, postupující industrializace zejména v domácnosti, vybojované právo žen na sebeurčení a změněná mravní i hospodářská podstata manželství postavily z pohledu F. Plamínkové ženu před nové úkoly. Její hospodářskou nezávislost vnímala jako mravní hodnotu a podstatný společenský činitel, zvláště během rostoucí vratkosti manželství.²⁶⁰

Jiné představitelky ženského hnutí měly odlišné názory na problematiku nerovného postavení žen a mužů na trhu práce v prvních letech ČSR. V diskuzi o této problematice vystoupila například Anna Malá, jež hájila především práva proletářských žen. Anna Malá nesouhlasila s postojem liberálně smýšlejících žen. Jejím cílem nebylo změnit ženu, ale změnit celospolečenský řád: „V tomto společenském řádě však není vyhlídka pro pravé ženství, bohaté požívačké ženy jsou citově příliš zkaženy, než aby mohly něčím přispět ku „zlidštění“ společnosti, a tak zvané inteligentní, samostatné ženy, usilující o „povznesení“ ženy neznají pravého prostředku pro svůj cíl: Chtějí změnit ženu dříve než společnost.“²⁶¹

V podstatě prosazování rovného postavení žen v hospodářské oblasti je dlouhodobý proces, který stále pokračuje. F. Plamínková byla se svým požadavkem na zrušení návrhu zakazujícího vykonávat výdělečně činnou práci vdanými ženami jedním z článků tohoto dlouhého řetězce. Na začátku 20. století, když profesor Masaryk požadoval uzákonit osmihodinovou pracovní dobu pro muže, byly již ženy a děti tímto zákonem chráněni po dlouhých letech otrocké práce.²⁶² Avšak i na konci 20. století stále ještě nebylo dosaženo v České republice faktického rovného postavení pohlaví v hospodářské oblasti: „V České republice platí zásada, že za stejně hodnotnou práci mají muži i ženy nárok na stejnou odměnu. Přesto však je možné říci, že ženy mají zpravidla nižší příjmy než muži.“²⁶³

Podobně jako v publicistické práci *Učitelka – žena člověk*, tak i v publicistické práci *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*, nám F. Plamínková

²⁶⁰ F. PLAMÍNKOVÁ, *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*, s. 4–18.

²⁶¹ M. BAHENSKÁ – L. HEČKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 241.

²⁶² Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Osm hodin práce*, Praha 1905, s. 7.

²⁶³ Dušan HENDRYCH, *Právní postavení žen v České republice*, Praha 1998, s. 40.

podává výpovědní hodnotu o společenských poměrech žen v meziválečném období. Bylo to hlavně zklamání, že vynaložené úsilí ženských aktivistek nebylo úměrné vůči skutečnému stavu.

2.5. ŽENA V DEMOKRACII

Korelující problematikou občanské rovnoprávnosti žen ve veřejném životě i v soukromí je problematika významu demokracie a ženské role v ní z pohledu F. Plamínkové, která je také nedílnou součástí její publicistické činnosti. Hlavní síly, jež poháněly boj proti starému nedemokratickému řádu, byly dle jejího stanoviska síly humanity a demokracie, což chápala jako dvě strany jedné mince. Nový československý stát měl setrvat v těchto odbojových ideálech, na jejichž základech byl vystavěn a zároveň měl usilovat, aby duch oněch ideálů osvobození vyplnil státní systém a život ve státě. Vznik ČSR F. Plamínková chápala tedy jako závazek, jak jasně popsala ve své publicistické práci *Žena v demokracii*, kde se po pěti letech od vzniku samostatného státu vrátila zpátky do minulého režimu, aby svým čtenářům a čtenářkám připomněla éru rakouské nesvobody: „*Naše osvobození nás zavazuje vybudovati stát a naplniti jeho zřízení a život duchem osvobození, ztělesniti v něm, proč jsme chtěli z rakouského vězení.*“ Nechtěla přetransformovat starý rakouský způsob řízení státu a života vůbec do vzniklého Československa, jelikož si uvědomovala, že by došlo k pošlapání veškerých ideálů osvobození: „*než aby vídeňský parlament se zaměnil Rudolfinem, aby c. k. inspektoři vystřídání byli československými se stejně úzkým obzorem, aby německá řeč úřední byla zaměněna českou – nebylo by onoho svatého nadšení v nás pro zápas za svobodu, ale ani oné radosti z vítězství.*“

Přechod k demokratickému zřízení měl pro F. Plamínkovou především význam ve vnímání pojmu demokracie jako takové, neboť si byla vědoma, že demokracie není pouze prázdným pojmem zakotveným v ústavě, ale musí být oduševnělá, tedy má být chápána jako nezbytná součást života každého jednotlivce, který by měl na základě demokratických zásad také přizpůsobit vlastní jednání. Vycházela ze zkušeností v uplynulých více jak pěti letech, kdy sice pocítovala, že bylo dosaženo velkého pokroku ve vnějším uspořádání státu, ale na druhé straně spatřovala nespokojenost s vnitřním stavem ve státě. Správné chápání smyslu

humanity, svobody a zejména demokracie přinášelo dle jejího názoru neuspokojivé výsledky: „*avšak ve vnitřním uspořádání, v oduševnění, výsledky nás neuspokojují.*“ Význam demokracie v její koncepci představoval vyšší instanci, nežli pouze určitou formu vlády. Jelikož vycházela z představy, že za přirozených okolností vzniká forma vlády z duše národa, tedy jinými slovy forma vlády je za přirozeného stavu zrcadlem společnosti. Pokud má být forma vlády demokratická je nezbytnou podmínkou, aby demokracie ve smyslu demokratické spravedlnosti, rovnosti a bratrství pronikla do života všech jednotlivců, tudíž aby se stala společenskou demokracií. F. Plamínková nesouhlasila s představou dvojí demokracie, společenské a politické, podobně jako nemohla připustit existenci dvojí morálky, soukromé a politické, jak bylo popsáno výše u problematiky dívčí výchovy. Nechtěla totiž připustit fungování společnosti a politiky bez výše charakterizované provázanosti mezi demokratickou formou vlády a společenskou demokracií, neboť tím vystávalo nebezpečí, že bez společenské demokracie nebude zabezpečena demokratická forma vlády a může se stát jen pouhou frází, jež bude některými lidmi obcházena.²⁶⁴

Za deset let si na tento výrok vzpomene, až bude znít jako věštba v důsledku vyvíjeného tlaku na ČSR ze strany Německa v jejím nepronoseném projevu senátu: „*Něco z těchto myšlenek jsem řekla před 10 lety. Nevěděla jsem, jak se projeví tato prognosa v nejbližším našem sousedství.*“²⁶⁵

Její koncepcie v podstatě vycházela z Masarykova pojetí demokracie, jako nového světového názoru, způsobu života a snahou proti bezpráví. Zkrátka skutečný demokrat podle Masarykova názoru se bude chovat demokraticky ve všech oblastech svého života, ať už je v parlamentě, ve straně, v obci, v okruhu přátel či rodiny.

Zatím Masarykův a její pohled na demokracii jako takovou nebo na skutečného demokrata zůstával podle ní ve společnosti v oblasti teorie. Obtížnější úkol shledávala v aplikaci demokratického stylu života do praxe, především co se týče vztahu mezi mužem a ženou v rámci manželství, politiky či zaměstnání: „*A nejtěžším problémem pro mnohé muže bude: býti demokratem vůči ženě, vůči své vlastní ženě, vůči ženě – spolupracovníku, vůči ženě v politickém životě.*“ Přes všechno ohromný vzájemný vliv, který provází muže a ženu po celý život, nemohla připustit, aby v demokratické společnosti měl každý z nich rozdílná práva. Pokud

²⁶⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, 3–4.

²⁶⁵ ANM, f. Plamínková Františka, kart. 2., III. Rukopisy: Shlukem okolností stalo se... (nepřednesený projev v senátě v r. 1935).

mělo dojít k naplnění demokracie, nesměla stát vedle duševně svobodného muže duševně závislá žena anebo duševně nesvobodný muž vedle duševně svobodné ženy: *„není vůbec demokracie, kde není žena v duchu a v pravdě osvobozena.“*

Koncepci demokracie se součinností žen chápala jako národní vývoj, jež byla hlavně zřejmá v období husitské a českobratrské demokracie, v Masarykově pojetí demokracie či ve vzniku Československa. Neboť v každém zmíněném období naší historie se dle jejího soudu důrazně prosazovaly mravní hodnoty, jež se musely vztahovat i na ženy: *„Všecky vrcholné body naší historie opíraly se o jeden zdroj, o osobní svobodu svědomí, o mravní autonomii každého jednotlivce.“*

Husitská revoluce měla pro ni zásadní smysl v úspěšném vytvoření demokratické společenské organizace, ještě než k tomu došlo v Anglii, USA či ve Francii. Výchozí bod Husovy koncepce demokracie spatřovala v Kristově náboženství, kde první křesťané žili v duchu rovnosti pohlaví, avšak později katolická církev se neztotožnila s Kristovými demokratickými ideály, které braly důraz na snahy a duševní hodnoty žen.

Na rozdíl od katolické církve viděla ve všech sektářích následovníky Kristovy demokracie, především husité dokázali realizovat v nebývalém rozměru Kristovu demokracii. V husitech spatřovala tvůrce nově uspořádané středověké společnosti v duchu demokracie; měli by tedy podle ní být vzorem, že je správné, abychom jako národ organizovali společnost sami bez cizích vzorů. V husitské demokracii shledávala významné postavení ženy, která měla svobodu svědomí, tudíž se mohla podílet na řešení nejdůležitějších záležitostí, musela se rovněž naučit číst, aby uměla vykládat a číst z Písma svatého, což vedlo k tomu, že táborští kněží vyučovali dívky stejně jako chlapce. Oproti ostatním středověkým státům, viděla v husitech uskutečňovatele demokratických ideálů, jelikož slovo boží mohli kázat jak ženy, tak i muži, ženy společně s muži přijímaly podobojí či nadšeně následovaly muže do bitev za svou svatou věc.

Dalším důležitým znakem, kterého si v husitské společnosti povšimla, bylo pečování žen o všechny tehdejší veřejné záležitosti, poněvadž si podle jejího úsudku husité uvědomovali, že je pro správné fungování společnosti důležité sladit životní zájmy žen i mužů: *„Splynutí životních zájmů mužů a žen v husitství bylo jen znakem moudrosti, prozíravosti organisátorů husitských obcí; – značilo zdvojití síly jejich řad a dáti klid jejich duším.“*

F. Plamínková při své charakteristice společenské koncepce husitů popsala, jak se nadále vyvíjel onen duch husitské demokracie. Tvrdila, že pokračoval v koncepci Petra Chelčického a Jednoty bratrské, kde poukazovala na rovnoprávný přístup dívek ke vzdělávání a rovněž zdůrazňovala nezastupitelnou úlohu ženy ve veřejném životě Obce. Jednotu bratrskou považovala jako harmonickou společnost muže a ženy, v níž došlo k vytvoření osobní autonomie, což mimo jiné obhajovala Komenského tvrzením v IX. kapitole Didaktiky: *„Nemůže se také příčiny ukázati, proč by ženské pohlaví od umění jazyků a moudrostí (vykládané latině nebo jazykem otcovským) odměřováno býti mělo.“*

Zmíněný duch husitského demokratického režimu byl dle její koncepce silně omezen s nástupem absolutistické formy vlády a přežíval pouze v myslích jednotlivců, jako byl především Karel Havlíček Borovský či Božena Němcová. Zlom viděla s příchodem Masarykovy veřejné a politické aktivity, kdy se snažil duch demokracie z husitských dob znovu uvést v život v českém národě: *„Léta 90. jsou znamenána živým ruchem v národě. To už vyrůstá nám Masaryk, který celou svou bytostí, nejen studiem, navazuje na reformaci.“*

Ve vzniku Československa spatřovala Masarykovo vítězství, díky mravní síle a odhodlání domoci se spravedlnosti, práva a bratrství. Jeho vítězství znamenalo pro ni, že nyní si může československý lid řídit věci ve své domovině po svém, tedy že došlo na proročká slova Komenského o českém národu: *„že vláda věcí jeho vrátí se do rukou lidu československému. Demokracie.“* Nezbytnou součástí nové české demokracie měla být podle jejího názoru svobodná žena.

Proti eventuálním reakcím některých osob, které by nesouhlasily s možností aplikace popisované demokracie z dob husitství na vytváření soudobé české společnosti, postavila Masarykův názor: *„Tábor jest náš program.“* Rovněž použila i slova prezidenta Thomase Woodrow Wilsona, jenž pronesl: *„Nedovedeme-li Prohlášení nezávislosti použít na otázky nynější doby, nejme ho hodni, nejsme syny těch mužů, kteří řídili své činy v souhlase s jeho výzvou.“* F. Plamínková zastávala názor, že onen duch demokracie z dob husitství je obsažen přímo v českém lidu, jelikož jsou dcery a synové husitů, je tedy jejich úkolem, aby se podle popsaného duchu demokracie chovali a mysleli.

Duch husitské demokracie vnímala také jako hlavní motiv feministického úsilí českých žen během 19. století, jelikož feministické úsilí se zasazovalo o mravní hledisko emancipace, o vnitřní svobodu a rovnocenný poměr mezi pohlavími

v soukromém životě, který zahrnul Masaryk do svého díla týkající se žen v moderní době. F. Plamínková i Masaryk zastávali stanovisko, že existuje pouze otázka lidská, nikoliv otázka ženská a demokracie v jejich pojetí představovala zejména: „*rovnost ženy s mužem, matky s otcem, sestry s bratrem.*“²⁶⁶

Ve známe polemice „*Spor o smysl českých dějin*“ se naopak od F. Plamínkové s Masarykovou filosofií neztotožňovali někteří představitelé veřejného života, zejména historik Josef Pekař. Vytýkal Masarykovi neurčité a všeobecné definování humanity české reformace. Pekař vycházel z přesvědčení, že Masarykova filosofie humanity je přinejmenším nedostatečná, neboť podle něj nelze překlenout hlubokou propast mezi středověkou představou národa a soudobou představou národa.²⁶⁷ Podobně jako v analýze Masarykovi filosofie humanity viděl Pekař také v jeho významu chápání náboženského aspektu české otázky zásadní nedostatek pozitivistického přístupu v charakterování konkrétních pojmů: „*Kritický soud o argumentaci, kterou dospěl Masaryk k svému učení, že česká otázka je otázkou náboženskou, musí dospět k podobným výsledkům jako rozbor teorie humanitní. Obě doktríny jsou budovány touž metodou, tj. s touž záviděníhodnou bezstarostností o svědectví skutečnosti. Jakmile se například pokusíte konkretizovat pojem, s nímž operuje, tj. snahu náboženskou podle dob a situací, rozpadne se celá stavba vniveč.*“²⁶⁸ V podstatě považoval Masaryka za člověka, který si osvojil romantické pojetí českých dějin z dob Palackého.²⁶⁹

Ve své koncepci demokracie v kontextu národního vývoje nacházela F. Plamínková vyústění snah české demokracie před první světovou válkou, jež obsahovala rovnoprávné postavení mezi mužem a ženou, ve vzniku Československa. Dosažením svobodného národa bylo v jejích očích zároveň získání lidských práv pro ženy, po období téměř jejich úplné politické bezprávnosti, nerovnocenného postavení v rodinném životě vycházejícího z občanského zákoníku z roku 1811, omezenosti ve vzdělávání apod.: „*Pro ženu prohlášení svobody národa bylo prohlášením jejich lidských práv!*“

V prvních euforických dnech samostatnosti si všímala, že opravdu dochází k naplňování demokratických snah týkajících se postavení žen ve společnosti. Staly se v politických stranách členky předsednictev, dostávaly náročné úkoly v tajných

²⁶⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 4–13.

²⁶⁷ Miloš HAVELKA, *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, Praha 1995, s. 267–268.

²⁶⁸ *Tamtéž*, s. 276.

²⁶⁹ *Tamtéž*, s. 284.

osvobozovacích akcích, získaly členství v revolučních Národních výborech či byly přítomny v Národním divadle ve slavnostní době politických jednání a národní přísahy. Takže viděla, alespoň v prvních dnech samostatnosti, že docházelo k realizaci její představy české demokracie i místa ženy v ní, připravované od doby husitství, rozšířené Jednotou bratrskou, převzaté národními obrozenci a dotvořené českými legionáři a Masarykem.

S odstupem času od oněch nadšených dnů národní samostatnosti spatřovala ve všedních dnech života ČSR úpadek její vize české demokracie, jelikož nedocházelo k rovnoprávnému postavení žen v mnoha oblastech lidského života, především však nedosáhly rovného postavení ve všech třech složkách státní moci, tedy v justici, legislativě a státní správě.²⁷⁰

Začlenění žen do demokratického systému ČSR vnímala jako mnohem náročnější problém než u mužů, poněvadž hloubka ženské nesvobody byla mnohem větší než mužovy nesvobody. Žena pro ni představovala nesvobodného jedince v kterékoliv ekonomicky či kulturně utiskované třídě prostě proto, že byla ženou. Dělnici, úředníci, chudí či psychicky nemocní byli dle jejího názoru na rozdíl od žen nesvobodní mimo svou rodinu nebo třídu v kontaktu se světem. A právě z výše uvedených důvodů pramenilo odvážné úsilí žen po emancipaci, jemuž by měl demokrat z pohledu F. Plamínkové porozumět.²⁷¹

Princip sebeurčení představoval pro ni hybnou sílu, která poháněla celé lidstvo po tragických dnech první světové války a které se dožadovali všichni rozumní občané v soudobých poměrech ČSR. Právě v principu sebeurčení vnímala dotvoření principu demokracie, jež se měla domoci svého hesla o rovnosti národů a rovnosti v národě. Tedy dle jejího názoru stejně jako mají jednotlivé národy vnímat své individuální odlišnosti, tak i v národě samotném se mají vnímat individuální odlišnosti jednotlivých osobností, aby se uvnitř národa dosáhlo sociálního míru. Uvědomovala si, že obecně moderní demokracie sice vznikla silami, jež vyřešily v teoretickém rámci rovné postavení mezi ženou a mužem, avšak na druhé straně bylo nezbytné podotknutou teorii aplikovat do životní praxe, jelikož tímto způsobem se žena postupně zbaví své nedůvěry v sebe samu, své nesamostatnosti či ostatních vlastností vypěstovaných v jejím „poddanství“ a začne vytvářet vlastní zdravý vývoj,

²⁷⁰ F. PLAMÍNKOVA, *Žena v demokracii*, s. 13–20.

²⁷¹ *Tamtéž*, s. 25.

mimo jiné díky veřejně – občanským činnostem. Ve stručnosti řečeno slovy F. Plamínkové: „*Z podivné skleníkové květiny vyrůstá zdravý, prostý člověk.*“

Součástí rovného lidského práva pro ni znamenalo nezávislé rozhodování ženy jak sladit vlastní tužby v poměru k mateřství, k muži či k práci. Postupně s rostoucím věkem si žena začíná dle jejího soudu uvědomovat vlastní postavení ve společnosti a vztah společnosti vůči sobě a svým nejbližším, tím se dostává do bodu, kdy se z ní vytváří uvědomělý občan. Avšak F. Plamínková spatřovala v tomto procesu, kde ženská pozornost věnovaná rodině směřovala k pozornosti věnované národu, stále trhliny, neboť ženy se během této cesty setkávaly s řadou neporozumění a překážek.²⁷²

Žena v demokracii byla v její představě osobou cílevědomou, sebevědomou, odpovědnou a mající úctu k poctivé a řádné práci: „*Úcta k práci jest znakem demokrata. Žena v demokracii musí pracovat.*“ Nechtěla připustit, aby nadále žena zůstávala pasivním divákem ušlechtilých snah o získání nadosobních hodnot nebo zbavena osobní vůle. V mravně závadném systému z minulého režimu viděla snahu vytvořit z žen osoby sloužící mužovým potřebám, jež byly zbavené nejenom práva na vlastní duševní a tělesný vývoj, ale také z nich onen starý systém vychovával osoby nezvyklé vykonávat výdělečnou práci nebo prostopášné ženy dělící některé od prostitutek jen nepatrná vzdálenost.

Rozhodně nesouhlasila s tradiční zastaralou argumentací, že žena v demokratické společnosti výdělečnou práci bude zanedbávat svou rodinu. Ve svém stanovisku se ztotožňovala s Masarykovým názorem, že nejprve se musí začít u mužů, jelikož muži náleží stejný díl povinností jako ženě. Opravdové změny v chodu domácnosti podle nich nastanou, až muž uzná stejnou samostatnost u své ženy, jako má on sám: „*Že je ženě a zdravému poměru i v rodině potřebí svobodné, muži ve všem rovné ženy, že takoví sobě rovní lidé vyřeší si otázky svého života dobře.*“

Další důležitou součástí týkající se postavení ženy v demokratické společnosti byla role mateřství, kterou se F. Plamínková rovněž ve své publicistické činnosti snažila objasnit. Role mateřství zůstávala doposavad čistě soukromou otázkou, s čímž nesouhlasila, jelikož usuzovala, že mateřstvím žena vykonává sociální službu, tudíž by měla získat mateřské pojištění, mateřskou rentu jako podporu, aby mohla důsledně vychovávat své děti, anebo invalidní rentu pro matky.

²⁷² F. PLAMÍNKOVÁ, *O právu vdáných žen na výdělečnou práci*, s. 3–4.

Nedílnou součástí role mateřství je výchova dítěte, jež do své koncepce demokratické společnosti F. Plamínková také zahrнула. Samozřejmě nezpochybňovala matčinu hlavní starost o dítě, avšak jen do určitého věku. Její tvrzení vycházelo z myšlenky, že během tehdejší výchovy málokdy bylo dítěti umožněno, aby se samo začlenilo do pravé společnosti, jelikož na něj působila různá mravoučná přikázání, drezura a málo se mu samotnému rozumělo: „*Že je krmíme mravnými naučeními, někdy je dresirujeme, málokdy mu rozumíme – a že mu nedovedeme dáti pravou společnost.*“ Změnu spatřovala především ve vytvoření zdravého, radostného, silného a nesentimentálního prostředí, které bude dítě obklopovat.

Zásadní pro ni znamenala změna nahlížení rodičů na své dítě. Neměli ho považovat za svůj osobní majetek, nýbrž za budoucího občana republiky. Správný postoj ve výchově demokrata vnímala v tom, že se nebude spoléhat na různé přeživší výchovné vlivy obklopující dítě, ať už se jedná o rodinu, školu či ostatní společenské podněty z běžného života, ale bude se podílet na vytváření společnosti, jež nebude jeho a jiné děti pohoršovat. Z jejího pohledu měla celá demokratická společnost zaujmout odpovědný postoj ke všem dětem, nejenom k vlastním: „*Každý musíme cítiti odpovědnost ke všem dětem, nejen ke svým. Žijeme my, dospělí čistě, dejme čisté ovzduší rodině, domovu, ulici – a mládež bude čistá.*“²⁷³

Podobně jak již bylo podotknuto z publicistické práce zabývající se problematikou dívčí výchovy z doby před první světovou válkou,²⁷⁴ tak i během existence ČSR se F. Plamínková zabývala otázkami demokratické výchovy a vzdělávání. Své hlavní postuláty neměnila, chtěla školu svobodnou a především zcela zbavenou vlivu církve, jelikož v církvi, zejména římsko – katolické, stále spatřovala přetrvávající principy neslučitelné s demokratickou výchovou mládeže: „*Klášteří školy a ti, kdo nemohou přísahat na § 119. ústavy, musí býti vyloučeni z vlivu na výchovu demokratické mládeže.*“ Nadále požadovala společnou výchovu dívek i hochů, poněvadž demokratická společnost musí umožnit všem bez rozdílu pohlaví rovné možnosti ve vzdělávání: „*Všecky vzdělanostní cesty všem otevřít, dát všem příležitost ke vzdělání ve všech směrech, jež určí životní praxe.*“ Vzdělávání považovala za nezbytný prvek při výstavbě demokracie, proto ji znepokojovalo, že stát právě v této oblasti šetřil: „*Demokracie bez vzdělání jest vláda nevidomých.*“

²⁷³ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 25–30.

²⁷⁴ F. PLAMÍNKOVÁ, *Výchova dívek*, ŽR roč. 3, 1907, s. 5–11.

Vedle demokratického postoje ke vzdělávání shledávala nedosažení uspokojivé demokratizace v pracovních příležitostech. Nesouhlasila s odůvodňováním, že ženy mají na trhu práce své speciální poslání. Životní okolnosti by měly dle jejího stanoviska regulovat jejich úsilí. V tehdejší společnosti první republiky si všímala přiřazování podřadné práce ženám na rozdíl od mužů, jimž v podstatě měly usnadňovat jejich práci. Naproti tomu poukazovala na to, že pokud žena vykonávala vedoucí pozici v práci, zachovával se dojem ve společnosti, že se nejedná o tvůrčí činnost.

Veškeré výše popsané nerovnosti chápala jako škodlivé, nedemokratické a zbytečné plýtvání některými nejlepšími ženskými schopnostmi, mezi které řadila mimo jiné rychlý postřeh a rozhodování, dynamičnost, orientační schopnosti či smysl pro praktické záležitosti. Především se podle ní plýtvalo ženskou silou v domácnosti na rozdíl od jiných států, kde chtěly ženskou sílu využít k výdělečné práci: „*Americká technická věda, průmysl i obchod, celá civilisace, řešila a rozřešila uvolnění ženské síly v domácnosti. Ne z lásky k ženě. Ale, že Amerika potřebovala její síly do výdělečné práce.*“ Soudobé hospodaření v české domácnosti považovala za zastaralé: „*Hospodaří se tak, jako za našich babiček.*“

Východiskem pro ni byla modernizace, která by domácí práci usnadňovala a zpříjemňovala. S tvrzením týkající se domnělé ztráty pohodové atmosféry v domácnosti vlivem modernizace nesouhlasila, jelikož její zmodernizování potřebuje nejen žena, ale zejména děti. Dosažením pohodové domácí atmosféry viděla v objevování jiných cest, především musí nejprve dojít k duševnímu osvícení obou manželů.²⁷⁵

Významným prvkem práce F. Plamínkové byl také její pohled na demokracii, který byl dvojitý – jaká tehdejší demokratická společnost v poměrech ČSR skutečně byla a jaká by měla dle jejího úsudku být. Proto začala používat pojem „*pravá demokracie*“, již chápala jako vnitřní uspořádání společnosti, kde bude naprostá pohlavní rovnocennost a bude se dbát na její respektování v každodenním sociálním i soukromém životě. Neboť stále byla celá společnost řízena muži, mužský byl sytým státem, vzdělávání, rodinného práva či organizace rodiny a výdělečné práce. Řešení k nastolení „*pravé demokracie*“ nacházela především ve změnách v legislativě. Mateřské pojištění, reforma domácnosti či rovné pracovní podmínky by podle ní

²⁷⁵ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 30–33.

vedly nejenom k usnadnění životní situace žen, ale rovněž by se změnil jejich životní styl, měly by více času na své osobní zájmy a mohly se věnovat třeba vzdělávání.²⁷⁶

Určitý vzor, jaké má mít žena postavení v demokratické společnosti, spatřovala v USA,²⁷⁷ na rozdíl od Anny Malé, která společenský vzor viděla v soudobém Rusku.²⁷⁸ Pro F. Plamínkovou americká demokratická společnost představovala vládu žen a pro ženy: „*možno říci o americké společnosti, že jest vládou žen, ženami a pro ženy.*“ Držela se tedy zásady, že vytvářet společnost může jen svobodný člověk a bylo jedno, zda se jedná o ženu nebo muže.

Dalším důležitým aspektem v americké společnosti bylo z jejího pohledu, že tuto společnost vytvořily ženy a vtiskly jí pravdomluvný, prostý a rovný charakter, jenž nehodnotil své občany podle původu, bohatství či konexí, ale podle individuálních kvalit, zejména pracovitosti. Zvláště vztahu k pracovitosti si v tehdejší americké kultuře velice cenila, podobně jako tomu bylo i u Jednoty Českobratrské, kde neživit se prací bylo porušením mravní zásady.

Charakter soudobé české společnosti nepovažovala za totožný s americkým sociálním charakterem, jelikož si Češi stále zachovávali sobeckost, která jim nedovolovala spojovat své jednotlivé zájmy, aby všichni občané našli v sobě cestu ke společnému porozumění. Právě, jak to učinily americké ženy především v době, když neměly volební právo; nezůstaly v pasivní pozici, ale důkladně poznávaly a řešily sociální problémy, což bylo důvodem velkého počtu amerických ženských klubů, jež měly nejen bohaté vklady pro sociální účely, ale rovněž vzájemně se školními kluby debatovaly a řešily na půdě škol otázky jejich dobrého fungování.

F. Plamínková výše zmíněné debaty považovala za potřebnou součást demokracie, neboť jak prezident T. W. Wilson podotkl během svých tzv. sousedských schůzí, kde Američané napříč společenským spektrem debatovali o podstatných a aktuálních problémech, že nejlépe čistí vzduch otevřená debata: „*Jmenuje tyto schůze „čistírny absolutně demokratických náhledů“ a dokládá, že nic nečistí vzduch tak, jako otevřená debata.*“

Debaty dle tehdejšího amerického stylu si přála zavést mezi československé ženy, které téměř nenavštěvovaly ženské kluby a už vůbec se nepouštěly do debat:

²⁷⁶ F. PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, s. 23–24.

²⁷⁷ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 33.

²⁷⁸ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 243–245.

„Avšak ženy! Těch nedostaneš do klubů, zdá se jim to ztrátou času. A ještě méně do debat.“ Byla přesvědčena, že se československé ženy musí účastnit sociálních debat a pokoušet se porozumět minimálně potřebám své sociální skupiny, aby se nestaly pouhým příživníkem demokracie. Ačkoliv si uvědomovala, že spousta žen byla zaneprázdněna svými domácími pracemi či zaměstnáním, stále však shledávala podstatnou část žen, které by mohly něco konat v zájmu celé společnosti či alespoň v zájmu své sociální skupiny, ale místo toho se raději distancovaly od záležitostí okolního světa a uzavřely se rodinným sobectvím: „*Kolik se jich uzavřelo rodinným sobectvím – a celý ostatní svět nic pro ně neznamena!*“

Podobně jako prezident T. W. Wilson vnímala pevnost demokratické politiky na předpokladu, že všechny jednotlivé zájmy jsou společnými zájmy všech. Neboť kterýkoliv problém, ať už byl hospodářského, sociálního či kulturního charakteru, vyžadoval podle ní co největší účast, jelikož bez angažovanosti daný problém rostl a obecně ohrožoval každého jednotlivce i jeho rodinu.

Nezbytným atributem problematiky demokracie byl také její názor na odlišný původ české a americké demokracie. Česká demokracie z jejího pohledu vznikla z mravních důvodů a americká z hospodářských spekulací.

Ztotožňovala se s tvrzením francouzského historika M. Migneta, že revoluce v Anglii v roce 1688 a velká francouzská revoluce daly Evropské civilizaci jiný rozměr. Anglická revoluce ji dala dobu nových vlád a velká francouzská revoluce dobu nových společností. F. Plamínková ale shledávala ještě z výše zmíněného výčtu přínosů velkých evropských revolucí další významný přínos, který dala světu husitská revoluce, což byla již dříve uváděná mravní demokracie.

A zde se dostáváme k jádru celého jejího postoje k demokracii, tedy k mravnosti, bez níž nemůže nadále demokracie existovat: „*Bud' bude mravnost – a bude demokracie. Anebo nebude demokracie vůbec.*“ Tudíž vycházela z Masarykova pojetí demokracie, kde z mravního základu mělo vyúsťovat veškeré národní i osobní snažení. Politické snažení nemělo podle něj žádný význam, jestli nestálo na morálních základech.

Smysl mravnosti nevnímala stejně jako Masaryk pouze v rámci politického života, ale také v rámci celé společnosti, která měla dodržovat pohlavní mravnost.²⁷⁹

²⁷⁹ Význam pohlavní mravnosti byl u T. G. Masaryka a F. Plamínkové v tom, že žena neměla již nadále být pouze objektem sexuálního uspokojení, ale měly být uznávány především její duševní hodnoty. Pohlavní mravnost představovala pro ně partnerskou věrnost a zamezování promiskuity.

Hlavním požadavek mravního demokratismu spatřovala s Masarykem v čistotě nebo lépe řečeno v očištění společnosti, především mládeže, ve smyslu získání psychické i fyzické síly, tedy čisté mysli a srdce. Společnost se měla podle jejich soudu očistit od svého zotročení, které mělo svůj zdroj v zotročení ženy a tudíž i v zotročení muže, jenž trpěl pod poddanstvím smyslnosti a chťíce. V oné mravní čistotě shledávali nejenom základní podmínku opravdového sociálního programu, nýbrž také zaručení volnosti a rovnosti ducha i těla.

Ačkoliv Masaryk interpretoval svou tezi o mravní čistotě již v roce 1895, F. Plamínková v soudobých poměrech první čtvrtiny ČSR viděla ještě horší pohlavní nemravnost, než v posledních letech 19. století: „*Jsmo do zla zabořeni více, než tehdy. Máme demokracii nemravnosti. Dnes nezřízený pohlavní život jest zcela běžným u dívek jako u hochů, u žen jako u mužů.*“ Nápravu tohoto soudobého problému nacházela stejně jako Masaryk nejen v odstranění dvojí morálky, avšak také v čistém a vyšším způsobu pohledu na ženu. Svůj názor také podpírala stanoviskem profesora M. Bouglé, který tvrdil v roce 1922 ve svém pojednání *Feminism a sociologie*, že tehdejší biologové a psychologové dospěli k vzájemné shodě, jež vyvracela doposud vnímaný sexuální vliv na organismus, chtění nebo myšlení.

Žena dle jejího názoru docílí svobody jen opravdovou mravní demokracií, poněvadž nemravnost jí okrádá o schopnost samostatného poctivého života, dělá z ní objekt koupě nebo jí znemožňuje zvyknout si znovu pracovat. Pozici demokrata k takovéto neblahé ženské situaci spatřovala ve snaze umožnit práci jakékoliv ženě, která má zájem se jí sama živit. Reflektovala, že soudobý společenský systém mimo jiné spíše ženy od poctivé práce odháněl, nejen proto považovala za nutné aplikovat princip demokracie na každou etapu ženského života, aby se od základů a na logické bázi vystavěl ženský život. Byla si vědoma, že k takovému postupu je potřeba určitá odvaha, tudíž bylo podle ní potřeba vykročit ze své malosti, která se stala charakteristickou českou vlastností po Bílé Hoře, a oddat se nekompromisně demokracii po vzoru Jana Husa, Českých bratří či Masaryka, aby se rovněž docílilo odpovědné a svobodné ženy.²⁸⁰

V publicistické práci *Žena v demokracii* je ze všeho nejzřejmější její vlastenecké cítění, zklamání z nerovnoměrného postavení ženy ve veřejném životě a

²⁸⁰ F. PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, s. 33–39.

demokratická vize týkající se role ženy ve společnosti, která se ztotožňuje s Masarykovou koncepcí demokratické společnosti.

ZÁVĚR

Publicistická činnost Františky Ferdinandy Plamínkové nám poskytuje výpověď o veřejných a soukromých poměrech mezi mužem a ženou během první třetiny 20. století. Její jednotlivá publicistická díla jsou rovněž cenným dokumentárním materiálem o vývoji českého liberálního ženského hnutí, neboť přispívají k lepšímu poznání ženské společenské aktivity v první polovině 20. století, která nebyla v předešlých ani v následných letech nikdy překonána.

Právě její písemný projev je nezbytným předpokladem pro sestavení co možná nejobjektivnějšího obrazu o jejím charakteru a názorech na soudobé problémy mezi mužem a ženou v politické, sociální, soukromé, hospodářské či kulturní oblasti.

Motivy vedoucí k její veřejné a politické angažovanosti, zřeknutí se rodinného života či nasazení vlastního života za vyšší ideály lidstva vidím dle získaných informací ve třech základních faktorech, které jsou uvedeny v první kapitole *Životní cesta Františky F. Plamínkové*.

Prvním faktorem je rodinné a školní prostředí, hlavně rozdílné povahy rodičů a její důraz kladený na vzdělávání se. Druhým faktorem byly nespravedlivé postoje většiny společnosti v Rakousko – Uherském soustátí vůči ženám, což se snad nejvíce projevovalo v profesy učitelek. Třetím faktorem byly osobní vlastnosti F. Plamínkové, jako byl kritický úsudek, sociální cítění, snaha proniknout k jádru problému či její „workoholistické“ pracovní nasazení usilující vyřešit některé nespravedlivé problémy doby.

Především to byl silný smysl pro spravedlnost a víra ve spravedlivější řád, jenž tvoří nedílnou součást její publicistiky. Nespravedlivé poměry pociťovala zejména ve vnímání a postavení ženy nejen ve veřejném životě, nýbrž i v soukromí. Neúnavnou prací v různých spolcích či organizacích se po celý život snažila odstranit nespravedlivou a nemravnou tzv. dvojí morálku mezi pohlavími, jak sama často ve svých dílech uváděla.

Dalším zásadním poznatkem je, že se F. Plamínková nesnažila bojovat proti mužům, nýbrž s nimi chtěla spolupracovat. Nesouhlasila s dobovým omezováním či vymezováním mužského a ženského pole působnosti ve vzdělávání, zaměstnání, rodině, politickém životě, justici či ve veřejné správě.

Díličí publicistická témata jsou z pravidla chronologicky provázaná s obdobím, v němž se F. Plamínková angažovala. Jsou to především dva časové intervaly, před vznikem ČSR a v meziválečné období.

V prvním časovém intervalu se zabývala dvojí morálkou v dívčí výchově a v profesi učitelky, jak je uvedeno v podkapitole *Učitelská profese, celibát a dívčí výchova*. Rovněž se zabývala občanskou nerovnoprávností žen v privátní i veřejné sféře, což se nejvíce projevilo její snahou za získání volebního práva pro ženy.

V druhém časovém intervalu interpretuje zklamání z oficiálně vydaných občanských práv pro ženy, jenž nebyly v praktickém životě dodržovány, což jí podnítilo k další práci za zachování a aplikování těchto práv do každodenního života demokratického Československa. Právě výraz nespokojenosti mezi očekávaným a skutečným stavem žen v meziválečném období, byl v podstatě primární záměr k sepsání jejích nejvýznamnějších publicistických prací, jako je *Občanská rovnoprávnost žen*, *Žena v demokracii*, *Učitelka – Žena člověk* či *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*.

Ačkoliv vznik ČSR vnímala jako významný zlom v utváření moderní české demokratické společnosti, kde žena i muž si budou rovni ve všech oblastech lidské činnosti, nezměnila svou jednotnou linii charakteristickou pro její publicistickou činnost. V první řadě daný problém charakterizovala, uvedla jeho negativa, a následně se snažila pomocí různých argumentů z praxe obhájit vlastní stanovisko. Z některé korespondence či publicistických prací je také zcela zřejmý vlastenecký a liberální postoj, zejména v díle *Žena v demokracii* nebo v *Občanské rovnoprávnosti žen*. Dalším jednotným znakem její publicistické činnosti je ztotožňování se s názory profesora Tomáše Garrigua Masaryka, hlavně s tzv. ženskou otázkou nebo společenskou koncepcí státu, což nejlépe vystihuje podkapitola *Žena v demokracii*. Masaryk se stal jejím celoživotním vzorem a vznikl mezi jeho rodinou a F. Plamínkovou úzký přátelský vztah. Oba dva spojoval hlavně jeden společný atribut – mravnost.

Mravní postoj pro ni představoval nezbytnou podmínku pro správné fungování společnosti ve všech oblastech lidského jednání. Mravnost měla být podle ní stěžejním prvkem demokratické společnosti, neboť pokud nebude existovat demokratická společnost v duchu mravních principů, nebude zajištěna demokratická forma vlády, což se také neblaze projevilo v poledních letech první republiky a zejména v následujícím období druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava.

Výše uvedená představa demokratické společnosti nemohla z jejího pohledu upřednostňovat muže před ženou, nýbrž je postavit na stejnou úroveň. Neboť byla přesvědčena, že žena musí být vnímána jako svéprávná lidská bytost se všemi svými vlastnostmi, které jsou v mnoha ohledech potřebné především v politickém životě. V podstatě neshledávala žádné důvody, proč by měly nadále trvat ženské emancipační snahy, kdyby byla skutečně vyřešena lidská otázka.

Dalším cílem diplomové práce bylo přispět k „oživení“ významné osobnosti českých moderních dějin, což si F. Plamínková rozhodně zaslouží z několika důležitých skutečností. Přispěla zásadní měrou k prosazení liberálních postulátů ženského hnutí, jako je volební právo pro ženy, zrušení privilegovaného postavení mužů ve společnosti nebo v neposlední řadě odstranění vnuceného ženského celibátu. Zkrátka pomohla nadosobním úsilím vytvořit svobodné životní podmínky pro ženy, které jsou dnes již samozřejmostí ve všech moderních státech. Její vytrvalost a houževnatost svědčí o oddanosti pro svou představu spravedlivé společnosti, poněvadž nikdy nechtěla odcházet ze započaté práce; nebyla pro ni horší představa než vyplnit vlastní život bezsmyslnou prací. Kromě toho se zasazovala o zlepšení sociálních problémů během první republiky a jako nekompromisní zastánkyně Masarykových ideálů demokratické společnosti se veřejně odhodlala vzdorovat nacistickému režimu, což ji také stálo život. Nenacházím tedy žádný důvod, proč by vzhledem k jejímu významu v moderních českých dějinách nemohla být součástí osnov středoškolských učebnic, jelikož současné povědomí o její osobě je bohužel velice slabé, jak dokládá drobný průzkum v první kapitole.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

1. Archivní prameny:

Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.

2. Tištěné prameny:

Ženská rada: 1928, 1937.

Ženská revue: 1905 – 1907, 1909 – 1912, 1914, 1916, 1918.

OSTATNÍ PRAMENY

<http://www.totalmag.cz/spolecnost/59-people-galerie-osobnosti/3258-frantika-plaminkova-521875-3061942.html> Citováno dne 13. 6. 2014.

<http://www.letenskaplan.webgarden.cz/rubriky/ulice-seznam/frantiska-krizka-502m>
Citováno dne 13. 6. 2014.

<http://www.plaminkova.cz/> Citováno dne 13. 6. 2014.

<http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vzpominka-na-vyznamnou-ceskou-feministku-frantisku-plaminkovou> Citováno dne 13. 2. 2015

<http://www.vets.estranky.cz/clanky/galerie-hrdinu/frantiska-plaminkova.html>
Citováno dne 13. 2. 2015

<http://www.plaminkova.cz/historie> Citováno dne 1. 3. 2015

<http://vladislavsvoboda.blog.idnes.cz/c/443298/Frantiska-Plaminkova-zena-s-velkym-Z.html> Citováno dne 25. 3. 2015

LITERATURA

BAHENSKÁ MARIE, LIBUŠE HECZKOVÁ, DANA MUSILOVÁ, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, ISBN 978-80-86829-79-1.

BAHENSKÁ MARIE, LIBUŠE HECZKOVÁ, DANA MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav: Archiv Akademie věd České republiky, 2010, ISBN 978-80-86495-70-5.

BAHENSKÁ MARIE, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, ISBN 80-7277-241-4.

BEBEL AUGUST, *Žena a socialismus*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

BUREŠOVÁ JANA, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, ISBN 80-244-0248-3.

FIGES ORLANDO, *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891 – 1924*. Praha: Beta, 2000, ISBN 80-86278-74-3.

HARNA JOSEF, *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*. Praha: Academia, 1978, ISBN 509-21-827.

HAVELKA MILOŠ, *Spor o smysl českých dějin 1895 – 1938*. Praha: Torst, 1995, ISBN 80-85639-41-6.

HENDRYCH DUŠAN, *Právní postavení žen v České republice*. Praha: Nadace Gender Studies, 1998, ISBN 80-902367-1-5.

HONZÁKOVÁ ALBÍNA, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k*

60. narozeninám. Praha: Melantrich, 1935.

HÝBL FRANTIŠEK, *Československé školství, učitelstvo a Tomáš Garrigue Masaryk*. Přerov: Muzeum Komenského, 1990.

LANGOVÁ ALOISIE, *Druhý sjezd českých učitelek*. Praha: Jednota československých učitelek, 1904.

LENDEROVÁ MILENA, KATEŘINA ČADKOVÁ, JANA STRÁNÍKOVÁ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, ISBN 80-7194-920-5.

- LENDEROVÁ MILENA, EDUARD MAUR, BOŽENA KOPIČKOVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978–80–7106–988–1.
- LEWINSOHN RICHARD, *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992, ISBN 80–206–0071–X.
- LIPOVETSKY GILLES, *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000, ISBN 80–7260–030–3.
- MASARYK GARRIGUE TOMÁŠ, *Mnohoženství a jednoženství*. Praha: B. Kočí, 1925.
- MASARYK GARRIGUE TOMÁŠ, *O ženě: několik poznámek o práci československých žen*. Praha: Čin, 1930.
- MASARYK GARRIGUE TOMÁŠ, *Osm hodin práce*. Praha: Čas, 1905.
- MASARYK GARRIGUE TOMÁŠ, *Politické myšlenky*. Praha: Státní nakladatelství, 1923.
- MUSILOVÁ DANA, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*. České Budějovice: Bohumír Němec – Veduta, 2007, ISBN 978–80–86829–31–9.
- NEUDORFLOVÁ LACHMANOVÁ MARIE, *První dámy...osud?...poslání?...úděl? Středočeský vlastivědný sborník 30*, Středočeské muzeum v Rožtokách u Prahy, 2012.
- OLIVOVÁ VĚRA, *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, ISBN 80–7184–791–7.
- OVERY RICHARD, *Diktátoři: Hitlerovo Německo Stalinovo Rusko*. Praha: Beta – Dobrovský, 2006, ISBN 80–7306–227–5.
- PERNES JIŘÍ, *Československo 1946 – 1992: dějiny v obrazech*. Praha: Albatros, 1997, ISBN 80–00–00531–X.
- PLAMÍNKOVÁ FRANTIŠKA, *O právu vdанých žen na výdělečnou práci*, Praha: Ženská národní rada, 1934.
- PLAMÍNKOVÁ FRANTIŠKA, *Občanská rovnoprávnost žen*. Praha: Státní školní knihosklad, 1920.
- PLAMÍNKOVÁ FRANTIŠKA, *Učitelka – Žena člověk*, Praha: Říšský svaz čsl. učitelek, 1933.
- PLAMÍNKOVÁ FRANTIŠKA, *Žena v demokracii*. Praha: Svaz národního osvobození, 1924.

URBAN OTTO, *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

ZÁŘECKÁ PETRA, *Sborník z konference: Nebojme se kvót! Podpora vstupu žen do politiky: možnosti uplatnění pozitivních nástrojů*. Praha: Fórum 50%, 2008, ISBN 978-80-254-1219-0.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: *Senátorka Františka Ferdinanda Plamínková, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.*

Příloha 2.: *Legitimace F. Plamínkové v redakci Národní Politiky v Praze, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.*

Příloha 3.: *Korespondence Alice Masarykové s F. Plamínkovou, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.*

Příloha 4.: *Ukázka rukopisných poznámek Františky Plamínkové z přednášky v Jičíně roku 1909 o vývoji ženského hnutí, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.*

Příloha 5.: *Korespondence Tomáše Garrigua Masaryka s Františkou Plamínkovou, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.*

Příloha 6.: *Pečetítko Františky Plamínkové, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.*

Příloha 7.: *Opis z dopisu Františky Plamínkové Adolfu Hitlerovi z roku 1938 (fragment), foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.*

Příloha 8.: *Vzpomínka na Františku Plamínkovou z Velké Británie, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.*

Příloha 9.: *Busta Františky Plamínkové, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.*

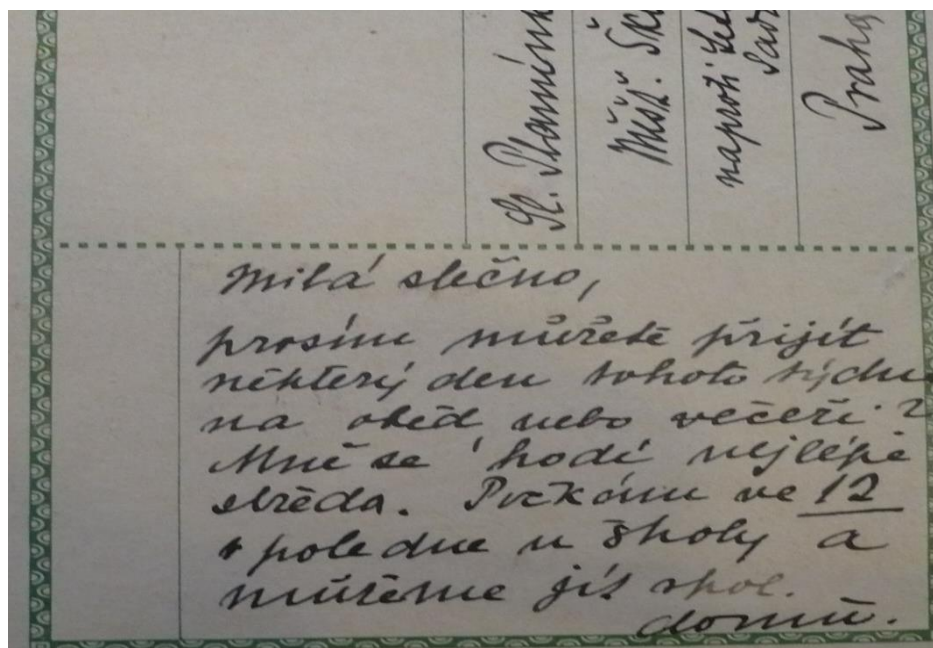
PŘÍLOHY

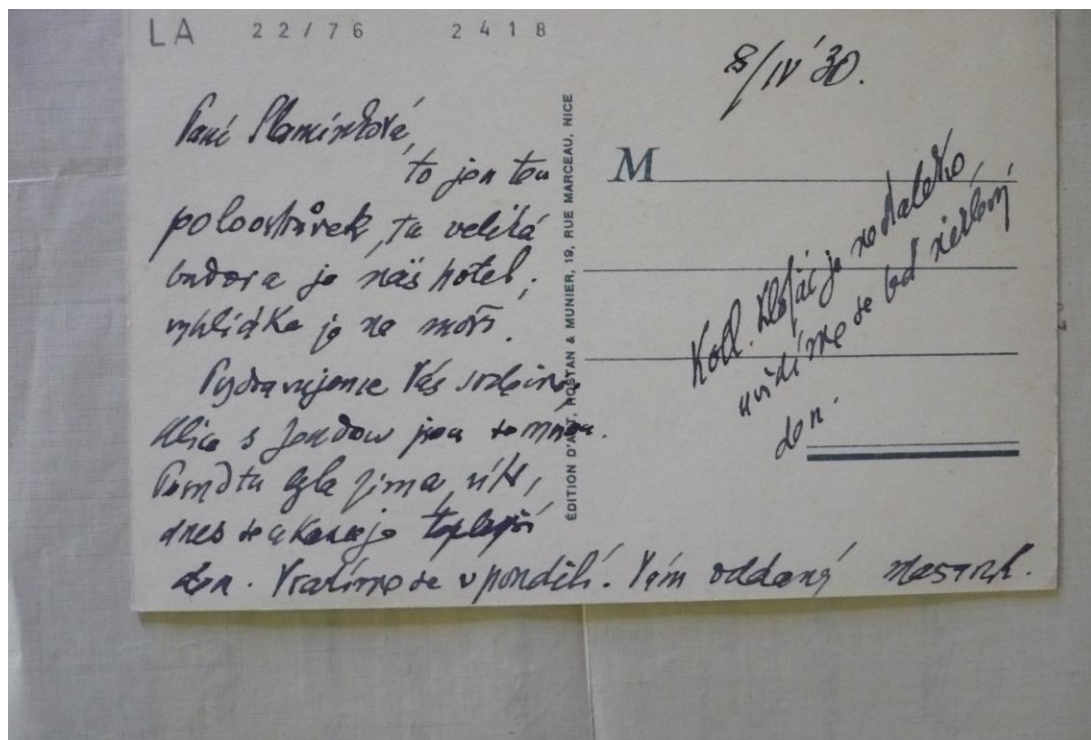
Příloha 1: Senátorka Františka Ferdinanda Plamínková, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.

Příloha 2.: Legitimace F. Plamínkové v redakci Národní Politiky v Praze, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.

Příloha 3.: Korespondence Alice Masarykové s F. Plamínkovou, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.

Příloha 5.: Korespondence Tomáše Garrigua Masaryka s Františkou Plamínkovou, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.

Příloha 6.: Pečetítko Františky Plamínkové, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.

Příloha 8.: *Vzpomínka na Františku Plamínkovou z Velké Británie, foto Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Františka Plamínková.*

Příloha 9.: *Busta Františky Plamínkové, foto Archiv Národního muzea Praha, fond Františka F. Plamínková.*